

سچل سر مست

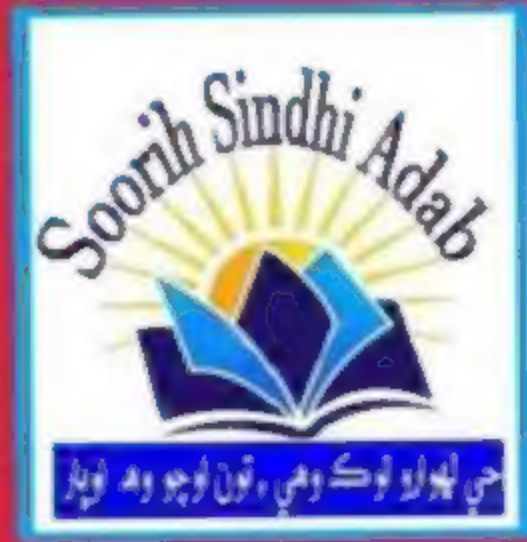
حق انا الحق انا الحق
حق انا الحق انا الحق
حق انا الحق انا الحق
حق انا الحق انا الحق
حق انا الحق انا الحق

جینمیل پرسرام

سوره سنڌي ادب

صاحب خان سوره: ميراثي

Cell No: 0344 3919786

0300 3404488

SOBHO GIANCHANDANI
ADVOCATE, LARKANA

— سہ ماہی احترام مان —

سائین سو پیم کیا نچنداتی

لاہور

(ایاز گل)

۱۰-۳-۱۹۹۱

آشکارہ

شماره 9 بیون

تحقیقی جرم

آشکار

ایاز گل

— ایڈیٹر

محمد علی حداد

— ہانہن ہیلی

سچل چیئر، شاہ عبداللطیف یونیورسٹی خیبرپور سنت

آشڪار (تحقيقي جرنل) — ۲

- سونهارو سچل / لالچند امر دینو مل جگتپانی

- سچل سرمست / جیٹمل پارسرام گولراجانی

ایڈیٹر: ایاز گل

چاپو پھریون جون ۱۹۹۰ع

گائیتو معھزار

ٹائٹل: خدا بخش ابرو

تصویرون: علی گوهر سومرو

چھائیندڙ: سچل چيتر، شاہ عبداللطيف يونيورسٽي خيرپور سنڌ.

چھيندڙ: پوپٽ پريس - خيرپور سنڌ، فون ۲۴۷۵

ڪمپوزنگ: يونيورسل ڪمپيوٽر ڪمپوزرس ڪراچي.

قيمت 30-00 روپيا

AASHIKAR (Research Journal)

SOONHARO SACHAL/Lalchand Amar Dino Mal

SACHAL SARMAST/ Jethmal parsram Gulrajani

EDITOR: AYAZ GUL

EDITION: FIRST (JUNE 1990)

COPIES: ONE THOUSAND

TITLE: KHUDA BAKSH ABRO

PUBLISHERS: SACHAL CHAIR

SHAH ABDUL LATIF UNIVERSITY, KHAIRPUR, SINDH

PRICE: 30.00

PRINTER: Popat Press Mall Road Khairpur.

سٽاءُ

۱. حق موجود _____ ايڊيٽوريل/اياز گل
۲. سونهارو سچل _____ لالچند امرڌنومل جڳتياڻي
۳. سچل سرمست _____ چيٽمل پرسرام گلراجاڻي

حق موجہ

ایڈیٹوریل

۱۰ آشکار* (تحقیقی جرنل) جو پيو شمارو، اوهان تائين پهچائي رهيا آهون. چل چير،
 شاه عبداللطيف يونيورسٽي خيرپور پاران، تحقيقي اشاعتي سلسلي جو هي ٽيون ڪتاب آهي.
 محدود وسيلن و گهڻي ڪم هوندي، چل چير پاران، چل سائين ڏني تحقيق جو بنياد مهيا
 ڪرڻ لاءِ جيڪي ڪجهه ٿيو آهي پاڻي رهيو آهي. سو ڪو لڪل عمل ڪونهي. امر سچ و سچ
 بيان، پنهنجي پهريءَ سچائيءَ و سگهه سان اوهان جي سامهون آهي.

”آشڪار“ ۾ هن پيري اسان ٻن ننڍڙن ڪتابن کي گڏي، شايع ڪيو آهي. هي سچل سائينءَ جي ٻن سچن ٻانڌڻڙن ۽ سنڌي ادب جي ناميارن نالن لالچند امرڌني مل جڳتاڻي ۽ جيلمل ٻر سر امر گلراڄاڻيءَ جا لکيل ڪتاب آهن. هنن ڪتابن جي اهميت ان ڪري به آهي جو، هي ڪتاب اڄ کان مٿي صدي اڳ لکيا ويا هئا ۽ هن وقت اٽلپ آهن ۽ نرنگو اٽلپ آهن. پر سچل سائينءَ تي ٿيندڙ تحقيق جي حوالي سان پڙهه جي پٿر واري حيثيت ٻن رڪن ٿا، جڏهن ته اسان جي اداري جو خاص مقصد به اهو آهي ته، اسان سچل سائينءَ تي تحقيق ڪندڙن کي، موجود ۽ غير موجود سمورا حقيقي وسيلو ڪهڙو ٿي مهيا ڪري ڏيون. اسان جو هي پيار جو پور هيو، ڀڄڻ نه سڀني علمي، ادبي ۽ سماجي حلقن وٽ مان ماڻيندو ۽ اسان سان سندن سهڪار کي مضبوط ڪندو.

”آشڪار“ جو ايندڙ شمارو، ناميارن، ليکڪن، دانشورن ۽ محققن جي، سچل سائين جي لکيل تحقيقي مقالن تي مشتمل هوندو. جنهن لاءِ اڳي جيان سمورن محققن ۽ مقالا نگارن اڳيان، سچل سائين جي ڪلام، فڪر ۽ حياتي جي ڪنهن به پهلو جي حوالي سان، تحقيقي مقالا لکي موڪلڻ لاءِ پنهنجي لمهي نيندڙيون آن ايمڊ سان دعائون پيش ڪندي رهندي.

سڌائين جيان ”آشڪار“ جي اشاعتي سلسلي ۾ هر قسم جي سهڪار، ساٿ، مشورن ۽ مدد لاءِ، شاهه عبداللطيف يونيورسٽي جي احترام لائق وائيس چانسلر، ڊاڪٽر محمد ابراهيم بخاري صاحب ۽ چيف ڊيئر جي اڳواڻ تنوير عباسي صاحب جا ثورا ميئن ضروري سمجهجن ٿا.

معجلات - ساتلایٹ

ایاز گل

© پشاور پبلشرز

۲۰ جون - ۱۹۹۹ ع

سونهارو سچل

لاالچند امر دنو مل

پهرين چاپي جو وچور

سونهارو سچل

مصنفه لالچند امرڌنومل جڳتياڻي

چاپو پهرين مارچ - اپريل ۱۹۱۶ع

ڳاڻيٽو ۲۰۰۶ هزار

قيمت چار آنا

چپيندڙ سنڌي ساهت سوسائٽي، ڪراچي سنڌ.

Printed by: B.R Shirdasani at the Karachi Printing works, Bunder Road, Karachi and published by: Mr. Lal Chand A. Jagtiani, Secretary Sindhi Sahat Society, Karachi, Sindh.

لاچند امر دنو مل

جم ۱۸۸۵ ————— مرتیو ۱۹۵۴ ع

سونهارو سچل

میان قادر بخش بیدل روھڙيءَ وارو دیانت ۾ ساڻين سچل جي درگاه تي
گھڙ ويندڙ هو. تنهن سندس ساراھ ۾ هڪ غزل چيو آهي، جنهن مان ٿوري ۾
ٺي سڌ پوي ٿي ته هي فقير ڪهڙو ڪمائيءَ وارو صاحب هو. چوي ٿو:

عشق جو يارو درازن ۾ عجب اسرار هو
مست سالڪ مه سچو عارف اُتي اظهار هو
بره جي برسات جو تنهن وِڙ تي وسڪار هو
ظاهر و باطن تنهن وٽ درد جو ذڪار هو
وجد وحدت جو سدا خاصو تنهن خمار هو
مرد سو منصور وانگر عشق جو اوتار هو
منجهه سخن تنهنجي الوهيتَ سَندو آثار هو
جنگ جذبي جوشِ مستيءَ ۾ مثل عطار هو
قربدارن جي هٽڪ ۾ مرد منبدار هو
در تنهن ناتا جي بیدل ڀرت جو پٺار هو

سو سچل صوفي سخت هو ۽ زماني کان تارڪ ۽ سرمست هو. پاڻ پنجن ورهين
حو هو، تڏهن شاهه لطيف پٺاڻيءَ سندس پهچندڙ پيشاني ڏسي ڄاتو جو
هي نيسگر وڏو ڪلا وارو ٿيندو، ۽ ڏاڏهنس ميان صاحب ڏني ۽ ڇا چهنس ميان
عبدالحق کي ٻڌائي ڇڏيائين ته: ”اسان جيڪو ڪنور ڏو آهي، تنهنجي هيءَ
ڍڪڻ لاهيندو.“ شاهه لطيف به غضب جو صوفي ٿي ويو آهي، پر نفس ڪهڙو

ٺٺو آهي. ڪيئن اُنڪي نهوڙي جي، تنهن جو وستار هن گهڻو ڪيو آهي. سچل
 طريقت کي به ترڪ ڪري، گهڻو تنو حقيقت ۽ معرفت کي لڳي ويو. شاھ
 لطيف شيسهن وانگر ڳوڙو ڳنڀير آهي، ۽ جهنگ مايا ۾ رڳي ۽ پنهنجي ۽ حشمت
 سان نفسياني جناورن تي چمايو ويٺو آهي. سچل شڪرو شهباز آهي، ۽ نت
 پڪ پڪيڙيو هوا ۾ پيو اڏامي. شاھ لطيف ڪڏهن ڪڏهن هڪڙي ئي ڳجڳوڙ
 ڪري ٻڌائي ٿو ته ”آءُ ڪير آهيان.“ سچل نت زور شور سان سيڻيون وڄائي
 سنائي ٿو ته ”آءُ ڇا آهيان.“ ٻيو ڦير منجهن هي آهي جو لطيف جدا جدا وڻن
 ڪري، عشق الاهي ۽ جي باب ۾ شعر ٿو چوي، ۽ سچل لسوئي لسو بيان
 ڏيندو ٿو وڃي. ٻن لطيف جو شعر گهڻو تنو سڌي ڏوهيڙن ۽ لوڙائن جي
 صورت ۾ آهي، ۽ سچل جو شعر ڪيترو سارو فارسي علم عروض تي به ٻڌل
 آهي. پر پنهنجي جو شعر هڪ آڙسي آهي. جنهن ۾ کين جيڪو اندر جو ڀر چو
 ٿيو آهي سو چٽو ٻيو ٻيڪي.

شاھ لطيف جي حياتي ۽ جو وستار آکاڻين ۽ ڪهاڻين جي صورت ۾ ڳاڻبو
 سارو ملي سگهي ٿو. مگر هن ڪامل فقير جواهر ٿو ڪو ذڪر اڃا تائين گهڻو
 هٿ نه آيو آهي.

درازن ۾ ۱۷۳۹ع ۾ سندس تولد ٿيو ۽ ۱۸۲۹ع ۾ هي جهان فاني ڇڏيائين.
 سندس وڏا اصل عربستان مان محمد بن قاسم سان گڏ سنڌ ۾ آيا هئا، ۽
 اوائل ۾ اچي سيوستان وسايو هئائون. عيسوي سنه ۱۲۵۲ع ڌاري انهيءَ
 نسل مان هڪڙا ٻه ڄڻا قسمت سانگي سيوهڻ مان لڏي اچي ڪاڪڙيءَ
 (گاڙي) ۾ ويٺا، جتي مخدوم جمار جا مريد ٿي ڏاڍيون رياضتون
 ڪريائون ۽ صاحب حال ۽ ڪمال ڄاڻيا.

سونهارو سچل انهن جي انس آهي. پاڻ اڃان نڍڙو ٻار هو تڏهن سندس
 والد ميان صلاح الدين سڌاري هليو، جنهن ڪري ننڍي هوندي کان پنهنجي

چاچي ميان عبدالحق جي سنڀال هيٺ رهيو. فيض به انهيءَ ئي صاحب وٽان مليس، جنهن لاءِ پنهنجي شمر ۾ چڱي اُن جي شڪر گذاري ۽ منت پذيري ڪئي اٿس.

شاھ صاحب وانگر هيءُ به ننڍي هوندي کان اڪثر اڪيلو گذاريندو هو، سڌائين صبر هوندو هوس، پر لطيف وانگر ڏورانهون ڏيهه ڪونه ڏور يائين. حسن پرست هو، پر نفس تي قابض هو، ڪڏهن به اُبتو پير نه ڪنيائين. شادي به پنهنجي مرشد جي چوڻ تي سندس ئي نياڻيءَ سان ڪيائين، نه ته پنهنجي سر سڌائونءِ هو.

هڪڙو پٽ ٿيس، پر چون ٿا ته مير رستم خان خيرپوريءَ جو پٽ مير محمد حسن خان اچي نا چڱو ٿيو، انهيءَ ڪا دعائينس، تنهن تي چيائين ته ”اسين تنهنجي پٽ جي بدران پنهنجو پٽ خدا کي ٿا ڏيون.“ انهيءَ دم ننڍڙو مير چڙهي پيو ۽ سندس فرزند فوت ٿي ويو.

بي به هڪڙي ڳالهه ٿا ڪن، هڪلڳا هڪڙو عامل ديوان حيدرآباد جو ميرن جي آڻيءَ ۾ اچي ڦاٿو هو. ديوان جا عزيز ويهي ميان فضل الله جهوڪ واري کي لڳا. صوفي فقير ميان عبدالحق کي لکي موڪليو ته ”هڪ بازو ڪٽي وٺ اٽڪيو آهي سو ڇڏائي ڏيو.“ تنهن پنهنجي دستار مان قادري ٽوپي ڪڍي، ميان سچل جي مٿي ۾ وجهي، ميرن ڏي مڪس ته ويهي ٻانهن ڇڏائي اچ. ميان سچل ميرن جي ڪچهريءَ ۾ ويو ۽ بندوقون ۽ تراون ڏسي پڇڻ لڳو ته ”هي ڇا آهي؟“ چي ”سائين هن سان شينهن جو شڪار ڪيو آهي.“ فقير چيو ته ”شينهن مارڻ جو نه آهي.“ حاضر خدمتگارن تڪرار ڪيو. تنهن تي اچي ميان سچل کي تمام جوش خروش ٿيو ۽ سندس چهرو اهڙو ٿري ويو جو انهيءَ دم شينهن ٿي پيو. هيءُ حال ڏسي سڀ ڊڄي ويا ۽ نيٺ جڏهن ڏاڍي منت زاري ڪيائونس تڏهن وري انساني صورت وٺي

بيٺو، پوءِ تهذيبوان جي جند ڇڏائي موتي وطن هليو آيو.

حوس ۽ حدبو سندس سمر مان يذرو آهي ڳالهه ٿا ڪن ته حذدن سارنگي ۽ طئي تي هٿ لڳندو هو تڏهن ميجوڊئي ويندو هو ۽ مٿي حاو رڌڙائي بهدا هئس ۽ اکين مان پاڻي جاري هوندو هوس ۽ سمر مستي ۽ بهوشيءَ جي حالت ۾ چونڊو ويندو هو، جو منشي ۽ فقير لکندا ويندا هئا. سندس ڪلام اڪثر تصوف جي متن تي آهي ۽ مضمون ڪيترو سارو معرفت ۽ حقيقت ست آهي.

هاڻ صوفي مت ۾ فيلسوفي ۽ پٽاندر هڪڙو ته حق حقيقي هڪڙو ئي آهي، جو ست نور سان ڀرپور آهي، ۽ جنهن مان ئي هيءُ مابدان منڊيو آهي. پيو ته انسان به ان نور جوئي ڪرڻو آهي، ۽ کيس هڪا اڳياري آهي هڪا پڇڙي آهي، ۽ هيستائين هو پنهنجي هستي هن روهستيءَ ۾ سمائيندو نه، تيستائين سندس ڪو چارو به آهي. ٽيون ته ان لاءِ اسان کي ڪهي جو نفس کي نهوڙي، عشق پهچجو اڳهه ڪري، ۽ سنگورن کان سکيا وٺي، هن مارگ تي پوي ۽ پنهنجي پاڻ ۾ جهاتي پاڻي پائيهي پسي، ته پاڻ اصل شيءِ ڪهڙي آهي. پر عشق حقيقي لڳيس تنهن لاءِ وري هڪي صوفي چوڻ ٿا ته کيس ڪهي جو پڻ ست مجازيءَ جو به مزو چڪي. چو ته مجاز هنکي پيڇاري وانگر پيڇي ڇڏيندو جيڪو غير يا غليطائي منجهس هوندي، تنهن کي به تڙي ڪڍندو. پوءِ جي پائيهي پروڙيندو ته جاشيءَ مشوق ۾ ڏسي آءُ اٿس اڪن چڪڻ ٿيو آهيان، سا خود مون ۾ به آهي، ۽ نه رڳو مون ۾ آهي، پر ساري وس جي هڪ هڪ پيٽڪڙي ۾ به آهي. ائين آخر جڏهن تن جي تاهڪي لهي ويندس، ۽ بهر ڪهاڻ ڪلي هوندس، تڏهن اهڙو اٿيڻ ٿيندس جو چئي سگهندو ته سچ پچ ساري وس ۾ آهيان ئي آءُ ۽ چؤ ڏس چؤ ڌار مون جوئي هارو آهي. ته مون جوئي جيءُ سڀڪنهن جيءُ سين آهي، ۽ رڳو درس ڌارون ڌار آهي، ته ڪل ڪا يائون

مون جون ئي آهن، مون تي ئي سارو پنڊ ٻر همنڊ پيو ٽڳي.

پاڻ ته آهيان پاڪ، پر ڪي ڏينهن هٿ گذاريان ٿو

ساڳيون ئي سوراجهو آهيان، ظاهر ليڪي چاڪ.

آهيان آءُ معشوق مڙن جو، موليٰ ٿيس مشتاق.

آهيان آءُ خوشحال هميشه، غمزي ڪيو غمناڪ.

ڪاٿين زهر پيالو ظاهر، ڪاٿين ٿيان ترياق.

سچو آهي وصال سڀوئي، ڪاٿي فلڪ فراق.

سجڻ جي فيلسوفيءَ جو اهو فالوڊو آهي، سندس مٿ جي اها ملائي آهي.

پر ڏوڏو ملائي چڙا سواد ڪندائي ڪين، تنهنڪري انڪي سندس شعر

جي شربت ۾ ملائي نوش جان ڪجي، ته پائيهي قدر پوي ته سچل شيءَ

ڪهڙي آهي. سچل به انهي ئي پڙه مان پاڻي پيو آهي، جنهن مان لاکيني لطيف

پنهجي اڃا جهاني هئي.

سچل سائين پاڻ کي عاشق چاڻي چوي ٿو،

جي هٿين عاشق ته برسر، مينهن محبت جو واءِ

ساه جو سانگو ڪرين تا پير هن پڙ ۾ نه پاءِ

پاڻ ڪڍل قربان ڪر هيءَ دم هٿن جي ناهه جاءِ

آءُ اڏا اعتبار ڪر آءُ هوش نيندڙ هيءَ هواءِ

رت روئن راتو ڏينهان آهي لڄن محبوب لاءِ

هي ملڻي سڏو سهانگو ڪين ڪي سرڪئون سوا

بمي ته جي مارڳ تي پيو آهي ته عشق پنهنجو آڳو ڪر، ساه جو سانگو

چڏي، سو ڪٿي وڃي صاحب اڳيان ڌر. هي حرص ۽ هوائون، ۽ لذتون ۽

خواهشون، پڪون ۽ نانگ اٿين، جي ڏنگيانئون ته هڙڻي هلاڪ اٿين. جي

پاڻ کي صوفي ٿو چوانين ته نت نفس سان پيو لڙ، رات ڏينهن راتول لاءِ پيو

جي رڪنن يار جو خيال ڪوڙا چوڻو ميرن مال
تڏهن طالب ڪوئلين جڏهن ڇڏين سڀ ججال
هلي ولج حال کي ڪڍي ڇڏي قال

يعني ته جي محبت جي ميدان ۾ پير پائڻ ٿو گهرين ته موھ جي چارڪان ڌار
ٿي، وجد جي حال ۾ گذاريندو ڪو. طالب ڪوئلين تڏهن، جڏهن مائڪان
منهن موڙيندين، ۽ گوشتاڻ ڇڏي ان جنگل کان جند ڇڏائيندين.

عاشق تڏهن ڪوئلي، جڏهن سڀ لاڳاپا لاهي
دوستيءَ ۽ ٻاجهون دوست جي، هڏنا نه ٻيو ڪونهي
وَمَهْ ارادا خيال ٻيا وڃ، ڳالهه ٻرھ جي ڳاهي
هُو جو ڪوٺ هڻڻ جو، ميان ٻوڙ پهرين ڏاهي.

عاشق جڏهن اهو چاڙھ چڙهي ٿو، ۽ ان پوڙيءَ تي پير ڌري ٿو، تڏهن ڄاڻي
ٿو ته مون کي نه رڳو، سسار جي سڪن کان دل ٻلي پاسو ڪرڻ گهرجي، پر
پاڻ دنيا جا ڏک ڏسي واري ڦل جيئن وهڻ گهرجي، ۽ جڳائيم ته جي ڏيهه
ڪٿي مون کي ڏنپ ڏئي ته صبر ڪري سڀ سهي وڃان ۽ جي منهنجي ٻنڌائين
ته ان ۾ پنهنجي ناموس سمجهان، سو سچل به پاڻ کي ٽاڪيد ٿو ڪري ته
ڏس،

ڪم نه عاشق سو ڪرين، جنهن ۾ تنهنجي تعريف ٿئي.

پاڻ

ڪن ملامت ڪا مٿي، مَرُ ڏيهه تو طعنا ڏئي،

۴

ٻرھ ۾ بدنام ٿي ٻيو ڪين ٿي ڪسبن ڪئي
عشق جي درياه جي چولي چڱي مَرُ تونئي

پوء تان خبر ساري پوندئي دوست جي هن پنڌ پئي
 راه گم ڪر پانهجي وون وڪ نه ڪنهن پهڳڻ پئي
 ٻيو به: ”مڙس ٿي منصور چؤ، نه ته ڪيم چؤ، منصور آءُ.“ منصور انا الحق جو
 دهر هنيو هو ۽ ملڻ ۽ قاضين کيس سوريءَ تي چاڙهيو هو. منصور هتي عاشق
 صادق لاءِ آيو آهي، چو ته قدرت جو قانون آهي ته جيڪو عشق ڪمائي
 ٿوسو، ڏيهر جي ڏينين وهڻاوس ٿئي ٿو. سوتون به:

مڙس ٿي منصور چؤ نه تو ڪيم چؤ منصور آنءُ،
 سگهه نه جي ساري سگهين، سائين منهن رڪن تنهن تي مٿان

اڙيئون

چو چو ڪراڻي ۽ پر پئي راند يون رهين راتيون ڏينهان؟

خبر اٿئي ته

احوال سڀ اسوار جو، سائين عشق تي آهي ميان

تون ته

لوڪو لڳيءَ جي شاه جو ناحق ڪرين ٿو ناتوان
 هنڪي چيو هنڪي چوين، آهيان لاهوتي لا طمعان

پاڻي

منصور جي تنهن ملڪ تي آهن سدا ٺڪتا ٺوان
 سن سچو تون سمجه رک توکي چڱائي ٿو چوان

ياد رک

اس بازي پر سر بازي هئي سر ڏيون سو افرازي هئي
 اهو عشق پر عرض نيازي هئي

وت شاهي عشق لڳاؤن ڪيا وت تيڪون آپ چهاؤن ڪيا
 جي سر ڪون ڏيون سانگا چورين وچ وحدت پياڻي پورين

سڱ سياپا سارا توڙين

مينهن شهان نال لاوڻ ڪيا، وت اس ڳلي ۾ آوڻ ڪيا
عشق دي ديري عاشق آءُ ساري سرِ دا لهين سماءُ
بازي اسدا عجب بناءُ

وت ڳلي ڳلي وڃ ڳاڙو ڪيا وت ايسا سرِ ساوڻ ڪب
عاشق هونشانا ٿي پڪدل يار پگانا ٿي
عالم وڃ بيگانا ٿي

وت تيڪون آپ لڄاوڻ ڪيا وت ايسا ڪام ڪماوڻ ڪيا

وري

دل چين سان جي چمين پير مغان جو آستان
محبت سچي محبوب جي بانڪا ويڃي تون ناسرتان
پر پڌاهو عشق ڪسب اختياري نه آهي.
تڏهن؟

جي مون پڇوڙي جيڏيون آهي سره بيقراري
بخشش الهي آهي نه ڪسب اختياري

انڪريئي

آهي ني عاشقن کي سوريءَ مٿي ساري
هڪ درد دل ۾ تن جي ٻي خلق جي خواري

ٻانڪريئي

جنهن دل تي آهي جوش سا دل سورن سان سنري
سالڪ سڪ نه سرها ڳوندَر ڏي ڪن گوش
اثر آهيني عشق جا اول ويڃائن هوش
سچو سوريءَ سي ويڃن مٿي ۾ ٿيا مدهوش

سو مسلمانن کي ٻڌائي ٿو

ڪريان يارو مسلمانو عشق جي ڳالهه اڄ ڪي بهي
سورهيه سوريءَ انا الحق جو هئڻ نعرو نسنڪ بيهي
چڏي هي عيش عالم جا وڃن تڙ پڙ ۾ بيهي
وڌايو غم سندن غمزي تني دل رمز سان ريهي
ڪئي ڪين ناز نيشن جي ديواني درد هيءَ ديهي
سچو روئن راتو ڏينهان عادت آهي عاشقن ايهي
۽ پاڻ کي سمجهائي ٿو ته

سچو سدا سڪ ۾ رهين متان تون جهلين روئڻيون اڪيون

چو ته

هت درد وارن جي پرين پاشيهي ڪرڻ ٿا پاس تان.

سندس اڪيون جي عجيب وٽ اڙيل آهن سو ويچارو، راتيان درد ۾ پيو
گذاري، ڏينهان در ماندو ٿي پل پل هڻ پيو پڪاري،

هيءَ تان خبر ڪنهن سان ڪريان هي هي نهي هڙي حال هي
آهي مڙياڻيءَ محبوب کي اگهه منهنجي احوال هي
عامر هي نت ٿا ڪرڻ طعنہ مٿي مون ٿهه تان
آهي نه هي ڪنهن خلق کي خاصي خبر هن خيال هي

موسکي ته

بره بيراڳي ڪيوڙي جيڏيون مونکي درد ديوانو ڪيو

۽ اُن لاءِ

آهي علاج نه ڪوئي

ڪنن جو آه ته

هن اکن ماري آهيان

پوءِ

ڪهڪي سڀيان سرتيون حال اهو روئي
آه علاج نه ڪوئي هن اکين ماري آهيان
ڪهڪي سڀيان سرتيون حال اهو روئي

۽ طبيب کي چوي ته

ڦڪيون پنڪيون لکين هزارين ڪيون طبيبان توڻي

پر

ناحق ٻڌين پڻيون ڪل نه حاذق هوئي
منهنجي درد جي دوائ ته مهجي سانول جي هٿ ۾ آهي، سونو
وٺي وڃ وات اهائي سانول ايندم سوني
پر هو يار جو وس جن کان اڃا روپيو ڪري، سو من سدس منجهامي ٿو
پوي، تڏهن نهايت ڪوئي ڏانهس پامندي هٿون ٺهين ڀري نياپ ٿو
موڪلي، ۽ پلو پاڻي سدس چاٽ تي هيءُ سٺ ٿو هني ته
هوٽ اسان کي هيترو تون سانول ڪيم سڪاء
پرين ڏسج پاڻ ڏي واپون هي ورناء
توسان ٺهين لڳم تنهن کان اڳ
ڪتابن ۾ وڌم منهن تي ته ٿئي خور سندگي حاصل

پر

لڳي دل اوچتي توسان وساري برهمي تي شي

هان ته

مون کي توتا فراق کي ڪيو اها فرياد ڪنهن کي ڏيان
هو جي ڳالهين ڪيئن سانول سچو ڪي ياد آهن سي

سوسهڻا

آء اچي ڏس حال منهنجو آء اچي سُن عرض هي
 نينهن تا مونکي نيو طاقت نکا تن کي رهي
 مشتاق جي مارڻ سڌو آهي اوهانکي عرض هي
 دل کسي مونکون وٺڻ موٽي نه آئين چا چوان
 سڌ لھو ساڃن اچي آهي اوهان تي قرض هي

نيم ٻڌاءَ تہ

ڪڏهن ايندين هڪٿيندين

اسان تپيا

نتنھاريون سندھيواتريون

ڪڏهن ايندين هڪٿيندين نتنھاريون سندھيواتريون
 سانول ڪنھن سانگہ ڪون اڳن اسانجي ايندين
 ڪنھن ڏينھن هن ڏکيءَ کي دوست دلا سو ڏيسدين
 پکا پڪن سامھون اوري آئي اڏيندين

اڙي

سو ڏينھن ٿيندو ڪهڙو سچو ڪري سڏيندين
 نيٺ جڏهن اهو سڀاڳو ڏينھن ٿيو آهي تڏهن اڳهه سان آواز ڪري چوي ٿو
 مونسان نينھڙو لايائون آهي شڪر حمد الله
 درد منديءَ کي ڪيئي دلا سا ڏس جو وري ڏٺائون
 حال احوال ني هن فقير ڪون پيرا پري پڇيائون
 ڏنگائڻ ڏي ڪين ڏٺائون وٺي پنهنجو ڪيائون
 هڪ ڏهاڙي سڏي سچو ڪي ائين ڪي چڱو چيائون

پوءِ آءُ ساڻس

ڪيھي ڪريان مھماني

يارا ڪن مهنجي آيو

ڪيھي ڪريان مهماني يار ڪن مهجي آيو
دوست گڏيو دلءَ تي هٽين ٿي حيرني
هن وڙ لائق هوس نه آءُ محب ڪني مهرباني
مشڪل جا هني ڳالهه اسانڪي اها ڪيائين آسي
فضل ڪرم سان پاڻ بحشائون سچوءَ کي سلطاني
پوءِ اها جا ڄاڻ ٿي ته عشق جي سهار تي مونس هيدو وڙ ٿيو آهي، سو
عشق کي چوي ٿو،

عشق اسان وٽ آءُ اچي توتان سانئون لايا

ڏس ته تنهنجي مرڪت سان ڇا سرنگ رحمتي ويا آهن؛

چنچل چيھل ٿي چوڌاري ميسر رات ڪني موجدري
عزت لڏي آسمان پرينءَ اچي پير گهماي
بوند برھ جي مرسِي باري جوش ڪين مون حرثيا حاري
بيحد ٿيا باران اصل ڪون واھ وھاي
گل ڦل گاهن ڪني گلوري مچائون سارنگ سرداري
سھن ٿيا سامان اڪن اچي اڳم لاي
يار سچل چئي محب مليا سي بيٺڪ دل جا درد ٿي سي
شاهي رڪيائون شان اچي تن حڪم ھلايا

۽ خود پاڻ کي نصيحت ٿو ڪري ته عشق ايترو ڪماءُ جو عشق جو سحر روپ
ٿي وڃي ۽ اها ڪل نه پوي ٿي ته آءُ ۽ منهنجو معشوق، ڪي هڪ ٻئي کان ڏار
آهيون. چو ته جيستائين توکي اها شناخت آهي ته منهنجو معشوق به آهي ۽ آءُ به
آهيان جنهن سان منهنجي محبت آهي تيستائين ڄاڻن گهرجي ته ڇا توکي

دوئيءَ جو دغ لڳل آهي. اءٌ به آهيان چيئه ته بس شرڪ ڪمائي. اها ساخت
 رهيني ته آءٌ آهيان ۽ معشوق لاءِ منهنجي اندر ۾ عشق آهي، مطلب ته تون
 مُشرڪ مرتد آهين، يعني وحده لا شريڪ له سان برابري ٿو ڪرين. چو ته
 آهي رڳو هو جنهنجو هي سارو پيارو آهي. تون آهين ته به مَن ۾ آهين، پوءِ تون
 پاڻڪي مَن کان ڌار مَن سَنئون ڪئن ٿو ليڪين؟ هي ڏٺو وائو سڀئي ڪين
 ساهيو آهي؟ هي ڏٺو وائو بَر ڪين مڃڻو آهي؟

عشق پنهنجي جي خبر جي ڪنهن ادا عاشق آهي
 مُشرڪ ۽ مرتد آهي توڙي اهو تارڪ آهي
 سڄو عاشق تڏهن ڪير آهي؟

پانهنجي هووئون اهو هر فعل کون فارق آهي
 ڪفر ۽ اسلام کون لاڙو انهي لاشڪ آهي
 رمز تاهن راز جي سمجهي سوئي سالڪ آهي

رڳو

دائم دئيءَ وارن نظر هڪ خلق ٻيو خالق آهي
 اُهي جو عبرت جون اکيون تنهنڪي مڙيوئي مالڪ آهي
 هڪ هنڌ چوي ٿو ته جڏهن

درد ۾ دل يگانو ٿيو، اُتي يڪدل يگانو ٿيو
 ولي نياپا روانو ٿيو، رسيو تاروءَ وڃي رهيو

تڏهن

اڳيون ٻي باهه هٿ پيئي وائي تا هجر جي ويئي
 دلاسا دوست ڪيا ڪيئي لکن کون هر اهي ٻاهر
 پر ڇا مون جيڪي هي چيو تنهنڪي پنهنجي سچي هستي آهي؟ نه
 تڏهن؟ ڇي

اهي سڀ حال هي منهنجو اوڏاهن ويو، حال هي منهنجو
 سڄوڙي سوال هي منهنجو حضوريءَ ۾ ٿيو حاضر
 بمبئي ته وڃوڙي حاوڊي پيا آهن ۽ فراق جا ڦٽ ٿيا آهن، پوءِ پيو پئي ڀرڻ
 پر جايو اٿم، ۽ رت روئي راءِ ريجهايو اٿم، سو سڀ منهنجو خيال آهي، هي
 جي بحر هستيءَ ۾ ڪرائي پيا آهن.
 سو سڀ مون جي خيال جو جمال آهي، انهيءَ ڪري ئي پاڻکي صلاح ڏئي ٿو
 ته

هيڏي هوڏي نه بهار، تنهنجي ويڙهي سوتا يار وسي ٿو
 ساڻ سدا آهي تنهنجي ڀرين نه آهي پئي يار
 ڀرينءَ نه ڀڄج پنڌڙا تون سڄو پاڻ سنڀار

۽ تون

هو تصور اُن ۾ ٻي باري ڪام بناء
 اکيون اُٻئي جي ڏسڻ ته هادي آهي هر جاءِ

بيويءَ

مُجهُور بيڪيءَ ۽ گناه پوندي ڪُل نه سڌي نه

چوٽه

هڪ ڏوه ٻيو ثواب ائيني عشق جو حجاب
 ڏوه ۽ ثواب عشق جي لاءِ حجاب يعني پردو آهن. بيڪيءَ ۽ گناه جي تعادوت
 رڪن مان الله جي سنڌ ڪانه پوندي، سو ڪٿس؟ انسان جو عام طور پئي
 جهڙو ٻيو ڪم ڪري ٿو، تنهن ۾ کيس اهو گمان رهيو وڃي ته، هن ڪم
 جو ڪندڙ آءُ آهيان، انهيءَ ڪري ئي پنهنجو سڄو پاڻ ڪٿس وسريو وڃي؟
 سدس بيڪيءَ ۽ گناه عشق جي واٽ ۾ اٽڪ ٿيو بيھس. هن جيڪو چاهي
 ته هن ڏس ۾ ڏاهو ٿيان ته سچل چويس ٿو ته،

هي وجود وسارئين تڏهن دوست ٿين داناء

۴

پنهجي نظر ۾ پيهي وٺڻ وٺڻ هو مالڪ

۴

ڪشادگي ميدان جي ڏس ڊهائي ڏيهي

هيءَ ڏيهي ڊهائيءَ هي وجود وساريو، تڏهن ئي اندر جون اکيون کليل پيون ۽
پنهجي سچي پاڻ جي وڌائي ۽ ڀرتاب جي پروڙ پوندي.

اڙي

اگر اپنا قدر جانو سہ سالار تم هوگا
کيا اندر کيا باهر، هم اظهار تم هوگا
عجب هي بات باطن کي بگوش دل کي تم سنکر
يقين کي آهڻو ميدان ميں اصل اسوار تم هوگا
کيا کيا کام سکندر جو سارا ملڪ لي جاتا
پکڙلي ملڪ دل کا تم سکندر وار تم هوگا
سچو کي ذات معلوم هي سچو سچ هي جو اوڻي هي
نهن کوڻي دوسرا دلبر اوڻي دلدار تم هوگا

پڻ

اڪيان کول تماشا ويڪين

ڪيها؟

صاحب صورت ساري هئي

اڪيان کول تماشا ويڪين صاحب صورت ساري هئي
ايڏون اوڏون اوڻي دلبر چئو طرف چؤڌاري هئي
ڪٿي بلبل ڪٿي گل قل ڪٿي باغ بهاري هئي

ڪٿي درد دوزانو ڪٿا ڪٿي سيل سواري هئي
 ڪٿي مومن ڪٿي ڪافر ڪٿي آپ پساري هئي
 ڪٿي سبح مشائخ ڪٿي حافظ ڪاتب قاري هئي
 ڪٿي مغ برهمڻ ڪٿي ظاهر ذوق زناري هئي
 ڪٿي دلچ درويشي بهري ڪٿي پٽ بهاري هئي
 ڪٿي مت موليٰ مرڻا ڪٿي چؤرنگ چاري هئي
 ڪٿي چنڊ ستاري اويچل ڪٿي سج سھاري هئي
 ڪٿي هر ڪاٺي ٻولي ٻولي ڪٿي گنگ گذاري هئي
 ڪٿي سني ڪٿي شيما ڪٿي سرت سچاري هئي
 ڪٿي عاشق ڪٿي معشوق ڪٿي ناز نظاري هئي
 ڪٿي ڪيوين ڪٿي ڪيوين ميڙا محب مڪاري هئي
 جيوين چيٽ هوئي هڪ نالي تنهن سر ڪٿي گلڪاري هئي
 ايڪ دانہ مون سبزہ برگان ڌار ميوه لک ٿاري هئي
 اصل مٽي پوءِ نانوَ رچاندي نانوَ اندي نرواري هئي
 اصل ڪمانڊ تنهن مون پيدا ڪيئي ميهٽ ميارِي هئي
 جيوين قند ڪهان ڪند مصري ڪيئي لک نايولڪاري هئي
 سون وچون سوز پور نالا هر ڪنهن نانوَ آجاري هئي
 اوئي سچو سچ ٻوليندا اوئي شبد سواري هئي

پهچاريءَ جي مصرعن ۾ ڏٺي ٿو، چيٽ، پھ، مٽيءَ، ڪمند، سون جا مار
 چي جنن چيٽ جو ڪپڙو هڪڙوئي ۽ اٽس گلڪاري نموني جي ٿئي، سج
 هڪڙوئي تنهن مان هونو، پڻ، تاريون ۽ قول سپ ٿين، مٽي ساڳي ۽ ٿانون
 حاملان لاءِ هن، ڪمند هڪڙوئي تنهن مان ڪند، مصري، قند سپ بهن،
 سون ساڳيو مٽيا منجهانئس ڌار ڌار بالن وارا ٿين، تن ساري پند برهمڻ ۾

به، صورتون مورتون ڌار ڌار آهن پر هر هڪ ۾ جيءَ ساڳيو آهي.
انهيءَ صلاح پٽاندر جڏهن منهن مڙهيءَ ۾ پائي پنهنجو سچو پاڻ سڃاڻي
ٿو، تڏهن چوي ٿو ته

شَبَهَا شَكَّ سَيِّئِي لَا تَمِ پَاڻَ سَچَائَنَ سَاڻَ يَمِينِ
ڪئن جو ڏٺم ته

جَلَوَهَ عِشَقَ جَوَ عَرِشَ هُڪُوسَ تِي سِرِ زَمِينِ چا زير زمين

۴ سج پچ

ظاهر آهي ذات تنهن جي هٿ شهر بازار
احد احمد هيڪڙو نامي لک هزار
آهي سڀوئي دوست جو سچو هي سنگار

رڳو

سهيڻ رنگن ۾ سهڻو بيرنگي بن آيو

۴

بيرنگي تصوير مولادي سهيڻ رنگ وچ آئي هئي

۴

يار رنگيلو هڪ رنگ نه آهي ڪوڙين سدس رنگ ڪيئي
مطلب اهوئي ته شيءَ هيڪڙيائي آهي، رڳو روپ رنگ نرالا نرالا آهن.
اها جا شناخت ٿي اٿس تڏهن چوي ٿو

مقصد منهنجو پاڻي مون آهي

پوءِ

طرف ڪيئي وت ڪاهيان
هيڏي هوڏي هيڪڙوئي آهي

پوءِ

سنگ ڪهڙن سان ساهيان

وامواء

اسين پاڻڪون وياسين ڪنهن جاءِ هيءَ پياسين
موج اڙي مهران ۾ تنهن مون پيار لڳياسين
سچل نانءُ سڏائي اسين لوڪن مجھ لڳاسين

وامواء

گم هوڻيان مين گم هوڻيان مين انهن سڀني وچ گم هوڻيان مين
خاڪي جسم وچ مين تا ناهيان
اصل ڪنهن مين تادم هوڻيان
لامڪاني سِر اسانڏا
هر جا حاضر هم هوڻيان
جيڏي ڪيڏي اهو آهان
جان سچو تا تم هوڻيان
پوءِ چوي ٿو، جڏهن نوبت اتي رسي تڏهن رهيو،

نڪو غم نڪو دم، نڪو درد نه محنت
نڪو ڏڻ نڪو، پسن نڪو، عيش نه عشرت
نڪو جيءُ، نڪو روح، نڪا جان جماعت
نڪو سڪ، نڪو دک، نڪو هوش نه حسرت
نه عبرت نه ، غيرت، آهي حيراني حيرت
سچو سچ آهي، نه ڪڇ آهي رڳوئي راحت

اتي هي دم پڻ هڻي ٿو

اسان نان ڪنهن دي ڄاڻي هون
نهن ڪنهن دي نڀاڻي هون

ماڻي ناپ نه ميرا ڪوئي اها ڏاڍي بيحد هون
 گهٽ گهٽ ڪيتر سیر سیر ٿي صورت سڀ سڀ سڀ هون
 اڳي هواسين لامڪاني هون ٿياسين جاءِ مڪاني
 ٽڪيا جوڙ بئس انساني چل ڀول سڏائي هون

پير پير

خدا ڪيسر جانهين ڇهندا الله جڳ لوڪ سارا هئي
 نه ڪوچي نان گلي ڇهندا الله جڳ لوڪ سارا هئي
 به هر جاني به حاضر هئي اندر ٻاهر به ناظر هئي
 اکين کولو ته ظاهر هئي الله جڳ لوڪ سارا هئي
 ڪهان دعوت ڪي درويشي ڪهان درد ونسي داري هئي
 ڪهان رکندا هئي بد ڪي شي الله جڳ لوڪ سارا هئي
 ڪهان لک ورد پڙهتا هئي ڪهان آپ نال لڙتا هئي
 ڪهان خوناب ڪرتا هئي الله جڳ لوڪ سارا هئي
 ڪهان بازيگران مازي ڪهان ميدان ڪا غازي
 ڪهان منتي ڪهان قاضي الله جڳ لوڪ سارا هئي
 ڪهان دلتي گدا گر هئي ڪهان پير مجاور هئي
 ڪهان سلطان سرور هئي الله جڳ لوڪ سارا هئي
 ڪهان ديهي لشڪر پڪڙ تي زور هر ڪشور
 ڪهان احمد ڪهان حيدر الله جڳ لوڪ سارا هئي
 ڪهان هوءَ هوءَ ڪريندا هئي ڪهان نمره مريندا هئي
 ڪهان سوري چڙيندا هئي الله جڳ لوڪ سارا هئي
 ڪهان ڪرتا هي بيداري ڪهان ڪرتا هي لک زاري
 ڪهان چلتا هي خماري الله جڳ لوڪ سارا هئي

ڪهان هئي جلوه سارا ڪهان سڪندر ڪهان دارا
 ڪهان انا احمدي نعرا الله جڳ لوڪ سارا هئي
 ڪهان اوڻي پنٿ مڪي اولي لکين لک ٻوليان ٻولي
 ڀڳي سڀ غير ڪي ٻولي الله جڳ لوڪ سارا هئي
 ڪهان مست و موالِي هئي ڪهان هر ڪس ڪا وائي هئي
 ڪهان سچو سوالي هئي الله جڳ لوڪ سارا هئي
 عمر خيام هڪڙي رباعي چئي آهي ته:

گرمَن زمي مغان هستم هستم
 ورڪافر وگبرو بت پرستم هستم
 هر طائف بن گمان دآ رند
 من زان خود چنان هستم هستم

سچل سائين بساڳڻو دستور، هڪ ڪافيءَ ۾ سٺائي ٿو، ته مون نسبت ڏيو

ڪو ڪيئن چوي ڪو ڪيئن چوي
 آءُ جوئي آهيان سوئي آهيان.

ڪو ڪيئن چوي ڪو ڪيئن چوي آءُ جوئي آهيان سوئي آهيان
 ڪو پنٿ چوي ڪو سنٿ چوي ڪو باغ بهار بسنت چوي
 ڪو ميراثي ڪلونٽ چوي آءُ جوئي آهيان سوئي آهيان
 ڪو ملان چوي ڪو قاضي چوي ڪو مفتي چوي ڪو غاري چوي
 ڪو روزي دار نماري چوي آءُ جوئي آهيان سوئي آهيان
 ڪو رد چوي ڪو بد چوي ڪو بيدينو بيحد چوي
 ڪو مشرڪ پي ملحد چوي آءُ جوئي آهيان سوئي آهيان
 ڪو صورت ۾ اسان چوي ڪو شر ڀريو شيطان چوي

ڪو بزرگ ڪو مستان چوي آءُ جوئي آهيان سوئي آهيان
 ڪو سست ڪوئي سرمست چوي ڪوراهه تي دين درست چوي
 ڪو عاشق روز الست چوي آءُ جوئي آهيان سوئي آهيان
 ڪو زير زير زنديق چوي ڪو راهه لاءِ رفيق چوي
 ڪو عرقيءَ منجهه عميق چوي آءُ جوئي آهيان سوئي آهيان
 ڪورنگ ڪوئي بيرنگ چوي ڪو مست و مست ملڪ چوي
 ڪو ننگي ڪوئي بي ننگ چوي آءُ جوئي آهيان سوئي آهيان
 ڪو عالي چوي ڪو قالي چوي ڪو خاص الخاص حالي چوي
 ڪو ازلي مست مولي چوي آءُ جوئي آهيان سوئي آهيان
 ڪو شڪ چوي ناحق چوي ڪو بات اها برحق چوي
 مونکي مرشد عبدالحق چوي آءُ جوئي آهيان سوئي آهيان
 ڪو خاص چوي ڪو عام چوي ڪو پختو چوي ڪو خام چوي
 ڪو سچو، سچو نام چوي آءُ جوئي آهيان سوئي آهيان

شل هر ڪواهڙي ڪامل ڪمائي، ڪمائي انهي اوج کي رسي ۽ انهي درجي
 کي پنهنجي اهڙو دم هڻي! سچو موڪ آهي ته اهو آهي، سچو چوڻ ڪارو آهي ته
 اهو آهي.

سچل سرمست

جینمل پوسرام

پهرين ڇاپي جو وڇور

سجھل سر مست

مصنف: جينمل پرسرام گلراجاڻي

ڇاپو، ڇاپو پهرين - ۱۹۲۲ع

قيمت: ٻه روپيا - روپيا چار آنا / ڪچو جلد هڪ روپيو

ڇپائيندڙ: نئين سنڌي لائبريري، حيدرآباد سنڌ.

ڇپيندڙ: ڀارت واسي پريس، حيدرآباد

Printed by: Bharatwasi Press at the Hyderabad and published by:

Naeen Sindhi Library, Hyderabad Sindh.

جینمل پرسرام

جم: ۱۸۸۵ع ————— مرتیو: ۱۹۴۸ع

فهرست

۲	تو ندید جنم
۴	اصر و سر
۵	ب بین و حو نی
۹	سچر متیر و حو "تغیر"
۱۰	مدھی جتا پیتی
۱۵	منصور
۱۹	سچل صوفي جا اصول
۱۹	پان سچاڻن و نئي اثبات
۲۳	هماوست
۲۷	نظم
۲۸	ذات و صفات
۳۳	پچاڙي و جي زندگي
۳۹	سچل جو ڪلام ڀاڱو پهريون اسين آهيون ڇا؟
۵۰	سچل جو ڪلام ڀاڱو ٻيو وحدت و حيرت
۵۹	سچل جو ڪلام ڀاڱو ٽيون عاشق مڙس منصور
۶۸	سچل جو ڪلام ڀاڱو چوٿون مسڪيني و بندگي
۷۴	سچل جو ڪلام ڀاڱو پنجون
۷۹	گفت سچل جو ڪلام ڀاڱو ڇهون اڙدو و سرائڪي غزل

مهاڻا

هي ننڍڙو ڪتاب سڳوري شاعر سچل ساڻينءَ جو آهي. وڏي سک مان پڙهندڙن جي اڳيان ٿورڪان. آرزو اٿم ته هن ننڍڙي ڪتاب جي سڳند وٺي، شائق سچل جي وڏي رسالي جي چمن ۾ گهرڻ جي دل ڪندا. سچل شاعر جا ٻه رسالا مسٽر هري سنگهه سکر واري جا ڇپايل آهن. اهي ڪتاب ٿو منجهه آهن ۽ ڪٿي ڪٿي پڙهڻ ۾ تڪليف ڏين ٿا. پر تڏهين به سنڌيءَ جي سک رکندڙ کي ضرور پڙهڻ گهرجن. اهي رسالا محنت ڪري ميرزا علي قلي بيگ صاحب، ميرزا قليچ بيگ صاحب جي ڀاءُ، ڇپايا هئا. سچل شاعر جو ڪلام ديوان ليلارام سنگهه وطن مل لعلواڻيءَ به ڪٺو ڪيو هو. پر هن صاحب ميرزا علي قلي بيگ کي پنهنجو گڏ ڪيل ڪلام موڪليو. اسان سڀني کي انهن صاحبين جو شڪر گذار ٿيڻ گهرجي. منهنجي دلي خواهش آهي ته آءٌ سچل جو ڪلام نئين ڇاپي ۾ مٺا ۽ سٺي پني تي ڇپي پڌرو ڪريان، جنهن ڪري گهڻا ماڻهو ان جي پڙهڻ جو اهڙو شوق رکن جهڙو شاهه لطيف جي پڙهڻ جو شوق اٿن. پر پئسا ڪي هزار خرچ ٿي ويندا، اميد اٿم ته ڪنهن جتي سٺيءَ جي مدد سان پس پيش هي ڪم ٿي ويندو. منهنجي دوست مسٽر مولچند منگهو مل واسواڻي محنت سان هن ڪتاب جا پروف وغيره ڏنا آهن، ميرزا قليچ بيگ صاحب پڻ گهڻو وقت ڏيئي هي ڪتاب نظر مان ڪڍيو آهي، ۽ درستيون ڪيون اٿس ۽ ڪي معنائون پڻ ڏنيون اٿس. ڪيترين درستين جي اصل وڏي ٿڌي واري ڇاپيل رسالي ۾ ضرورت آهي. آءٌ ميرزا صاحب ۽ مسٽر مولچند جو بلڪل شڪر گذار آهيان.

شملو

جيمفل هو سوام گلراجاڻي

۱۰ آگسٽ ۱۹۲۲

سچل سرمست

حيربور جي رياست ۾ راڻي پور جي اسٽيشن کان ميل کن پري درازن جو
ڳوٺ آهي. ڳوٺ جي ٻاهرن سچل فقير جو روضو آهي ۽ لاڳو ڪرڻ جو
جهنگر آهي. درگاه سان گڏ سجاده نشين جهور فقير جي جهوني نموني واري
اڏيل جڳهه آهي، جنهن سان باغ جو ٽڪر لاڳو آهي. پر ۾ هڪ ڪوه وٽن جي
هين آهي. چوگرد جهڙيون تهڙيون جهوپڙيون اڏيل آهن. مطلب ته هڪڙا
ڪرڙ، ٻيا ڪرڙ، جهوني زماني جي جاءِ ۽ ٻه چار جهوپڙيون ٻيو اچو نانءُ الله
جو! خلقتون ٿيون ماڻهن جون ميلي تي اچن، روز بروز ڳاڻا ۽ ٻيا درگاه جي
زيارت ڪرڻ اچن ٿا، ۽ گهڻي ڪامورا ماڻهو پڻ ويندڙ آهن. روضي جي
ندر سچل ساڻينءَ جي تربت آهي. تربت ڪا جيئري تربت آهي! جيئن نه ڪو
غير ڪنڌ ڪڍيو لٽيو پيو هجي، تئين پيو پاڻئجي ته جن ڪو تربت جي
ڌنيءَ جو روح تنهن سرزنده آهي. نهايت گنپير قدم سان زيارتي اندر اچيو
سچل وٽ ڪنڌ نواڻي دعائون پڻ ٿا. صديءَ کان مٿي انهيءَ ٽڪري تي
مال جي ذڪر ۽ فڪر، روضي جي روحاني ته ۾ اندر ڪا غفائا هي ڇڏي
آهي. حتي ڪوماٺ جو طالب پل ٽهي هڻي سگهي. سنڌ جي سڳوري لعل
لطيف جي ڪلام جي لذت گهڻن ورتي آهي، چو ته شاه جو رسالو چڱي نموني.
چئي بي ني چئو ڇپيل آهي، پر سچل جو ڪلام جو به لطيف جي رسالي
جيڏوئي ٿيو، سو پراڻي نموني، پراڻي لشي جي چاٻي ۾ انگڙن ونگڙن ۾.
جهوني دفتر واهر ڪهر ايڪڙ ٻيڪڙ ڪتب فروش جي دڪان تي پيل

آهي. پر منجهس مال عجيب آهي.

چون ٿا ته سچل جڏهن پالڪ هو، تڏهن سهڻو لعل لطيف ڪو درون ۾ سڻان تي آيو. سچل پالڪن سان بيٺي راند رهي، ساڻ صاحب پڇيو ته ”هي ڪنهن جو پالڪ آهي؟“ چيائون، ”درازن جي فقيرن جو پالڪ آهي.“ جيائين، ”ابا مون جيڪو ڊيگڙو ڄاڙهيو آهي، تنهن جو ڏيڪن هيءُ لاهيندو.“ هيءُ ائين. سچل جو ڪلام اهڙو زنده آهي، اهڙو سهڻو آهي، اهڙو مستي ۾ آندڙ آهي، جو ڇا چئجي. آهڻ جي عجيب شوق جي شربت جو فقط ڪردار وٺائي سگهندس، پر جي پانيون ته گيتون پري دل من ٺاريون ته اوهين سندس ساري ظاهر ڪلام ۾ پيهي ڪو مزو مائي ڏسو.

تولد يا جنم

زمانن جي دستور موجب عاشق جي حياتيءَ جو ذڪر ڪندي ضرور هن جي جنم جو ذڪر ڪرڻو پوندو آهي، پر سچل ساڻين پيهنجي حم جونئي ريت فيصلو اڳ ۾ ئي ڪري ڇڏيو آهي! چويٽو ته مونکي نڪو ڪيهر ڄڻو آهي، نڪو ڪنهن ٺاهيو آهي.

اسان نان ڪنهن دي ڄاڻي هون

اسان نان ڪنهن دي ٺاهي هون

پڇيائون ته ”فيقر، خبر ڪر، تڏهن هين ڪٿي، هتي ٿين ڪٿي؟“

چوڙ ڦلڪ زمين تي آيا

عرش ڪرسي وچ مٺي نه سماي

چئي ته آسمان کي ڇڏي زمين تي آيو آهيان ايلاس، آسمان کي ڪٿي ڇڏيو؟ ڇي آه عرش ڪرسيءَ ۾ ويٺو هوس. پر اهو عرش به مونکي بورو ڪو نه ٿيو، اهي ڪرسيءَ ۾ سمائجي ڪين سڏيس. بهين ٿو هتي ڏس

پراچان، نه ته

ماڻي باپ نه ميرا ڪوئي

اٿان سچو پل سڏائي هون

منهجنو ڪو آهي بيءُ، نڪا آهي ماءُ، اٿان (اتي) پل پر ٿوسچو جي نالي
سان سڏجان.

انهي رڳو سندس هڪڙي گفتي مان سمجهڻ کي اهي جان پهچندو ته هي ڪو
بلڪل غيبي انسان آهي، سندس سارو ڪلام انهي گجھ جي ايتار پر پيريل
آهي.

خير قصو ڪو تاه سچل جو اصلو ڪو نالو عبدالوهاب ▲ هو. پوءِ کيس
سچيڏنو به سڏيندا هئا. عام ريت تخلص سچو يا سچل اٿس. چون پر ٿو
اچي ته هو ۱۷۵۷ عيسويءَ ۾ ڄائو هو، ڪي ٿا چون ته ۱۷۲۹ع ۾ ڄائو هو.
سندس جالائو ۱۸۲۹ع سال ۾ ٿيو. سندس مرن جي تاريخ جي پڪ آهي،
مگر ڄم جي بڪ نه آهي. پر سمجهجي اٿن ٿو ته ۱۷۲۹ع ۾ ڄائو هو، چو ته
بيدل فقير شاعر، جواب هڪ حيرت جي مورت ٿي گذريو آهي؛ جو سچل فقير
جوهڪ طالب هو، تنهن سچل تي ڪافي ٺاهي لکيو ته:
”پانهنجي راڻي پرين نوي ورهيه نروار هو“

چون ٿا ته سچل چوندو هو ته، عمر منهنجي ۱۰۵ ورهيه آهي، پر ۱۵ ورهيه اڳ
۾ سرڪار وٽ ويڃو اٿم. سندس والد جو نالو ميان صلاح الدين هو،
ڏاڏهنس جو نالو عبدالوهاب هو، جنهن کي صاحبڏنو به سڏيندا هئا.
ڏاڏي جو نالو مسلمان، پوٽي تي رکندا آهن، ان رسم مطابق سچل کي به
عبدالوهاب جو نالو مليو.

▲ اصل نسخي ۾ هر هنڌ عبدالوهاب لکيل آهي

اصل ۽ نسل

سچل جا وڏا ذات جا فاروقي هئا، يعني حضرت عمر جي آڪه مان هئا. حضرت عمر ”چئن يارن“ مان هڪڙو هو، يعني حضرت عمر، بيغمر صاحب جي چئن پهرين خليفن مان هڪڙو هو. هن کي فاروقي انهي ڪري چوندا هئا، جو هو چڱي مٺي ۽ راست دروغ جو فرق ڪڻو سمجهندو هو ۽ انصاف ڏين جو عجيب هو. حضرت عمر جو پڙ پوٽو شهاب الدين سنڌ ۾ محمد بن قاسم سان ۹۲ هجريءَ ۾ گڏجي آيو، عربن ديبل ۽ ڪيچ مڪران فتح ڪيو ۽ پوءِ ”نيون“ يعني حيدرآباد سنڌ هٿ ڪيائون، حيدرآباد کي نيون ڪوٽ چوندا هئا، محمد بن قاسم جڏهن موٽي ويو، تڏهن شهاب الدين کي سيوستان (سيوهڻ جو ملڪ) جو حاڪم ڪري ويو، انهي شهاب الدين جي ڪل مان اساعو سچل به آهي. شهاب الدين جي آڪه ۾ ڪي صديون پوءِ سو سيد ۽ بدرالدين ٿيا، جي سڃاڻپ هئا، اميري ڇڏي وڃي جهنگل ۾ فقيري اختيار ڪيائون، اتي ڏٺ (جهنگ جو ان) تي گذر ڪندا هئا، تنهن وقت انهي زماني جو صوفي بهاءُ الدين بهاب ڪاڻ آيو، تنهن جي انهن فقيرن سان ملاقات ٿي. بهاءُ الدين کي غوث بهاءُ الدين ڪري سڏيندا آهن، جو هو زماني جو هڪ ڪامل شخص هو. سنڌ ۾ هنن فقيرن کي ڏسي خوش ٿيو ۽ هنن کي ”ڏوٿين“ جو مالو عطا ڪيائين، جو هو ڏٺ تي گذران ڪندا هئا، هاڻي ڏسن ۾ ايندو ته سچل ۽ سچل جي وڏن ۾ هو انگ فقيرن جو اباڻو ورتو هو. هن جي جيوت به پوري پوري انهن ڏوٿي فقيرن جهڙي سادي هئي، هن جا وڏا اها فقيري اختيار ڪري ڪنهن زماني ۾ اچي درازن ۾ رهيا، سندس ڏاڏو ميان صاحبڏنو چڱي مورت هو، قابل ۽ پڙهيل شخص هو، هنکي محمد حافظ به انهي ڪري چوندا هئا، ميان صاحبڏني کي به پٽ هئا، وڏو پٽ

صلاح الدين ۽ ننڍو عبدالحق. گادي وڌي پٽ کي نه ملي، پر ننڍي پٽ کي ملي، جو سيدو پٽ فقيريءَ جو وڌيڪ لائق سمجهيو ويو. ”چيائون گادي عبدالحق کي ئي ملي، پر پٽ ميان صلاح الدين کي اهڙو بيدائيندو جو سڄو تارڪ (ويرگي) ٿيندو ۽ زماني جو سرمست ٿيندو.“ سچل انهيءَ صلاح الدين جو پسو.

ٻالپڻ ۽ جواني

سچل ننڍي هوندي کان غير رواجي ٻار هو. کيس آخوند عبدالله وٽ پاڙهن واريون، جنهن آخوند جي قبر سبز سر واري اڃا درگاه جي ميدان ۾ آهي. سچل علم ڇڳو پڙهيو، ٻين فقيرن لاءِ عام چوندا آهن ته پڙهيا ئي ڪونه هئا. شاه لاءِ به ائين چوندا آهن، پر ائين نه آهي. جنهن شاه لطيف علميت جو صاحب هو، تنهن اسانجو سڄو جنهن لاءِ شڪر آهي ته ائين ڪونه ٿو چوڻ ۾ جي ته هو پڙهيل ڪونه هو، سو به نهايت هڪ عالم شخص هو. سندس شعر هنن ٻولين ۾ آهي. سڌي، سرائڪي، اردو، پارسي. پارسيءَ ۾ سندس شعر جو ڪتاب مير علي مراد خان، جو سچل فقير جو طالب هو، تنهن ڇپائي پاڻ وٽ رکيو، جو اڃا به خيرپور جي خزاني ۾ موجود آهي، ۽ ڪڏهن ڪڏهن ڪنهن کان اهو ڪتاب جڙي سگهندو آهي. اهو ڪتاب ”ديوان آشڪارا“ جي نالي سان سڏبو آهي، ڇاڪاڻ ته سچل انهي شعر ۾ ”آشڪارا“ تخلص رکيو آهي. هونءِ رڳو پارسيءَ ۾ گوهر هو، پر عربيءَ جو به ڇڳو ڄاڻو هو. جيئن شاه جو رسالو، عربي آيتن، حديثن سان مڙهيل آهي، تنهن خاص ڪري سه حرفي يعني ٽيهه اکريءَ ۾ سچل به حد ڪري چڪو آهي. هڪڙي هڪڙي بيت ۾ اسلام جي عربي آيت يا حديث، بيت ۾ مڙهيو هنجو راز ڪوليو ڏئي. اهڙن بيتن جي هن جي ساري ڪلام ۾ اونهي جاج ڪيل آهي. جنهن مان

ظاهر آهي ته فيلسوفيء جي پڪي جان ۾ ماهر هو.

اح نديو بيان وڌو، سچل ننڍي ئي هوندي کان گوشه نشيني جي خواهش
ڏيکاري. ان پارائي وهي ۽ ۾ ئي ڪرڙن ۽ ڪپڙن جي جهنگل ۾ گم ٿي ٿيڻون
هڻندو هو. اڃا پالڪ هو ته سندس پيءُ ميان صلاح الدين وفات ڪري ويو.
سچل تنهن وقت کان پنهنجي چاچي ميان عبدالحق وٽ رهيو، جو گدي نشين
هو. عبدالحق کي سچل پنهنجو مرشد ڪري مڃيندو هو، جنهن نسبت پاڻ
ڪيترن هنڌ پنهنجي ڪلام ۾ چيو اٿس؛

”هتي مرشد خواجه عبدالحق

نهي حق هئا، هتي حق الحق“

منهنجو مرشد خواجه عبدالحق آهي، هو عبد يعني پاڻهو نه آهي، پر خود حق
آهي.

ائين نه سمجهڻ گهرجي ته انهي ڪري هو ٻئي ڪنهن کان ڪجهه نه سکيو!
سندس ڪلام مان ظاهر آهي ته هن ٻين به فقيرن جي صحبت ڪئي، جنهن سان
صاحب جوڳين جا ٿو بيان ڪري، تنهن سچل به ڪيترن هنڌ اهڙي
ٿو ڪري. کيس به ڪي نهايت جوڳ جي ڪمائي وارا شخص مليا ٿا ڏسجن،
جن جي صحبت ڪئي اٿس، بلڪه جن تي عاشق ٿي هن تي ٻائي چئي ٿس.
هي صوفي صاحب نڪي خاص هندو آهن، نڪي خاص مسلمان آهن، هو
ڪهڙي به ڌرم جي هر ڪنهن سچي سالڪ جا طالب ٿين ٿا، سچل جي
ڪلام منجهه اهڙا ڪيترا گستاخ آهن، جن ۾ هن بلڪه ڪرشن مهاراج به
جي مهماني ڪئي آهي، هت ڪي سئون ان بابت ڏجن ٿيون:-

”اهو جوڳي ڪلنگي والا، ڪهڙي ديسون آيا هئي

ڪيڏون آيا، ڪيڏون جاندا، رنگ پيوت رمايا هئي“

ٻئي هنڌ ٿو چوي؛

” قلندر جوڳي ڪسي توڻين بجائي ”

وري ٿو چوي ” جوڳي زلفن وارو ”

” ڪلنگي وارا يار، شال جيون لڪ ٿيون. ”

هڪ پيرسن هندو صوفي جنهن کي تجربو جهجهو آهي، تنهن جو مون کي چوڻ هو ته سچل فقير ” گورو گوپند سنگ ” جو طالب هو. هن يار شايد اهي خيال ” ڪلنگي وارا ” وغيره لفظن تي ٿي پڌا. پر ائين نٿو چئي سگهجي، ڇاڪاڻ ته ٻين هنڌن تي به هن ” بين، مرليءَ ۽ لالا موهن ” تي راڳ چيا آهن، تنهنڪري ڪو وري ائين چوندو ته سچل فقير شري ڪرشن جو پوڄاري هو (منهنجو رايو آهي ته هي صوفي صاحب سڀني سچن سالڪن کي مڃين ٿا. هو پنهنجي اندروني ڄاڻ سان سمجهن ٿا ته ” ڪامل مرشد ”، ” قطب ”، ” امت جو آخوند ”، ” عالم جو استاد ” مڙيوئي هڪڙو آهي؛ رڳو ڪيترا ويس ٿو وٺي. ٻاهرئين مذهب ۾ جدايون آهن، مگر اندرئين مذهب ۾ جدايون ڪونه آهن. پر انهي ۾ به شڪ ڪونه آهي ته سچل فقير تي سڪ گرن جو گهڻو اثر هو. ڇاڪاڻ ته سچل فقير پنهنجي مشهور مريد ” يوسف ” فقير کي پاڻ ” نانڪ يوسف ” جو نالو ڏنو، جنهن ساڻين لوڪ جي ڪهاڻي به عجيب آهي. هتي منهنجو مطلب ڏيکارڻ جو اهو آهي ته سچل فقير جدا جدا هنڌان سکيا وٺڻ کان ڪين ٿي ڏنو.

هن پنهنجي جواني به فقيريءَ ۾ گذاري. شادي ڪرڻ تي به مرضي ڪانه هيس، پر سندس چاچيءَ مرشد ميان عبدالحق کيس زور ڪري پنهنجي ڌيءَ سان شادي ڪرائي. پٽ هڪڙو ڄائو، پر اهو ننڍڙيئي وري آيس. تنهن کان پوءِ ميان سچل کي ٻار ڪونه ٿيو. سچل کي ڇڄجي ٿي ” تارڪ ” ٿو يعني اهو شخص جنهن ترڪ ڪيو آهي. هن جي جيوت ۾ ڪوبه نفس جو نشان نه آهي. هن ساري عمر پاڻ سڪايو، ڪڏهن به شڪار ڪونه ڪيائين، نڪي

ٻڌجي ٿو ته گوشت ئي ورتايائين، اوائل ۾ شروو ڏيندا هئس، پهر پوءِ اهو به
 ڇڏي دنائين، ڪڏهن نشووبه ڪين ورتائين، تنهن هوندي به هن جون اکيون
 نشي ۾ پريل هونديون هيون (پان ٿو چوي ته: ”پسگ ٻوڙي دا اهو نشا ماهين“
 يعني ڀنگ جي ٻوڙي جو اهو نشو نه آهي. اها ”لعلائي لعل“ جي آهي، نه ته ڪو
 ٻاهرئين شراب مان پيدا ٿيل آهي. ننڍي هوندي هن سادگيءَ جي رهت
 ورتي. مٿي ۾ توپي ۽ بت تي چولو ۽ گوڏن تائين پردن ۾ پهريندو هو. سادي
 ماني ۽ جوتڪرو مرچن ۾ پئي ڏڌو ٻوڙي کائيندو هو، ٻيو مڙيو ئي خير، جنهن
 ولي شاعر ٿو چوي:—

”همن ڪو خشڪ روتي سس، ڪمر ڪو ڪيڪ لنگوتي سس،

سري پرايڪ توپي سس، همن ڪولڌ تان ڪياري!“

اسانجو سچل به انهن سچن صوفي مان هو، جن پنهنجي نفس کي ماريو ۽
 پنهنجي روح کي اٿايو. هي جواج ڪله ڪيترا مانهو صوفي نامر سڏائي
 سمجهن ٿا ته نفس کي روڪڻ جي ضرورت نه آهي ۽ پائين ٿا ته،
 ”شرابي خوب پيڻا جا، ڪبابي خوب کاتا جا“

انهن کي سچل جي زندگيءَ مان سبق وٺڻ گهرجي، چو ته شاه ٿو چوي ته:

”گندي ۽ گراه جنين سيا سين سانڍيو

انهن کون الله، اڃا اڳاهون ٿيو.“

سچل فقير ڪيترا چاليهار ڪيا، جن ۾ جون جي مٿ تي گذر ڪندو هو.
 البت انهي جو مطلب اهو نه آهي، ته ڪو پنهنجي بت کي اجائي تڪليف
 ڏجي. هي صوفي فقير پنهنجي بدن کي پاڻ تي غالب پون به ڏيندا آهن، پر هنن
 جو مطلب اهو نه ٿيندو آهي ته ڪو سرير کي ڌڪ ڏجي، پهريات ۾ واڳن
 چٽائي ويل من کي هٿ ڪرڻ لاءِ، ۽ لدتن ۾ رهيل بدن کي تابع ڪرڻ لاءِ،
 ڪجهه مڙوئي انهن کي ڪسرت ڪرائيندا آهن، هو پنهنجي بدن کي روح جو

چمن سمجھندا آهن، ۽ چوندا آهن

”گل ڦل باغ بدن ۾.“

ٻئي هنڌ سچل چوي ٿو:-

”تصديق تون چوڻو ڏئين محبوب جي محلات کي“

هن جو چوڻ آهي ته هي بدن به محبوب جو محلات آهي، تنهن کي تون چو
ٿو ته ڪنهن ڏين، انهيءَ مان سمجهي سگهيو ته صوفين جو متو ڪهڙو نه
سندر آهي. جنهن گوتم ٻڌ ٿو چوي ته: ”نارڪي جي ڇڪو هلاءَ، نڪي
تڪو هلاءَ.“ تنهن هن جو به چوڻ آهي ته بدن کي به لذت ڏي، نڪي ذلت ڏي، پر
پورو پورو هلائينس ته توکي خبر پئجي وڃي. ”سڪلا عجب يا درويش،
جس ۾ نار اين ٻولي.“

اسان جو سچل انهن اعليٰ انسانن مان هو، جن جي رهنمائي هئي، مگر
وڻن روح جي شادي هئي. ننڍپڻي هوندي ڪار هن يار کي ڪا مٺي لڳل هئي،
جنهن پان ٿو چوي،

”جنهن دل ۾ ڪو پتا مٺي دا جامر

سا دل مٺو مٺ مدامر.“

سچل فقير جو ”تغير“

سچل فقير اڃا جواني ۾ آيو هو، تڏهن سندس مرشد پير عبدالحق ڪهاڻي
وارو هو، گهر ساڳئي جا پاتي هئا. ”درازا“ جو انهن فقيرن جو گهر آهي، سو
هيئن به خيرپور رياست ۾ آهي. تنهن وقت، حيدرآباد شهر جو هڪ عامل
رياست ۾ مختيارڪار هو، سو ڪنهن اڙي ۾ ڦاسي ويو، ۽ ميرن وٽ باند
ٿيو. حيدرآباد جي عاملن جي صوفي فقيرن سان صحبت صدين کان هلندي
اچي، مختيارڪار جي مائٽن فقير کي چواڻي موڪليو ته مٿس اسانجو اسان

کي وٺي ڏي. فقير مست هو، ۽ حيدرآباد وارن عاملن سان دل هيس، ۽ ميرن وٽ به هلندي هيس. پر فقيرن جي بيهر واهي ۽ مستي حاڪمن کي ڪڏهن ڪڏهن هلاڪ به ڪندي هئي. سائين عبدالحق، سچل کي سڏائي چيو: ابا، وڃ خيرپور جي ميرن وٽ، ڪتن، باز جهتي بند ڪيو آهي. ويهي تن کان ڪڍائي اچ. ”سچل کي پنهنجو ڪلاه ڏنائين، جو هو پهري روانو ٿيو. جوان عشق جي موهر هو. پنهنجي استاد جو وچن مڃي آيو ميرن جي محل ۾. ميرن هن جي چڱي آجيان ڪئي. کين خبر پئي هئي ته هي چاچي لاءِ وٺن آيو آهي. سچل کي وٺي آيا اسلح خانو ڏيکارڻ. سچل کي سامان ڏيکاريندي چوڻ لڳا ته: ”سائين، هنن هٿيارن سان شينهن جو شڪار ڪيو آهي.“ ائين ٿو چوڻ ۾ اچي ته سچل هنن ڏانهن نهاري هنن کي چوڻ لڳو: ”هان! شينهن جو شڪار ڪندا آهيو!“ هن جا اهي لفظ چوڻ ته ڏيکاريندڙ رڙ ڪري اٿي پڳا. پڇيائون: ”ڪريو خبر، چا آهي؟“ چي: سچل فقير ويٺي ويٺي اسان سان ڳالهائيندي گهر ٿي ويو، ۽ سندس جاء تي ڪرڙو شينهن ڏسڻ ۾ آيو ۽ اسان پڇي آيا سين.“

وري ويهي اندر ڏسڻ ته سچل فقير بيٺو آهي، شينهن ته آهيئي ڪونه! اتي سچل چين: ”ابا، هنن هٿيارن سان شڪار شينهن جو ڪندا آهيو! ويچارا هن جي قدم تي ڪري پيا. فقير چين: ”تپير صاحب جو چيو مڃي قيد ڪيل مختيار ڪار کي وٺي اچو.“ ويچارن نه پهه حڪم جي تڪميل ڪئي. هن واقعي جي ”يوگ“ موجب سمجهائي ڏيئي سگهجي ٿي.

مذهبي چٽا پيٽي

سچل فقير ننڍي ئي هوندي کان بي مذهبي (Secular) هو. انهي ڪري سائنس ملن جي ڪين پيئي. هن جي دل ۾ چڪ هنڌي روحاني، تنهن چتقمق

حيان گهٽا ڇڪيا. ملڪ ۾ ٻين پيرن جا طالب به اچي سڄل وٽ سلامي ٿيا. هالن جي مخدوم جو هڪ مريد قربان علي به اچي سڄل وٽ ويٺو، جنهن ڳالهه مخدوم کي رنج ڪيو. مخدوم وٽ حڪمرانيءَ جو زور هو، انهن وٽ ميري به هئي، پيري به هئي، ميان سڄل به هو ۽ بالڪو جا ڪمائي نسل مان، پر هن ميري پيري ترڪ ڪري فقيري اختيار ڪئي هئي. زماني جي تواريخ مان عالم آشڪار آهي ته فقيرن سان ميرن ۽ پيرن جي ڪانه پوندي آهي، ڇو ته فقير شريعت جا پابند نه آهن. ڪهڙن جي شهر جو مخدوم به، ميان سڄل سان انهي ڪري ناساز رهيو. مخدوم هندن کي مسلمان ڪندا هئا، مگر هنن فقيرن وٽ نه نڪا هئي هند ڪي، نڪا مسلمان ڪي، تنهنڪري ضروري ڇٽا پيئي هلي.

مخدوم جي ناسازي سڄل فقير سان ٿي هئي، تنهنجي واقفيت سندس بيتن مان معلوم آهي،

شيخي ۽ مخدومي ٽونهن، اي تا ساري لڳي

اها جماعت جور والي، سا ويڪ بهه ڪنن پڳي

چوي ٿو ته جيڪا به جماعت زور زبردستي ٿي هلائي، سا عشق کان پري آهي، ۽ عاشق فقيرن جي جماعت ”جور“ (زور ظلم) جي نه آهي، مگر نياز جي آهي.

”مخدومي مجذوبي هڪڙا هان گڏ نه ٿيڻ“

عشق عقل دي راه نرالي، هڪ ٻئي ڪونه مڃين.

مجدوبي لفظ جذبي مان آهي يعني ته جذبي وارا، عشق وارا.

اهڙي قسم جا بيت سڄل جا گهڻا آهن، جن ۾ هن جي ملڪن سان ڇٽا پيئي ثابت آهي. اها ڳالهه سڀا ويڪ هئي، ڇو ته هن يار جا خيال هئا ئي اُبتا، سي ماڻهن کي ڪين وٺيا. ائين نه آهي ته ڪو سڄل ڪٿي به بي ادب آهي، هن جو

عشق پيميمو مباحه؛ مامن سان ارحد آهي، پر هي صوملي قوتن مديت جي
 بدرئين، فهم "کي تاوس، بلڪه سرپعت سان رسي ادسي ڪرڻ ڪي، مدح
 حد هي هڪ ڪهر بند تي اچن ٿا، تڏهين پائبندي ڪرڻ ڪي سرپعت جو
 ادب سندس هيٺين گنتي مان ظاهر آهي؛

"پنجني وقت نماز پڙه، تون سرنوائي چؤ ڪلام"

جنين شاه لطيف پڻ چيو آهي؛

"پنجن سان پورو ره، آيا تيه (روزا) مَر تار"

پر جنين شاه چيو ته؛ "هو ڪو پيو فهم جنهن سان پسن پوين جو،" تنهن
 سچل به اندرئين فهم جي لحاظ کان ڪيترن هٿ پهرئين مذهب کي ڪي
 مڃيو آهي. انهن وقت تي هو بلڪس چؤ هو ٿو وڃي؛ ڪا پرواه ڪندڙ ٿور ڪي.
 مهي وقت هي فقير ڪنهن اهڙي مستي ۾ غرق ٿي وڃن، جو سرپعت جي
 ڪٿي ڪاندرهين.

(۱) "مذهب مور ٺو مڃيان،

آءُ مشرب مذهب مڃانءُ."

(۲) "عشق لڳي ٿا، ڪر آمين،

نا منجه ڪفر نا منجه دين."

چوي ٿو ته هتي ڪفر ۽ دين جي ڳالهه نه آهي. هتي ڳالهه عشق جي آهي.

"تسو عشق جو حساب، ٻئي مذهب ڪيئن معاف.

سچو انهي ڳالهه ۾ خس نه آه خلاف"

سچل کي هندو ۽ مومن سڀ هڪ هئا. چوي ٿو ته سڀ هڪ ئي يعني الله

مان پيدا ٿيا آهن، هي "هل هنگامو" يعني جهان براتن آيو.

مشرب = مذهب، خس = ترجيترو

الف مون آدم ٿيو، ڪري هنگاما هل
هندو مومن سو ٿيو، پول نه پئي ڪنهن پل
”خلق الاشياء، فهمو عينها“ ايهو ان عمل
ٿج گلابي گل، مرمار ينيئي منصور جيان.

چوي ٿو سچل، فقط انهيءَ گفتي تي عمل ان ته هي خلق مڙياڻي نور الله جو
آهي، پوءِ ڇا ڇا هندو، ڇا ڇا مسلمان ۽ جي ائين سمجهندين، ته تون ”گل
گلابي“ ٿيندين البت انهي ڪري منصور وانگر مارجي ويڃين ته به فڪر نه
ڪج. اهڙي طرح هن يار جا گستاخايت دل کي اٿاريندڙ آهن.

”دين ڪفر، اسلام مذاهب، اول ڇڏڻ درڪار“

جين شاه به چيو آهي—

”نڪو ڪم ڪفر سين، نڪا مسلمانن من“

انهن سندس گفتن ملن ۾ گهڻو رولو ورتو، ٻيو ته هي يار هو صوفي جنهن دم
هنيو ”منصوري“ تنهن کي ملا چوڻ لڳا ته تون اهو ڪفر ٿو بڪين، ڪتابن
جي برخلاف ٿو ويڃين، تن کي جواب ڏنائين—

”قاضي ساڙ ڪتابان ڪون، هن مرشد ايوي فرمايا

آپ سڃاڻ ته تون ڪي آهين، عرف نفسه پرجهايا.“

سچو راه ڪفر دي سانون، مرشد آپ بتايا.“

اي قاضي صاحب، مون کي مرشد پاڻ اها ”ڪفر“ جي راهه ڏيئي آهي، قرآن
شريف جو سچو اصول ”عرف نفسه“ يعني ”پاڻ سڃاڻ“ ته ”رب سڃاڻين“ وارو
رستو به ان ٻڌايو آهي اسو ٻيلي آءُ ته مذهب مان ڪين ڄاڻان، چوڻ لڳو—

”اوهي ڪم ڪريجي، جس وچ الله آپ بڻجي،

دين ڪفر اسلام ۾ عاشق ڪڏهان نه اڙجي.“

اهڙن سندس گفتن ملن صاحبن کي گهڻو چيڙيو. چون ٿا ته تن ڏينهن ۾

رياست جا مير اهڙا تعصبي ڪين هئا، نه ته سچو به منصور وانگي سرڌڻي ها.
جڏهن ئي ملان مٿس چڙيا، تنهن ئي هن يار وڌيڪ چيڙين، چيائين:-

”جان جان، مسجد، منبر مناري، نهين سي ويران ٿيون

تان تان راه قلندر والا، حاصل ڪڏهان نه ٿيون“

جيئن تائين ٻاهريون مسجدون، منبر ۽ منارا ويران نه ٿيندا، تيئن قلندر

جي راه حاصل ڪڏهن ڪين ٿيندي.“

پڙهندڙ ڏسندا ته ڪيڏي نه بيحد بهيرواهي ۽ جي خيالي هن پر موجود آهي.

ملن تي چشرون به ڏاڍيون ڪيو اٿس:-

(۲) ملان ته ڪارڻ مانين، ميان ختما پڙهن ٿا خاصا

هلي اچن ٿا ڪنن تي، ميان هٿ پر ڪيون عام

چڙهي ويهن ٿا مانين تي، ميان ڪڪيون پرين ٿا پاسا

ملان چون ٿا، ڪين ڪنيون ٿا، ڪاڻي وڃن ٿا ڪاسا

سچو سچ چوي ٿو ظاهر، ٻڌيون گهمن ٿا باسا

(۴) مسجد ديوج ڪاڻ ٽڪردي، ڏيون ٻانگ صلواتان

منهن چڙهي ڏاڙهي ڏنگي، خام پڙهن خلواتان

عالم ليکي روزي رکندي، نت ڪاوڻ ديان آفاتان

سچو راه نه اها سچ دي، بره واليان ٻيا باتيان

نه سمجهڻ گهرجي ته هو ڪو سڀني تي ٿو ڪاه ڪري، ملاءُ ٻانڀن به

جيڪي سچي شريعت جي ايمان سان پابندي ٿا ڪن، سي عزت جالائي آهن.

هي فقير فقط هنن جي ”اندر هڪڙي ٻاهري“ واري ڪارڪي ٿا نندن.

ختما = فوتي ۽ لاءِ قرآن شريف مان پڙهڻ. عام = عوام = ٿيون. ڪاسا =

حرار جي مٿي پٽي، اسار، باسا = منهن ڪارا صلواتان = دعائون. خام = ڪچا.

خلواتان = لڪي لڪي. آفاتان = مصيبت. حلاج = پيڇارو.

منصور

سچل جي پاڻي ۾ "منصور" جون ڳالهون بلڪل گهڻيون ٿين ۽ اچن. مطلب ته منصور هن جو "آدرش" آهي. منصور جي آکاڻي به حيرت واري آهي. منصور حلاج بلڪل آزاد خيال صوفي هو. هو ان وقت ۾ پيدا ٿيو، جڏهن شريعتي پابندي بلڪل گهڻي هئي، هي ياردم هڻندو هو "انا الحق" جو معنيٰ ته "آءٌ حق آهيان". حق نالو ساڳيو آهي، جنهن کي ويدانتي "ست" ٿا چون. يعني هو چوندو هو ته آءٌ ست و ستو آهيان. جيئن شري شنگر آچاره جو چوڻ آهي ته آءٌ ست جت آئند آهيان، تئين هن به ٿي چيو ته آءٌ حق آهيان. جيئن شنگر آچاره چيو ته "شو وهم" آءٌ شو (پهرم آئند) آهيان، تئين منصور به چيو "انا الحق" آءٌ حق آهيان، اهو گفتو صوفي قرآن جي اندرين اصولن تي ٻڌندا آهن. حديثن ۾ ته صفا آهن "انا عرب بلا عين" انا احمد بلاميم "آءٌ عرب آهيان ۽ ڪان سواءِ يعني "رب"، آءٌ احمد آهيان ۽ ڪان سواءِ يعني "احد". قصو مڪوتاه منصور جي وقت ۾ تنگ خيالي ۽ ظلم و ڌڪ هئا، انهي ڪري هن کي ملڻ گهڻو ستايو، ۽ آخر هنجي چمڙي لاهرائي. عاشق شاعر اسانجو سچل هن جي زندگي تي خيال ڪندي خوب هن جي ڪڻن جو بيان ٿو ڪري. چوي ٿو ته منصور ڪهڙو نه مڙس هو اسچ چئي ڏنائين، معييت ۽ موت جي پرواه ڪانه رکيائين.

"سچ ٿا مرد چون ڪنهن کي وٺي نه وٺي،

ڪوڙيه دوستيه جو دم بڻي نه بڻي."

باقي اي سچل، تون متان ڪو ساراه جو خيال ڪري سچ کان گهٽين، چو ته عاشقن هميشه اهڙا ڪم ڪيا آهن، جن مٿن ملامتون آنديون آهن، نه تعريف آندي آهي. خوب جوش ۾ سچل بي نظير گستاخن باري ۾ ٿو ڪڍي.

(۱) "ڪم نه سو عاشق ڪرين جنهن پر تنهنجي تعريف ٿئي

ڪن ملامت ڪا مٿي، مر ڏيھ تو طعنا ڏئي.

(۲) "مڙس ٿي منصور چڙ نه ته ڪيم چڙ منصور آءُ

منصور جي منزل آئي ڏاڍا تماچا تهستان."

اي سچل "سالڪسڪ نه سمهئا، گوندر ڏي ڪن گوش." عاشقن جو ڪم
آهي هميشه سر ڏيڻ لاءِ تيار رهڻ، چو ته دنيا جا ماڻهو هنن جا اوچا آدرش
سمجهي نٿا سگهن ۽ هو عاشق به ڪين سچ چون ڪان رهي نه ٿا سگهن. اهو
قاعدو ڪهنو آهي. پر حلال ۽ اسرافيل کي باهه پر ساڙيائون، منصور ۽ عيسيٰ
کي سوريءَ تي چاڙهيائون، شاه عنايت جو سر وڍيائون، اهڙيءَ طرح هر
زماني، هر جاءِ سائين جي طالبن تڪليفون سٺيون آهن. سچل ٿو چوي ته هو
موت ڏسندي به پنهنجيءَ تي ٿا سڀهن ۽ موت جي، منهن پر ٿا وڃن. هو بيوس
آهن، ڪنهن اندرين ۽ چڪ جي چوهر ٿا وڃن. "حسن مرائيه حسين مرائيه
ڏيئي جيءَ جنا"

"وس نه هو علاج جو، ڪوئي محبتي مخمور هو

سر نه جي سوريءَ ڏنائين، قرب پر ڪو قصور هو"

تنهنڪري اي عاشق، شهادت ڪر قبول. "اس بازي پر سربازي هئي، سر
ڏيون سرافرازي هئي."

انهي سر ڏيڻ پر هنن کي وڏي خوشي آهي، نه ڪو غم آهي. اهي منصور ۽
حسن حسين جا مثال وليو سچل بيخود ٿيو وڃي ۽ انهيءَ وقت سندس ٻائي
حورث جهڙي ٿيو ٿي پوي،

تماچا = همائون، شهادت = ڪسن، سرافرازي = وڌائي.

(۱) محبت عشق مولیٰ حی، گھٹا سی گھوٽ کھانا هئا

هزارن ساه ساهول تون، ڪنهن گھوري گھمايا هئا

مٿا ميخاني تي مستن، وٽي ۽ وٽ وڌيا هئا.

(۲) جي هجين عاشق ته ٻو سو مينهن محبت جو واءِ،

ساه جو سانگو ڪرين تان، پيرهن پڙ ۾ نه پاءِ.

اهي ڳالهيون ڪندي سچل پنهنجي ڪلام ۾ هڪ ئي نظريو راڳ چيو آهي، جنهن جي خوبي راڳ اندر گھڙڻ سان معلوم ٿيندي، چوي ٿو ته هڪ ڏينهن آءُ بازار ۾ ويس ته اتي مون هڪ عجيب نظارو ڏٺو. طفلن يعني ٻارن جي هٿ بلبل هئي. انهي بلبل کي ڏاڳي سان ”محڪم“ پڪو ٻڌي ڇڏيو هئائون. بلبل ويچاري پئي ترقي. آءُ هن بلبل وٽ ويس ۽ وڃي هن کان حال پڇيم ته ”اي بلبل، توکي ڪهڙي پئي جو“ چمن هزارو ”گلشن گلزاري ڇڏي، تون هن جاءِ ۾ اچي پئين؟“ تڏهين ”هس هس“ ڪلي ڪلي مون کي چيائين ته ”اڙي توکي خبر نه آهي! جنهن به عشق جو دم ماريو آهي، ان جي ڳچي ۾ ”ڳڙهي“ يعني ڦاهي پئي آهي، جيڪو به عاشق ٿيو آهي، تنهن کي ئي منهنجي حال جي معلوميت آهي. سچل ٿو چوي ته هي سر ۽ جان سچن تان صدقي آهي. اي سچو، هي سارو سر ڀرين ۽ مشاقر بان آهي.

”ايڪ دن بازار ۾ ديڪا عجب نظارا

طفلون ڪي هاٿ ۾ اڙي بلبل هئا بيچارا،

ڪريال رشتا سڀئي اُسني هڪيا ٿا محڪم

ترقن سڀ وڻڻ چوئي ڪرتي هنن لک پڪارا

هر حال اُسڪا ٻوڇا ڪه بلبلا هن سون،

وٽ وٽو.

ڪس جاءِ آءِ پري هيٺ، چوڙيه چمن هزارا
 هس هس همن سون گويا، هويا هئي تجھ خبر نهين
 عاشق جو ڪوئي هوتا هئي جاني حال اوهي همارا
 دهر عشق جس ني ماريا، اس ڳلي پڙي هي ڳاڙهي،
 سرجان صدقي سجن پر، سچو سرپر سارا.

ڪهڙي عجيب گفتار ٿو ڪري (وج اندر ڪوليندو ته هڪ هڪ گفتي مان
 روحاني هير پيئي اچي. اهڙي مستيءَ جو سچل شاعر آهي. چون ٿا ته جڏهن
 هوانهي مستيءَ ۾ اچي شعر ۽ راڳ چونڊو هون ته هنجي مٿي جا وار سنوان ٿي
 بيهندا هئا ۽ هو بي خود ٿي ويندو هو. ڪڏهن هنجي اکين مان ڳوڙهن جون
 واهيون وهنديون هيون، ته ڪڏهن هو گدگد ٿي خوشي ۾ ايندو هو ۽ نچندو
 هو. سڀ ساز طبلا تنبورا وغيره جاري هوندا هئا، ۽ ٻاهريون آوازا ساز جو ۽
 سرهنجي روح جي راز جو، ٻئي پاڻ ۾ ملي ويندا هئا. اهڙيءَ ريت هن شاعر
 سائينءَ جي پياري بي حد پاڻي چئي، جا هن جا منشي ويندا هئا لکندا، منهنجي
 به مرضي آهي ته آءُ هن جي ڪن عمدن گفتن کان پڙهندڙ کي واقف ڪريان ته
 کيس معلوم ٿئي ته ڪهڙانه سنڌڙيءَ ۾ حيرت وان سهڻا شاعر ٿي ويا آهن.
 شاهه البت سڀني شاعرن جو تاج آهي، پر گهٽ سچل ۾ به ڪانه آهي. جي شاه
 لطيف اونهو آهي ته سچل اوچو آهي، جي شاهه توڻي وانگر اندر جي مهران ۾
 ٽهڻيون هئي موتي ٿو آئي، ته هي سچل عرش مٿي آڪاس ۾ سج ۽ تارن جي
 روشنيءَ جا چمڪاڻ ٿو ڏئي، بلڪه ڪڪرن جي پاري به روشني ٿو ڏسي.

”اس چشم موري ائسا اسرار ديڪا ٿا،
 بچ ابرڪي آفتاب هڪا انوار ديڪا ٿا.“

ڪربال = پڇڻ هتي ڪوڙ ڪو = رشتہ = ڏاڳو. گويا = چيو.

سچل صوفيء جا اصول

صوفين جا اصول گهڻو ڪري ساڳيا آهن، تنهن ڪري سچل صوفيءَ جي اصولن جي باريڪ بيان ڪرڻ ۾ وڏو پستڪ لکجي ويندو. منهنجي اها خواهش نه آهي ته، ڪو آءُ هن ڪتاب کي وڏو ڪري ڇڏيان، مگر مراد منهنجي اها آهي ته سچل جا چيڊا سونهن پريها گفتمانن مڙهيان جو پڙهندڙ لالچي وڏي ڪتاب پڙهڻ جو خواهان ٿئي، تنهنڪري انهي خيال کان هن جي اصولن جو ٿوري ۾ بيان ڪندس.

پاڻ سڃاڻڻ ۽ ”نفي اثبات“

صوفين جو اول اصول آهي ته ”پاڻ سڃاڻڻ“. انهي واٽ ۾ هنن کي وڏو جهد ڪرڻو ٿو پوي. اندر ٽهي هٿن ڪا سولي ڪانه آهي، هتي نفس سان لڙائي آهي. انهي لڙائيءَ کي قرآن شريف ”جهاد اڪبر“ ٿو ڪوٺي. نه رڳو نفس سان لڙائي، پر اڳيان کي لاهڻ لاءِ جيڪا دماغي لڙائي ٿي ڪرڻي پوي سا به گهٽ نه آهي، شڪ شبها ۽ مونجه من جي مان لنگهڻو ٿو پوي.

”شڪ جيها اور ڪوئي آزار نهين.“

سچل ٿو چوي:-

”شڪ شبها سڀئي لائم، پاڻ سڃاڻڻ سان يقين.“

دوست جي ڪل ڪئن پوي؟ ”پاڻ منجهون ڪل پيئي دوست جي ووميان مونکي.“ اي سچل، ٻاهرين واٽ جيڪا عام ريت وٺڻ ۾ اچي ٿي، جتي ڪن کي پيڙو ٿو سمجهڻ ۾ اچي، ڪن کي چڱو ٿو سڏڻ ۾ اچي، تنهن واٽ مان ڪل نه پوندي. ”اهي رڳو نيڪيءَ گناه جون پياڳالهيون ڪن.“

”منجهون نيڪي ۽ گناه، پوندي ڪل نه مندي الله

ري پروڙن پانهنجي، هي راست نه آهي راه.“

پاڻ پروڙن ۾ سچل پاڻ سان راند ٿو ڪري. پڇي ٿو ته پاڻ کان ”مان
چا آهيان؟ ٻاهر ڏسڻ ۾ ته رڳو بت ٿو اچي.“ پڇي ٿو ته مان بت آهيان ڇا؟
ڇڱي طرح سمجهي ٿو ته مان بت نه آهيان. بت جا وار لهن ٿا، نهن لهن ٿا،
بت مان رت نڪري ٿو، پاڻي نڪري ٿو، پراءَ نڪي وار آهيان، نڪي نهن
آهيان، نڪي رت آهيان.

”آهيان هٿ نه پير، چئو ته آهيان ڪير“

سچل ٿو چوي ته هي بت فقط جامون آهي

”شخص ڪو جامو ڪري، جامو نه نالو سو سڏاء“

ماڻهو ڪو جامو پهريندو آهي، تائين ڪونه چوندا آهي ته منهنجو نالو
فلانو آهي، تئين بدن به هڪ جامو آهي، تنهنڪري انهي بدن کي ڪين چئبو ته
اهو آءِ آهيان. گيتاڻي چوي،

”جيئن ڪهڙا پراڻا لاهي نوان پائي ٿو هيءُ

تيئن سرير پراڻا لاهي، نوان پهري ٿو هيءُ“

پلاسچل، جيڪڏهن تون جامو نه آهين، تڏهن ٻڌاء ته ڇا آهين؟ ڏسڻ ۾ ته
رڳو جامو ٿو اچي، جيڪي تون آهين سو ته ڏسڻ ۾ نٿو اچي؟ انهي حيرانيءَ
۾ صوفي گذاري ٿو جيڪي پاڻ نه آهي (يعني بت) سو ڏسي ٿو، پر جيڪي
آهي (يعني آتما) تنهن کي ته ڏسي نٿو سگهي. انهي مونجه ۾ گهڻو ٿو منجهي.
اهڙي ارمان ۾ سچل نهايت روئي ٿو؛

”اسين آهيون ڇا، اسين آهيون ڇا،

ٻيلي تشاڻو، ڇا اسين آهيون؟“

”سچو نانءُ ٿو سڏائين، ڇو ته ڪاڻي تون آهين؟“ انهيءَ ڳالهه جي پرجهڻ

لاء ڪتابي بيان ڪين ٿي سگهندو، صوفي کي رفته رفته قدم ٽاڪڻا پون،
تڏهين وري من کي ٿو وٺي. ڇي آءُ تڏهين من آهيان؟ ڪهڻو انهي ڪالهر پلجي ٿو
چوي ٿو،

” مٿي تان هڪوئي خيال آهيان.“

پر خيال به ٻيا قرن گهرن. ڪڏهين خوشيءَ جو خيال، ڪڏهين رونق جو
خيال، هڪڙو ٻيو ويڃي ته ٻيو ٻيو اچي، تڏهين آءُ ته اهو خيال به نه آهيان، ڇو
تڏهين، عالمن پر آهيان.

” ذري آ رام آهي هن دل کي،

ذري وهايون نئين واهيون،

ذري ٻاران بوساتيون لاتيون،

ذري ٻرن ٿيون وڏيون باهيون.“

ٻيلي نه ٿا ڄاڻن، ڇا اسين آهيون.

پڇي ٿو تڏهين:

” شيءَ آهيان ڪا ڪيون ڪهڙي؟ ڇا سمجهي نه ڄاڻان.“

چوي ٿو ته ٻيلي، هيءُ ته ڪو ”طلسم افلاطوني“ آهي. تڏهين اول ته هن
طلسم کي سمجهڻ گهرجي ته هي خيال جو طلسم جنهن کي مومل راڻي پر
شاه صاحب ”ڪاڪ“ ٿو چوي سا آهي ڇا؟

” آءُ ادا سالڪ صحيح ڪرتون ته طلسمات کي“

تڏهين صوفي اول انهي خيال جي سمجهڻ کي ٿولڳي.

” اول پيري پڇ، هي جي بند خيالات جا.“

سچل به پوءِ رستو اهو ئي ورتو آهي جيڪو پتنگلي رشي يوگ پر ٻڌايو آهي،

پيري = ڦيرائي ڦيرائي.

تہ اول من جون لھرون جي اچن وڃن ٿيون سي بند ڪرڻ گھرجن. پاڻي پاڻ
 ۾ ڀيل جيڪڏھن پيو لڏندو ڇلندو، پوءِ ڀلي کڻي روشني هجي تہ بہ ھن ۾
 منھن نہ ڏسي سگھبو، تھڙي طرح من جو پاڻي منجھيو پيو ھوندو تہ ”پاڻ“ جي
 شڪل نہ پسي سگھبي، چو تہ من اھڙو طلسمي آھي جو ھڪڙي ھڪڙي
 خيال کي انسان پاڻ سمجھيو وھي. روش کي بہ سمجھي تہ مان ٿورو ٺان، کن
 کي بہ سمجھي تہ مان ٿو ڪلان! اُپنڀشد چوي ٿو تہ ”جيڪو ٿو ماڻھو خيال
 ڪري، سو ئي تو پاڻ ٿئي.“ As a man thinketh, so he is. تڏہن سچل
 ٿو چوي،

”جھڙو ڀانڀيندين پاڻ، پنھنجو پاڻين،
 تھڙو ئي ٿيندين، ھت پي ساڻ يقين جي.“
 ”جھڙو ڀانيم پاڻ کي تھڙو آھيان آءُ.“

تڏھن پھرين اھي خيال بند ڪرڻ ڪن، پوءِ انھن خيالن پٺيان جو خيال
 ھڪندڙ ”ساڳي“ آھي، سو صحيح ڪري سگھجي، انھي پنڌ کي ”ذڪر“
 فڪر“ ۽ مراقبہ جو رستو ٿو ڪوٺجي، انھي کي ڌيان ۽ اڀياس ٿو چئجي.
 سچل چوي ٿو تہ: ديھيءَ کي دھائي، بدن کي وھاري، آسن لڳائي، اندر ڌيان
 ڪر تہ معلوم ٿئي.

”ڪشادگي ميدان جي، ڏس دھائي ديھي
 سچي ڪوڙي ظاھر ٿيندي، ڏس وڃي تون ويھي
 سچو طلسم صحيح ڪر، آھي اشارت ايھي.“

پوءِ

”جـم چڙهي هلي آئين ٿي رهبر مٿي راه“

ھن ڌيان جي مارگ جي ڳالھ بہ ڪو ڌياني گياني ڪري، آءُ انھي پنڌ جو
 واقف ڪين آھيان ۽ مون لاءِ ان جي اُڀتار ڪرڻ ٿيندي ”منڊي ماڪوڙي ڪوھ

پر ڪچن لڳي آپ“ واري ڳالهه. آءٌ رڳو ڏيکارڻ توڳهر ان ته سنڌڙي جي صوفي سچل به رشن مڻين، فيلسوفن، ۽ غيبين جو رستو ورتو هو ۽ اسان کي ڪهي ته اسين سندس ڪلام کي به ٻين ڪلامن جيئن پنڊاريان تي مطالع ڪريون.

سچل پر انهي اندرئين من جي اڀياس جون گهڻيون ڳجهارتون آهن، جي نچ ويدانت جو وستار آهن. صوفي انهي پاڻ سڃاڻن جي واٽ ۾ ٻن حالتن ۾ توڳذاري. ڪڏهن ”آهيان“ ۾، ڪڏهن ”نه آهيان ۾“، آهيان ۽ نه آهيان“ ۽ انهي ”اثبات ۽ نفی“، انهي ”فنا ۽ بقا“ جي ڳجهارت سچل خوب کولي ڦولهي آهي. اها پڙهندڙ پاڻي پڙهن. آءٌ کين ان باري ۾ جيڪر صلاح ڏيان ته بابو پڳواندس ايم اي، بنارس واري مشهور داناءُ پنڊت جو ڪتاب ”Science of Peace“ پڙهن، جو کين سچل جي انهي ڳجهارت پيچن ۾ مدد ڪندو. سچل جو ڪلام انهي ڳجهارت جي بيتن سان خوب پيريل آهي.

آهيان وي وچ ناهيان،
 نا آهيان دي وچ آهيان،
 اها ڳجهي ڳجهارت ڳايان،
 گم هوني لک پاتشا هيان.“

”همه اوست“

مٿيون رستون تي ”Negation“ جو آهي، مان هي نه آهيان، هي نه آهيان، پر پوءِ پنڊت ”اثبات“ Affirmation جو آهي، جتي صوفي چوي ٿو ته آءٌ هي به آهيان، هو به آهيان، سڀ آهيان.

”فنا“ جي رستي ۾ پنڊت ڪندي، نفس ۽ من کي مارڻ ۾ جهد ۽ جفا ڪشي آهي، تنهنڪري طالب کي تڪليف ٿي پاسي، پر جنهن وقت هن اهو نفس ماريو، تنهن وقت هو آرام کي رسي ٿو. جيئن حضرت عيسيٰ ٿو فرمائي؛

” مون به جڏهين پنهنجي من کي ماريو،

پوءِ مونکي پنهنجي تخت تي وهاريو“

من جي خيالات کي پيڇڻ بعد ساڳئي طرح پتڇلي ٿو چوي ته ڇت جي ورتين کي بند ڪرڻ بعد ساڳي پنهنجو پاڻ ۾ ٿورهي. پاڻ سڃاڻڻ جو اول رستو آهي من مان يعني هڪوڙي ”پاڻ“ کي ويڃائڻ، جنهن طلسم کان نڪرڻ بعد جزو ’ڪل ۾ ٿو سمائجي ۽ سڀ ڪجهه“ سائين“ ٿو پسجي. ”اسين پاڻ کون وياسين، ڪنهن جاءِ ٻي ۽ پياسين.“ صوفي ۽ جو ذاتي متوا هو آهي ته ”آءٌ“ يعني انڪار واري ”مان“ آهي ڪانه، يعني ته سڀ محبوب آهي. هندو چون ٿا ته: ”آهي ئي برهم، مسلمان چون ٿا ته: هو رڳو کان به ويجهو آهي، سيڪ چون ٿا ته: ”سڀ آڀي سڃياري“ حاضرن حضور“ آهي. هاڻي سوال آهي ته جي هو جتي ڪٿي آهي، ته اسين ڪٿي آهيون؟ بلڪه جيا ميٽري جو سولو اصول آهي، ته به شيون ساڳي جاءِ ڪين والارينديون، ته جيڪڏهن هو جتي ڪٿي موجود آهي، ته آهي ئي پاڻ، اسين آهيون ئي ڪين. تنهن ڪري ڪرست ٿو چوي: ”اسين رهون، چرون، ۽ هستي رکون ٿا، هن ۾ جيئن آندا، پاڻي، رت هڏا سڀ منهنجي بدن ۾ موجود آهن، پوءِ ڇڻبو ته آهي ئي هڪڙو بدن، جزا سڀ سڃي کي بنائين ٿا، سڄو آهي جزن جو جوڙ، پوءِ جنهن وقت جوڙ جو خيال ڪبو، تنهن وقت جزا خيال ۾ ئي هڪون موجود رهندا، اسين پاڻ کي ڏسون ئي تڏهين ٿا، جڏهين ”هن“ کي نه ٿا ڏسون، پر جيڪڏهن آهي ئي هو ته اسين آهيون ئي ڪين. سڄل به هن ڳالهه کي کوليو آهي: ”حق هويا اثبات جڏهان، تڏهان گم هويا اهو دعويٰ دار“ زؤمر منجهان ٿو چوي:

”مان ناهيان، ناهيان، ناهيان،

منتون قسم هويا سڄي سائين ٿا.“

ٻئي هنڌ چوي ٿو، ”مٿي ڪٿڻ نهين.“ ساروئي سِر آهي، ڪاٿي سچو“
 ڪاٿي ذات سچل دي، ”انهي وقت صوفي جڏهين خودي کان دور ٿو ٿئي،
 تڏهين سچي“ حال“ ٻراچي ٿو، نهايت پريم ۾ ٻوڙو ٿئي، ڪي مالڪ ٿا
 چون ته اها حالت اهڙي آهي، جهڙوڪ سمنڊ اچي ڪوڙي ۾ پوي، ”موج
 ڪوڙي وچ ماوڻ“ (سچل) انهيءَ حالت ۾ صوفي شاعر از حد جا بيت ٿو
 چوي، انهيءَ حالت ۾ هو سر مستيءَ کي رسي ٿو، آهت ڪي هن جا مفيد
 گفتا ستن ۾ ٿو ڏيان، ڪي سجا بيت پڻ پڄاڙي ۾ ڏنا اٿم.

”سچو سِر سهي ڪر ڄاڻين، جان جسو سڀ جاني“
 ”اڪيون اُپتي جي ڏسين، تان هادي آهي هر جاءِ“
 ”يار رنگيلو هڪ رنگ نه آهي، ڪوڙين سندس رنگ ڪيئي“
 ”ظاهر آهي ذات تنهنجي، هٿ شهر بازار“
 ”اڪيان ڪول تماشا ويڪين، صاحب صورت ساري هئي“
 ”خدا ڪس جاءِ نهين ڇهندا، الله جڳهه لوڪ سارا هي“
 ”تون سوين سيل بنائين ٿو“

”ڪاٿي هنومان ڪولائين

ڪاٿي ٻڌو پير ٿئي، ڪاٿي ٻولي يار
 آهي دلبر دوست جو، سچو سڀ سينگار.“
 ”راجپوت هير، ته ليلي مجنون، سوين نام سڏيندا،
 ڪيچري هو ڪي صورت والي، سچو ناچ ٺهيندا“
 سچو جي تصوف ۾ محبوب سڀ آهي، ائين ته آهي ته سنت آهي ۽ پاپي نه آهي.
 گيتا موجب شري ڪرشن ٿو چوي، ”آءُ لڳ ڳي لڳي پاڻ آهيان.“
 ”ٻيو ڪو ڄاڻڻ محض گناه
 هر ڪنهن صورت آپ الله.“

سڄو اهڙي سمجهي آهي، جو ڪورائي سمجهي اهو مستي ڪهڙي آهي، اها سرپرستي ڇا آهي، سا ترڳو عاشق خدا جا ڄاڻن. اسين ته فقط هن جي پاڻي پڙهيو ڪڍ ڇڏيئون ۽ چئون ٻيا ته جنهن جي ٻڌڻ ۾ هئي فروخت آهي تنهنجي پسڻ ۾ ڇاهونديو.

”ڪيسن نامر نهال پسڻ تان پري ٿيو.“ (شاه)

سچل خوب اها مستي ڪمائي آهي. چوي ٿو:

”ميخاني وڃ مست هميشه، ڪئن سو ڪمي ڪاهي

ظاهر باطن آهي اهوئي، جان جسو وري ڇا آهي؟“

سچل جي چوڻ جو مطلب آهي ته هي بت به خدا آهي، يعني ته جربہ چيئن آهي: ”جو آهيئي ڪونه، آهيئي چيئن.“ ”نانڪ سڀ آهيئي سڄيار“ انهي مستي منجهه ڪڏهن ته هو ماڻ ۾ اچيو ويو جي.

”ڳالهه ته ڳرهن جهڙي، خلق اڳيان خاموش

نه حيرت نه غيرت، آهي حيراني حيرت.“

حيرت ۾ پنهنجي سوال ٿو پڇي: ”اهو ويو هاڻ ڪاڏي، جنهن سڄو نالو سڏايو؟“ ڪڏهن انهي ڳجهه ۽ ماڻ ۾، ته ڪڏهن وري خوشيءَ ۽ بود ۾، اوڏي مهل صوفي ۽ سان ڪو پڇي سهيڻ. ان مهل حدون سڀ لتاڙي بيحد جو ڊهر ٿو هڻي. چوي ٿو ته آهيان ئي آءٌ. انهي ”آءٌ“ کي صوفي جي بيان کان پڙهن ڳهرجي. پاڻ ويجهڻ کانپوءِ جا ”آءٌ“ آهي، سانج ذات آهي، انهي آءٌ کي صوفي هستي مطلق ٿا ڪولين.

چه هستي مطلق آ مدبر اشارت،

به لفظ من ڪند عبارت.“

گلشن راز وارو ٿو چوي ته، جڏهن ”مطلق هستي“ يعني پारبرهم Absolute existence اشاري ۾ ٿي اچي، تڏهن ”من“ آءٌ يا مون لفظ سان

هن جو بيان ٿو ڪجي. ساڳئي ريت شڪر آچار به ٿو چوي ”اهم شيددين
وڪيات“ آءٌ شيد سان هن جو بيان ٿو ڪريان. اها آءٌ جزي واري نه آهي، ڪل
واري آهي. سچل چوي ٿو:

”آدم جسطا نانءُ، مولا ڪون ڪها ويگا،
بني ڪر آدمي مورته، سراسر خود خدا هوگا،
”صاحب اٿون اٿان آڪر، آدم نام سڏايا.“

”طلسم“

شري ڪرشن، ارجن کي ساڳي گجهارت ٻڌائي. ارجن چيو ته ائين ڪئن
هوندو؟ هيءُ انسان واري آتما اها ساڳي پرم آتما ڪئن هوندي؟ تڏهين
ڪرشن چيس ته اهي مورڪ آهن، جي پاڻ کي گهٽ ٿا سمجهن، اها تون
ساڳي شيءِ آهين. ڪئين سچل به چوي ٿو:

”اين ساڳي خود آهيون، عام چوي ائين نه آهي“
”آءٌ آهيان اسرار جيڏيون، مونکي ڪير پانيو ٿيون“
”نوري ناري آهيان، آهيان رب جبار.“

انهي خيال ۾ اهڙو مست ٿيو وڃي جو پوءِ چوي:

”پڇو نه منهنجي ذات، جوئي آهيان سوئي آهيان،

اچڻ اسانجو ٿيو اٿاهين، جاتي ڏينهن نه رات.“

اهڙا ته آءٌ سچل کان ڪو سڪي 1 جيڪڏهن ڪنهن کي خبر وٺي هجي ته
هن پاڻيءَ ۾ ڪهڙي طاقت ۽ مستي آهي، اها تڏهين سمجه پونديس، جڏهين
ڪو سچل جو عاشق ٿي وڃي، پوءِ ڏس ته ڪئن ٿو پرمست ٿي آواز
ڪڍي. البت ”وياسي وينجهار، هير و لال و ندين جي.“ پر تڏهين به ڪڏهين
ڪڏهين ڪو عاشق ماڻهو به عام

صوفين ۾ ليو وڃي، چوڻ ته ”اڃا پي آهين“ پر ”لڪاڻن لوڪ ۾“

ذات ۽ صفات

نه سمجهڻ گهرجي ته هي صوفي ويدائتي رڳو اڏامن ٿا، ۽ رڳو هنن تي خوش
ٿي ٿو ڪن ٿا. البت جڏهن هنن ۾ موج مستي ۽ جي اچي ٿي، تڏهن هوسِي سڌ
ٿيو وڃن ٿا، بيخود ٿين ٿا.

”يارو وچ بيخودي دي، ڪڏهان ڪڏهان

هر آندي هون

سچو هئي ناپيدا، سونا ڏيکڻ وچ نهين آوندا،

تنهن دي نا پيدائي وڃون آهي پيدا.“

انهن بيتن کي سمجهڻ لاءِ جهڙو تهڙو دماغ ڪونه کپي، هتي نچ صفائي جو
خيال گهرجي، تصوف رڳو دلي قوت تي منحصر نه آهي، تصوف گهري ٿو ته تون
پنهنجي دماغي قوت کي ڪول، شڪر آچار به جو ويدانت ساڳيو تصوف آهي،
۽ صوفين جي طريقي وانگر پڪي فيلسوفيءَ تي ٻڌل آهي. سامي ٿو چوي،
عشق ۽ عقل ٻئي پر پڪي ۽ جا. هن تصوف ۾ منطق ۽ فيلسوفيءَ جي نهايت
ضرورت آهي. مثلاً گلشن راز واري ڪتاب، جو سون سالن جو لکيل آهي،
تنهن جي مطالع ڪرڻ سان معلوم ٿيندو ته صوفي طريقو منطق ”Logic“ من
وديا ”Psychology“ ۽ فيلسوفي تنهن تي پنهنجو پاڻو ٿو ٻڌي، منطق
موجب جدا جدا شين کي ”Species“ ٿو چئجي، انهي شين جي حالت
کي صوفي ”صفات“ ٿا چون، جو لفظ صفت مان نڪتو آهي. جدا جدا ماڻهو،
ڪي ڪارا ڪي اڇا، ڪي تڪ سنها، ڪي چپ ٿلها ڪي فلاڻي نالي جا،
ڪي فلاڻي نالي جا، اهي سڀ ”صفات“ حالت ۾ آهن. پر انهن سڀني کي
ماڻهو ”ٿو چئجي“، ”ماڻهو“ منطق موجب ”Genus“ ٿو چئجي، صوفي انهي

کي "ذات" ٿا چون، نه خاص ماڻهو، پر خيال ماڻهو "Idea man"، مثلاً
 ڪٿي کي ماڻهو نه چئبو، چو ته "خيال ماڻهو" جدا آهي. اهڙي طرح ڪنهن ٻين
 جانورن سڀني ۾ جدا جدا صفات آهي، مگر ڪن جي هڪ ڪنهن قسم جي
 صفت ۾ "ذات" ڪٿو آهي، اهڙيءَ طرح ذات ٻلو آهي، اهڙي طرح ذات نباتات
 ۽ معدنيات ۾ جتي ڪٿي صفات آهي، ۽ صفات ۾ ذات آهي. صوفي ۽ ويدانتي
 پنهنجو پهريون اصول انهي ذات ۽ صفات تي ٿا ٻڌن. چون ٿا ته جيڏي مهل
 تون هر ڪنهن قسم جا سون جا زيور ٿو ڏسين، تيڏي مهل چوي ٿو ته هيءُ
 منڊي آهي، هيءُ ڪئنڻي آهي، هيءُ چنڊي آهي، هيءُ ڪنگڻ آهي، پر، ٻنهي ۾
 تون اوائلي چوڪ ٿو ڪرين، هي منڊيون ۽ ڪئنڻيون ڏسن ۾ ٿيون اچن،
 پر آهن سڀني "سون". اهڙيءَ طرح ڪرسيون ميزون، بينچ وغيره سڀ
 "ڪاٺ" آهن. اصل "سون" کي چڏي جدا زيور ڏسن انهي کي ويدانتي
 اڏياس "imposition-Super" ٿو چوي، ۽ صوفي "طلب" ٿو چوي.
 ماڻهو جدا جدا آهن، پر ڏسن ۾ جدا جدا آهن، اصل ۾ "ذات" ماڻهو آهي.
 اهڙي طرح ٿورڙي خيال کي چڪبوت ٿورو وڌيڪ اندرئين "ته" وارو
 اصول ڏسي سگهيو. اها مٿي ٻڌايل "صفات ۽ ذات" به ڇڏي ٿي آهن، اهي
 به جدا جدا آهن. جيئن جدا جدا قسم جا ماڻهو اڳيان رکي چوڻ ٿو ته هي
 صفات آهن، ۽ "ذات" ماڻهو آهي، جدا جدا سون جون شيون رکي چوڻ ٿو ته
 "ذات" سون آهي، ٽئين سڀ جدا جدا "ذاتيون" پنهنجي اڳيان رک. مثلاً ذات
 ماڻهو، ذات سون، ذات لوھ، ذات ڪٽو، ذات شينهن، وغيره اهي سڀ ذاتيون
 هينئر جدا جدا ٿيون ڏسن ۾ اچن، پر صوفي ٿو چوي ته اهي سڀ "ذاتيون" به
 صفات آهن، ۽ انهن گهڻن ذاتين جي به هڪ ذات آهي، جانچ ذات آهي. هي جد،
 جدا ذاتيون رڳو ڏسن ۾ ٿيون اچن، مگر اهي آهن سڀ هڪ ذات. سائنس
 به انهي باري ۾ شين جي جسم جي نسبت اهڙيون گهڻيون ثابتيون ڏيئي رهي

آهي. صوفي جسم کي وٺي. اسم کي وٺي. قسم کي وٺي. نوح خيال واري ذات
صفات کي سمجهين ٿو گهري ۽ سوکمر من جي طاقت سان دماغي ريت
سمجهي سگهي ٿو ته مرامر ”ذات“ ۾ هڪڙي شيءِ آهي نه گهڻيون.

”وحدتان کثرت ٿي. کثرت وحدت ڪل“

”وحدت“ ذات هڪڙي آهي. کثرت ”گهڻائي“ ”صفات“ آهي. ٻي صفت
ڪل ۾ ذات آهي. باريڪ ريت هنن ڳالهين جي اپتار ڪرڻ ممي ته ڪي وڏ
پستڪ لکجي ويجن. جن جي ڄاڻ جواب آندهر ڪونه ٿو هئان. مگر مون فقط
ڪوشش ڪئي آهي ڏيکارڻ جي ته هي صوفي ٻي ڪونه ٿا هجن. هو دماغي
طرح به سمجهڻ جي ڪوشش ڪن ٿا. ۽ پوءِ عشق جي رستي خيال کي عمر
۾ آڻي. ساري دنيا ۾ محبوب ٿا ڏسن. مون کي اميد آهي ته واند ڪاڻي وقت
هڪ ڪتاب فقط صوفي اصولن تي لکندس ۽ ويداست ۽ هائو کي خيال سان
پيٽ ڪولڻ جي ڪوشش ڪندس. سچل انهي فيلسوفي مان ڳوڙهو واقف
آهي. نفی ۽ اثبات يعني Negation & Affirmation ۽ ذات ۽ صفات جي
منطقي ۽ فيلسوفي معاملات مان بلڪل واقف آهي. البت صوفين دماغ کي نيٺ
دل ۾ سمايو آهي. يعني ڇت کي آندو ۾ آندو آهي. تنهنڪري هنن جي ٻولي
رواجي ڪتابي نه آهي. مگر شعر جي غيب ۾ موجود آهي. خوب سچل اها
اپتار ڪئي آهي.

”سهين رنگن ۾ سهڻو بي رنگي بن آيو“

سهڻو جو محبوب آهي. سو آهي بي رنگي يعني ”ذات“ جنهن کي رنگ نه آهي.
سهين رنگ ”صفات“ آهي.

”چولون. ڦرن. واهڙن لهرن لس لڪاپو.“

”سمند نالو ڪن مشر آهي ڦرايو.“

”نه ته اصل پاڻي آهيان. لوڪن نانءُ پلايو.“

چوي ٿو اصل ۾ ”ذات“ فقط پاڻي آهي، پريئل ۾ تا ماڻهو سمند ڪوٺينس، جيئن سمند کي وري پيل ۾ چولون، ڦرا، واھڙ، لھرون ٿو چئجي. اھڙي طرح ”آءُ“ جيڪا ذات ”هستي مطلق“ آهي، تنهنڪي پيل ۾ جدا جدا نالا ٿا ڏين ۾ اچن. ٻئي هنڌ چوي ٿو، ”جيئن سي مينهن ڦرا.“ ڦرا جدا جدا يعني ڪثرت آهي، پر آهن ته وحدت يعني ”مينهن.“ جيئن گلشن رازواري جو چوڻ آهي ته، آهي فقط ”هڪ“ One ”په، ٽي، ۽ چار آهي به“ هڪ ”آهن، به هڪ، ٽي هڪ، چار هڪ ازين قسم جيا ميٽريءَ موجب ليڪون سڀ فقط پڙيون آهن، ليڪن جا چورس، ٽڪنڊا، گول سڀ پڙيون آهن. يعني صفات ۾ جدا جدا شڪليون آهن، مگر ذات ۾ ”پڙي“ يا ”هڪ“ آهن. سچل اهڙا بيت ڪئين چيا آهن. هڪ مثال اڪير ڏجي ٿو

”اڪيان کول تماشا ڏيکين، صاحب صورت ساري
ايڪ داني مون سبز درگان، ڏاڙهون ميوا لڪ تاري
اصل مٽي، پوءِ نانو رچاندي، نانوان دي نرواري،
اصل ڪمانڊ تنهن مون پيدا ڪيتي ميٺ ميداري
جيوين قند، ڪهان ڪنڊ، مصري، ڪيتي لڪ نانو ليڪاري
سون وچ سو زيور نالا هر ڪنهن نانو آجاري
اوڻي سچو سچ ٻوليندا، اوڻي سبد سنواري.“

سچو ٿو چوي ته، اڪيون کولين ته تماشو ڏسين. سڀ صاحب ”ذات“ اٿيئي. داڻو هڪڙو، تنهن مان ڏاڙهون، ميوا، لڪ ڌاريون تاريون ٿين سي سڀ هڪ داڻو آهي. آهي ته رڳو مٽي، پوءِ لڪر جي ٿانون تي نالا جدا جدا آهن، آهي ته رڳو سون، پر نالا آهن سون زيورن جا.

”بي رنگي تصوير مولا دي، سهڻين رنگ وچ سمائي“

اهڙي قسم جي سچل صوفي سهڻي ڪٿا ڪئي آهي. شاه لطيف، روحل،

سامي، دلپت به اها ساڳي راند ڪئي. جيڪڏهن مڙني مان مثال گڏ ڪري
 رکجي ته عئچو ڪونه ٿئي. پر هڪ باغ تي وڃي. انهن سندين جي خيالن جي
 سندن ايران ۽ عرب جي پائرن وارن خيالن سان پيٽ ڪري. پراچين
 ويدانت ۽ چالو وگيان سان ڪير ملائي، ته سنڌ جي سالڪن صوفين لاءِ
 پاڻڪي جيڪر عشق ۽ فخر خوب اندر ۾ جاڳي.

پڇاڙيءَ جي زندگي

سچل پنهنجي زندگي مٿين ۽ مٿي ۽ ۾ گذاري. ڪئين هن جي مستي ۽ جي
 موج جي چڪ ۾ هن جي در تي آيا. سندس در تي گهڻي فقير عاشق ڦيريدار
 ٿي رهيا. بيدل فقير (ميان قادر بخش) روهڙي ۽ وارو جو پڻ هڪ نر صوفي
 ٿي گذريو آهي. ۽ جنهنجي پاڻي شعر جي خوشي ۽ اندرين ۽ گجهارت سان ۾
 آهي، سو بيدل به هن وٽ گهڻو ايندو هو ۽ هيٺيون لائاني غزل سچل تي لکيو
 اٿس.

عشق جو يارو درازن ۾ عجب اسرار هو
 مست سالڪ مه سچر عارف اتي اظهار هو
 بره جي برسات جو تنهن ويڙهي وسڪار هو
 ظاهر و باطن تنهن وٽ درد جو تڙڪار هو
 وجد وحدت جو سدا خاصو تنهن خمار هو
 مرد سو منصور وانگر عشق جو اوتار هو
 منجه سخن تنهن جي الوهيت جو آثار هو
 جنگ جذبي جوش مستي ۽ ۾ مثل عطار هو

مه = وڏو. وجد = سڪ. خوشي. الوهيت = خدائي. جنگ = جوتو.

پانهنجي راڻي پهرين نوي ورهيه نروار هو
 پوءِ وصل جي موج ماڻي ذوق کون زخار هو
 طور ٻارهن سو ٻائيٽاليه پر تيار هو
 چوٽمين رمضان جي هادي پڙن هسوار هو
 قريدارن جي ڪٽڪ پر مود منصبدار هو

در تهين داتا جي بيدل ڀرت جو پينار هو

بيدل کان سواءِ ٻيا به گهڻا هن وٽ ”ڀرت جا پيدار“ هئا. شاه لطيف وانگر
 سچل هند سنڌ، خشڪي ۽ درياءُ جا سڀو ڪونه ڪيا، پر پنهنجي اتر سنڌ
 وارا شهر ڏنل هئس. اتر سنڌ ۾ اڄ به سچل ائين ڳائبو آهي، جيئن هر طرف شاه
 ڳائبو آهي. محمد صالح لاڙڪاڻي وارو به سندس مريد هو، جنهن ويهي
 خراسان ۽ قندار ۾ درويشي قائم ڪئي. سندس مريدن مان ڪيترا وڏا فقير
 ٿيا. يوسف فقير جنهن نانڪه يوسف سان پاڻ کي سڏايو، سو به سچل جو
 مريد هو. يمتوب فقير، گهرام جتوئي، شير خان پيٿرو، جنهن کي شير علي به
 چون ۽ ٻيا به ڪيترا هن جا طالب هئا، انهن مان گهڻن جي اڃا به مريدي اڀر
 سنڌ ۾ آهي.

يوسف ۽ يمتوب ٻئي خوبصورت جوان هئا جي وٽس رهندا هئا، جن کي ٺو
 لڳي هئي. هو هميشه کيس چوندا هئا ته، ”فقيري جو فيض اسان کي پهچاءُ.“ ول
 وڌيڪ يمتوب تي سچل جو راز هو. سچل فقير گهڻو وقت مراقبي ۾ رهندو هو،
 سورات جو ڪنهن مهل ڪنهن ڪم لاءِ سڏ ڪندو هو. هڪ ڏينهن آواز
 ڪيائين، ”يتموب،“ پر يمتوب شايد ڪجهه ٿورو ٻاهر ڏسن واسين لاءِ

زخار = ٽمڪار. طور = پڇاڙي، پون = دم، ساء = منصبدار = درجي وارو.

نڪتو هو. يوسف ويٺو هوندو هو، تنهن سڌ ڏنو ”قبلا يعقوب ڪونه آهي، پر پٽس يوسف حاضر آهي.“ (حضرت يعقوب جي پٽ حضرت يوسف ڏانهن اشارو ڪيائين.) سچل ٻڌي مات ڪئي. وري ڪنهن ٻئي پيري ڪو سڌ ڪيائين، تڏهين به يعقوب حاضر نه هو، وري به يوسف ساڳيو جواب ڏنو. تنهن پيري تائين ٿيو. سچل ڏٺو ته لڳي جي آهي ته يوسف کي آهي جو ڪو ويٺو آهي. پاڪر ٻائي فقيريءَ جو راز ڏسيائينس، چيائينس ته اها امانت خدا توکي ٿو ڏياري، تڏهين يعقوب کي ڪئن حاصل ٿيندي، چون ٿا ته ڪي ڏينهن يوسف وجد ۾ رهيو، پوءِ غش پيو هوندو هو. فقيري به جبري ڪمايائين، پنجاب جي سڪن وٽ سير ڪيائين، گورو جي درٻار جا درس ڪيائين. سچل فقير وارن جي سڪ گورن جي گهر سان ڪا وڏي پرڀت ٿي ڏني. يوسف فقير امرتسر جي درٻار جو سير ڪري آيو. اڃا تائين درازن ۾ انهيءَ سندس سير جي عجيب ڳالهين جا بيان ڪندا آهن. يوسف ٻائي نانڪ جي نالي تي چئي آهي.

سچل فقير جا نه رڳو فقير مريد ٿيا، پر امير به مريد ٿيا، خيرپور جا مير هن کي اولياءَ ڪري مڃيندا هئا. مير علي مراد خان جو ايترو ته سچل ۾ صدق هو جو، سچل جو پارسي هڪتاب ”ديوان اشڪارا“ ڇپائي پنهنجي خزانن ۾ رکي ڇڏيائين، جتي هينئر به رکيل آهي، ڪڏهن ڪڏهن ڪا ڪاپي جڙي سگهندي آهي. مير علي مراد خان ڳاله ڪندو هو ته، مان جڏهن ننڍو هوس تڏهن مون ميان سچل سي ڏٺو هو، هن هڪ دفعي مون کي اکين تي چمي ڏني هئي، ڳالهه هن هئي جو هڪ دفعي وڏو مير مير علي مراد خان جو پيءُ، پٽ سان گڏ جي شڪار تان ٿي موٽيو، اچي درازن مان لنگهيا، فقير سچل کوه تي ويٺي سنان ڪيو. ميت لاهو ويٺو هو، وڏو مير تنهن ڪري وٽس ويجهو نه ويو، پريان خوش خير عافيت ڪيائينس، پر ننڍو مير هڪدم ويهي سچل جي

بيرون تي بيٺو، فقير به ڪٿي اکين تي چميس ۽ دعا ڪيائينس. مير علي مراد خان
پڇاڙي ۽ تائين فقيرن جو ڳولائو هو، ۽ عاشق جي ڪلام جو بلڪل خواهان
هو.

سچل صوفي سڳورو، رب جي عبادت ۽ چڱن ڪمن ۾ جهورتي ويو. راڳ
جي وٽس ڏم هوندي هئي. سڀ ساز موجود هوندا هئا، پوءِ ته ساز، راز ۽ وار
جي موج لڳي ويندي هئي. سچل برابر عشق جو درياءُ هو. ميرزا علي قلي بيگ
صاحب جنهن نهايت محنت ڪري ڪلام سچل جو ڪٺو ڪيو ۽ جنهن
چڱو بيان هن جي جيوت جو ڏنو آهي، جنهن لاءِ اسين هن جا تڪر گذار
آهيون، سو ٿولڪي ته ”جڏهن سارنگي ۽ طبلي تي هٿ لڳندو هو، تڏهن بيحد
ٿيدو هو ۽ مٿي جا وار ڪٽاڻي بيهندا هئس ۽ اکين مان پاڻي جاري هوندو هو ۽
پوءِ شعر مستي ۽ بيهوشيءَ جي حالت ۾ چوند هو: ”ڪو به سچل جو
ڪلام پڙهندو ۽ تنهن کان وڌيڪ جهونن ڪافيرن جي اتان ڳائيندو
ٻڌندو، تنهنڪي پرور پئجي سگهندي ته برابر ”عشق جو يار و درازن ۾ عجب
اسرار هو.“ يوگ گيان ويراگ ”جا وٽس ڪي پندار موجود هئا، ڳوڙهي
فيلسوفي به منجهس هئي، پر وره ۽ وچوڙي جو رنگ به خوب لڳل هوس.

مون هتي ڪوشش ڪري فقط ڪي هن جي خيال ۽ مٿي جا سندس ڪلام
مان ڪي ٽڪرا ذرڙا ڏنا آهن، آءُ هن جي بزم جي بيان جو ته ڪجهه احوال
ڪين لکي سگهندس، پر اهي سندس گهڻا اهڙا ته نرمائيءَ جا آهن، اهڙا ته
حليمائي جا آهن، اهڙا ته سڪيني ۽ غريبيءَ جا آهن، جو اندر ۾ جڳيو
ويجن، اهڙي ته منجهن نزا ڪتا آهي، جو نفيس شاعر اڻي دل ڪاهجي ته پڙهي
پرپور ۽ تمارتي وڃي.

”لڳي ۽ دل جو دارون ناه ڪو ڍولن پيارا

عشق جون واتان ٻرن لاتان.

تنهن مون نڪون درد جون چاٿان

پوءِ ٿيون ٻون هي پچاران

اهڙو ساجن پيالو پياريو اٿس جو چوي ٿو،

”ساجن پيالو پرڻم ڪا مڃهڪون پلاڊيا

ميري دست ۾ صراحي ره گئي ساجن ڪجا گيا؟“

”تون آهين صاحب صورت جو، هي آهي غلام تنهنجو،

آهي ذوق شوق سهڻا، مون کي مدام تنهنجو.

جي آهن اصل اوهانجا، سي نا وسارجو

مون تي آهي مقرر، سائين سلام تنهنجو.

راتو ڏينهان رڻ ۾ هيٺڙو اداس هيڙو،

رهبر آئي رسائيو، پرڻم پيار تنهنجو.

تون آهين اصل اسانجو، آهيون اسين سي تنهنجا، آهي قبول ڪئي، سچو

ڪلام تنهنجو.“

اي سهڻا، ”اصل اسانجو آهي ننگ ٻارو چل توتي،، ڏرڙو جنهنڪي ذوق

تنهنجي هو، چهر تنهنڪي چا آهي، ”تنهنڪري آءٌ“ گلي آب چوڙ دلبر ڪي

طرف ڊيگرنه ڄاڻو نگا، ”مور پريا رخ پيا ريدا، مٿن لٺائي هير چٽي، تون

صاحب تحت هزار ريدا، ”مطلب سچو سچ پچ رانجهن پٺيان هير آهي، جنهن لاءِ

جوي ٿو، ”هي هر ڪا ماءُ پيءُ ڄاڻي، پر هير عشق دي ڄاڻي!“

هيٺين بيت ۾ ڏسو ته ڪهڙو ناز رکيو اٿس،

سوال

نروار چؤ نجومی اڃ ڪي صبح اچن ٿا؟

مون هت لٺائيءَ جو پرين حال ڪي پڇن ٿا؟

پرين آهن پنڌ ۾ ڪي ويڙهي پانهنجي وسن ٿا؟

سچوء جي پي سڌ لهڻ لئي قاصد هيڏي ڪڍن ٿا؟

جواب

عاشق نه ٿيچ ماندو، ڪنهن ويل شا وسارن
”ونحن اقرب“ اها اشارت، گڏ توڻي سان گذارن
اصل لاڪون طرف تنهنجي، نت نت گهڻو نهارن
جي تو اڪنڊ انهن جي، سي پي توکي سارن
ڏينهن اتين چو ٿو لائين، تو هٿ سچو سارن
مطلب ته سچو سندس رسالو رنگ رنگ جي رهائ سان ڀريل آهي. ڪڏ
اڻ چو ڪڏهن اڻ نهو، ڪڏهن وچوڙو ڪڏهن وصال! مطلب سندس آ
اهو آهي.

”محبوب منو آهي من ۾
ائيني بلب باغ بدن ۾
ائيني بر بحر ۽ بدن ۾
محبوب گولي ڏس من ۾
من ۾ تون ڏس دل ۾
گل قل باغ بدن ۾
ائيني سو چاند چمن ۾
سچل سائين صبي سکر جاتم
يار گڏ يو ڪڪ ٻن ۾
ست زيور سينگار ڪري
دوست آيو درس ۾“

”هوسو سچن مون سان“

جنهنجي ڪارڻ مون ئي پوئين پٽايون

سڌامون وٽ سهرين محب ناهي مهمان
 جنهن جي ڪارڻ مون ٿي نالون وجهايون
 اهڙي اوڏائي ۾ ڪونهيو مون ڄاڻ
 جنهن جي ڪارڻ مون ٿي راتيون لنگهيون
 هيڏي هوڏي ٿي ڏنم ڪين پروڙيم پاڻ
 جنهن جي ڪارڻ ويٺي وره وسايون
 پرين ٻچ نه پنڌڙا سچو تون پاڻ سڃاڻ
 جنهن جي ڪارڻ ميڙيون سنڀاهيون

واهڙي سچل واه ! خوش هجين، آباد هجين، ڪڏهن نه وري، هميشه ياد
 هجين. شال تنهنجي آتما سنڌڙيءَ تي وري ڪي آزادگيءَ جون ڌارون ڌاري، شال
 تنهنجي پاڻي صوفين ۾ سڄو ساھ وجهي ته سنڌڙيءَ ۾ ور ڪو صوفي ۽ چمن
 کلي. شال سنڌڙي جا ننڍا وڏا ٻار تنهنجو حسن، حب ۽ هدايت جو شعر
 پڙهي خوش ٿي ۽ ڪجهه پنهنجي مستيءَ جو ماسو حاصل ڪن.

عاشق ڏسڻ ۾ آيو محبوب گل سناسي
 صبرت عجب عجائب اسرار رنگ عباسي
 گل آب جاءِ جاتي، محبوب راز قاتي
 عاشق ڏسڻ کون ڪاٽي، رهندو پتنگ پياسي.

سچل جو ڪلام

ياڳو پهريون

اسين آهيون ڇا؟

طلسم افلاطوني

طلسم افلاطون، بناڻي ڏسي سا سينگار جي
سڪندر ليکي سال لنگهي ويا، ساعت هئي هڪ وار جي
نظرت آيا باغ باغيچا، حرفت هئي هٿيار جي
ڪاٺيءَ اڪ جي کون ٿيون ٻاهر، سڌ پيس سنار جي
چوري پا تشاه، اتي ڪئي، ٻولي پڌاڻي پلڪار جي
وري ورايون جاءِ انهيءَ کون، خبر پيس اسرار جي،
اصل اهوئي هن جهان جو، ڳاله اثواءِ اعتبار جي
دنيا هڪ دم آهي، سچو بازي سا بازيگار جي

طلسم گهڙي

هيءَ طلسم گهڙي جا جaron جوڙيائون
ٽنپا ٿوڻيون ڏئي ڪري هڪ محل اڏيائون
تنهن ۾ ساز سرود، ٻيا پي ٿمر گڏيائون

ڪئين = ڪريون، چارون = جاري سوزمان، غمز = اکين جا چمڪا.

در دريڤا طاق وري له آله لاهيانون
 دائر ٻن درن پر وري وره وقانون
 پڪو در پريت جو آس قابو ڪيانون
 انهيءَ مون اسرار ڪئين تي ٻاهر ڪڍيانون
 ويهي ان درن مون تي ٽورون ڦٽانون
 سڄو ڪيان رهي تي ڪوڙين ڪٿانون.

عجب الملڪ

شهر هڪ آهي. عجب الملڪ تنهن نالو ٿيو.
 جنهن گهڻي ڏٺي، تنهن ڪوشش ڪشالو ٿيو.
 جو شهر سو بادشاهه هي نوع فرالو ٿيو
 جو ٿيو واقف شهر، چڪت تنهن چالو ٿي
 ڪنهن کي صحي تنهن شهر جو ساعت سنڀالو ٿيو
 سو خاص عامن جي اڳيون لا غرض گوسالو ٿيو
 جو اوڏنهن ويو تنهن شهر، سو بيشڪ بيتالو ٿيو
 سڄو سڃاتو شهر، سو عاشق الله والو ٿيو.

طلسمات

آءُ ادا سالڪ صحي ڪر، تون ته طلسمات کي،
 پڇ دوئي، تا ڪل پويئي، دور ڪر درجات کي

عجب الملڪ = عجب ملڪ. نوع = لونو. چڪت = پورو. چالو = چٽو. هنوار.
 سنڀالو = سنڀال. واقفيت = لا غرض = بي پرواهه. گوسالو = گهيلو. سالڪ = پانڌيرو.
 درجات = Gradation اهو متو ته هڪڙا ننڍا آهن، ٻيا وڏا آهن، يعني درجاتين.

ڪيئن وساري ويهي رهين، هر هر نني اثبات کي
 اثبات کون اڳيان لنگهي، ڪر ٿم تون طاعات کي
 ڪيئن وٺي ويهي رهين، هتي هتي تون حڪايات کي
 ڳالهين منجهون ٽاڪين ٿيو، پڇ اوٽ عزالات کي
 غازي نه پائنج غير ٿون، هن محض موجودات کي
 سرگهور ڪر هن گهور ۾، ڏي منهن نه هتي مصلحات کي
 سر سڃاڻج پانهجو، ڏي ڪن نه ڪرامات کي
 ذاتي منهنجون ظاهر ٿين، تون سمجه هن صفات کي
 سچل روئين چو ايترو، سو ڪر هن برسات کي
 تصديق تون چو ٿو ڏين، محبوب جي محلات کي.

جهنگلو

چا منجهان چا!

اهو اٿم ارمان، چا منجهان هت چا ٿي آيس
 چاڪر ٿيس نه چاٿان چا کون، نات هوس صحيح

سلطان

هوس داناءِ ديس انهيءَ ۾، هت نانءِ ٿيس نادان
 ڪوئي چاٿي، ڪوئي سڃاٿي، اهو مردي، جو ميدان

نفي = Negation، اثبات = Affirmation، ٿم = حتم، طاعات = بندگي،
 حڪايات = ڳالهيون، اوٽ = آسرو، عزالات = هنن بيتن خانا جي ڪمي شريف ۾
 رکيل هئا، غير = Non being، محض = پاڪ، نج، سر = ڳجه، تصديق =
 تڪليف، او اڳهه = اونهو.

بحر اواڳه جو لهر لڪايو، ٿيو طرح نوين طوفان
اصلون ساڻ وٺي هٿ آيس سورن جو سامان
هڪ گهر ڪڍڻ ٿي پئي گهر آيس، محض آيس مهمان
بحر اُتون جا لهر آبي ٿي، موٽي ٿيو مهراڻ
سچو ڪي ڪيو ساعت ساعت حيرت هن حيران.

اسين آهيون ڇا!

اسين آهيون ڇا، اسين آهيون ڇا
ٿا ڄاڻون ڇا اسين آهيون

ذري باران برساتيون لايون، ذري پرن ٿين وڌيون باهيون، ذري پڙهون
ٿا نمازان روزا، لوچ مٿي تون ذري لاهيون
ذري چئون ٿا آهيون اسين ئي، ذري چئون ٿا اصل ناهيون،
ذري آرام آهي هن دل کي، ذري وسايون نيئون واهيون
ذري چئون ٿا اسان پاڻ سڃاتو، ذري چئون ٿا اسين ڇا هيون
سچو اصلون سوئي آهين، لاه هتي پيو ڪيهو ناهيون.

ڪاٿي تون آهين؟

سچو نانءُ ٿو سڏائين، چو ته ڪاٿي تون آهين
ڄاڻي وائي پائڪي، ڪيئن ٿو ڀول پلائين
خوديءَ واري خيال کي، راه انهيءَ ٿو رلائين

محض = فقط، اُتون = آتان، منجهان، آبي = بهي، لوچ = جنهن شيء جي طلب يا ڳولا
ڪجي، يا جنهن ڪم جي ڳڻتي هجي، يعني فرض، مٿي تون لاهيون = ادا ڪريون،
واهيون = نهرون.

پير مٿو آگريون، نانءُ ٻيا ٿو رکائين
 ڪاٿي پيدا نه ٿين، ڪا ڏنهن وري تون ائين
 نان اهو ناپيد ٿيو جو، سچو اصل کون تون ناهين.

شخص ۽ جامو

شخص ڪو جامو ڪري، جامو نه نالو سو سڏاء
 نانءُ سو پنهنجو سڏائيندو، سر جنهن جو نانءُ آه
 ڪٿي ڳالهيون ڪورين ڪري، محلي ۾ ويٺو پاتشاه
 ائين نه چئبو آه، هي تا ماڳ محلي جو آلاءِ
 آه عجائب جيهر، بازيگريءَ هن جو بناء
 پاڻ تا پنهنجو لهي، هن سر جو سارو سماءُ
 رمز مرشد کون سهي ڪيم، جو ندا سوئي سڏاء
 اُس سچو ري سج کون، نامي ذرو ڪوئي جداءِ

ڪهڙي شيءِ آهيان ا

شيءِ آهيان ڪاڪيون ڪهڙي، جا سمجهي نه ڄاڻان
 بعضي پانيان پتلي، يا آهيان گڏيءَ ڏور
 يا گوءِ آهيان هٿ يار جي، وانگيءَ وانگر زور
 يا تا محل آهيان، جنهن ۾ شاهنشاه
 ٻوليون ڪري ڪيتريون، ٿو درونئون داناه

ناپيد = ان لپ، تمام عمدو، گم، ڪٿي = ڪٿين، آلاءِ = چواڻيدو، ندا = سڏ.
 سڏاء = پڙاڏو، گڏي = نمڙي، گوءِ = ڪيهون، وانگي = آواز وارو لائون، درونئون =
 اندران.

ياتا گهوڙو آهيان، جو هلائي هسوار
 يا تا موج درياه جي، جا پوڙي ٿي پهاڙ
 يا مينديءَ گل تا آهيان، جنهن اندر لالائي
 يا آهيان گل گلاب جو، جنهن سر ۾ سرهائي
 يا تا چشمو آهيان، جو 'بر پريو آب
 تنهن ۾ ساڻو سج جو، يا پاڇوئي مٽاب
 يا تا پاڇو حق جو، آءُ اصل کون آهيان
 جنهن ۾ ڳالهه ٺاهه ٿا، سويي ٿا ٺاهيان
 ڳالهه سچو سا سمجهي، کون هاديءَ اهائي
 تا غير خدا جو ٺاهين، آهي صاحب سدائي

اونهو اسرار

ساروئي سر آهي، ڪاٿي سحر ڪاٿي ذات سچل دي
 موج درياهءَ حباب ڪڙا ڪيا، ڄاڻج ڪو شڪ ناهي
 آهي اونهو اسرار الاهي، ڇا منجهارون چاهي
 پنهنجي پاڻ لکن جي ڪارڻ ٺاهه لکن ٿولاهي
 عاشق عشق معشوق حوٺي، ڏانهن ڏاڍو ڪيو ڏاهي
 الا الله اثبات مڙيوئي، لا ڪي ڇڏ تون لاهي
 لي مع ان سمجهه ڪارت، فيل لنگهيو منجهه پاهي

ابر = ڪڪر، حباب = ڦوڪتا، ڦوٽ، ڏانهن = رمز، لا = نفي = نه، لي مع الله = حديث
 جو مني جنهنجو مطلب آهي ته سبي صاحب ٿا فرمائين ته ڪنهن وقت خدا سان
 منهنجي اهڙي حالت آهي جو آءُ هو آهيان، هو آءُ آهي، ۽ ڪڏهن اهڙي حالت آهي جو
 آءُ، آءُ آهيان، هو، هو آهي، فيل = هاڻي، پاهي = سڀيءَ جو پاڪو.

واٽ اهڙي وحدت واري، مڪمل ايندا ڪاهي
 اوڻي اندر اوڻي ٻاهر، ڪيئن چوان ائين ناهي
 ڳالهه سچل جي سالڪ سمجهن، لوڪ ليکي پيو چاهي.

گهوڙو ۽ هسوار

گهوڙي چڙهندڙ گم ٿيو، پيو گهوڙو ۾ جولان
 گهوڙي وارو گم ٿيو، اُڀريو گرد غبار
 آيو بحر جوش ۾ تڏهين موج پئي ٻاهر
 لڙ منجهون ٿيو اچو ڪارو اصل سو درياه
 نانءُ لهي ويا ٻاهريان، اهو باقي رهيو نام
 ڪوڙان، ڪسيان، واهڙان، هٿ ڪٽي ٿيا گم نام
 اول جيڪي هوس آءُ هٿ آهيان
 آخر ٿيندس سو وڃي هڏ آهيان ڪو نه پيو
 اکين ۾ معلوم ٿئي اهو صورت جو سينگار
 سچو سارو سچ ٿيو، پيو ناهي تفاوت وار

آءُ ناهيان، آءُ ناهيان

آءُ ناهيان، آءُ ناهيان، قسم سچي صاحب دا
 آهيان ۾ ناهيان، ناهيان ۾ آهيان
 طلسم نقش نقاش ڄاڻي، ويڪو رنگ الهايان

گرد غبار = اٿاريل مٽي. ڪوڙان = ڪوڙون، جابلو ملڪ ۾ ڪيون.

غوملي وچ ۾ غوطه مارن، ڪيئي ڪڇ ڪلاهيان
هن ڪوچي ۾ سنوڙي سنيان، گم هويان بادشاهيان
شاھ محمود جو مال لٽيوني، سڄو سچ سپاهيان.

هيءُ ۽ هو

مڃ منهنجي ڳالهڙي، هو ٿيءُ نه مٺي پٺين
مورڻ آهي هن ۾، هو آءُ تاتون جئين
باقي تون هن جو رهندين، فانيءَ وڃون وئين
چڏ تال، بت ويائج، هي حال ڏي هنين
ڇوگان ۾ چڱو ٿين، هيءُ گوءُ جي نئين
ٿيندين سڄو تڏهن تون، جي سر صحي ڏين.

هت ۽ هُت

هتِ تاڪير هياس، هتِ ٿي ڪير آيس نڄاڻان
نانءُ پيو هتِ هو منهنجو، هتِ پئي نانءُ ٿياس
اچڻ نه هو هتِ منهنجو، پر ڪنهن تا خواهش ڪنياس
هتِ هيس معشوقيءَ ۾، هتِ عاشق ٿي آياس
هتي هتي هتي هتِ ڪانڪا، هتِ منجه ڀروڙ پياس
سڄو سارو سچ ٿيو، وڃئون آءُ وياس.

. ڪڇ ڪلاهيان = ڪڇ = ڏنگي، ڪلام = ٿوپي، ڏنگي ٿوپي ڍڪڻ وارا، يعني بي
پرواه بادشاه تال = ظاهري حالت، حال = باطني حالت، ڇوگان = راند جي لٽ،
يعني راند

اصل اسم

اوھين سڀيئي چو نه ڄاڻو نانءُ مٿم آھي ڪھڙو
اسم اصل کون ورھ ڏايو، صورت ھئي سڃاڻو
پاڻيءَ منجهون پارو نه پيدا، واھ عجب ڪوئي واڻو
شاھ جھان جو پاڻھو ٿيو، ڪر واڻيءَ هن وڪاڻو
ڏسي تماشو اھو سو سارو، وتي تا پاڻ ويڳاڻو
نانءُ وارو سٺو ڙي سرتيون، ٿيو ھت ڪئن لڻاڻو
مستيءَ واري ساک نه سلج، سڄو تون ٿيءُ سڃاڻو.

پکي پرڏيھي

خاڪ مٽيءَ دا بٽرا بناي، وڃ پکي پرڏيھي،
پاڻي پيندا دانہ چڱندا، ذات نه ڄاڻان ڪيھي
ڪل انھيءَ دي ڪل نه ڪاڻي، سمجھ سان ڪل پيئي
ھي جڳ سارا خواب نيشاني، سمجھ سڄو تون ايھي

لالا موهن

ٻول پکي پرڏيھي تون ڪھڙي ديسئون آوندئين
ھت وڃ مرلي، پيرن گھنگھرو، گلي گلي بجاوندئين
اٿون آياھين پھرون لنگرا، اٿان تہ پانور پانوندئين

واڻو = لڳو، ڪل = طلسم، حڪمتي جوڙ، ڪل = مٽ، آوندئين =
لواپين، آياھين = آيو آھين، پانور = سڳھ.

جڏھان تون آيون، ڏونڊ محل وڃ، تڏھان تون ڪيا
 ڪجهه ڪاوندئين
 جڏھان تون آيو ٻالا ٻيڻ وڃ، هر ڪسي نون پاوندئين
 جڏھان تون آيو مد گهر ديوج، آڌانت پل جاوندئين
 لالا موهن لڄ نهي آوندي، ذرا نهن شرماوندئين
 سچو ذات صفات دي وڃ، سهجون آءٌ سڃاوندئين.

پنهنجي ذات

پنهنجي ذات لڪائي، ڪيئن ٻي ذات سڏايان
 ظاهر ڪريان ذات ڪي، تامي بت پڇايان
 منصوريءَ جي مڙج ۾ ٿو انا الحق الايان
 واديءَ ۾ محبت جي سر گهري گهمايان
 اعليٰ اعظم شان جي نوبت نهن وڃايان
 ظاهر باطن مڪرو، آءٌ تا حڪم هلايان
 سچو سارو سچ ٿيو، هيءُ حڪمت چلايان

ٻانهو پاڻءَ مرَ پاڻ

ٻانهو پاڻءَ مرَ پاڻ، تون هين مالڪ ملڪ جو
 لا خير في عبيدي، اهو ائين ايمان
 پاڻ پنهنجو پاڻهين، صورت منجه سڃاڻ
 تون ئي ڄاڻندڙ سڃاڻي، ٿين ڪيئن اڃاڻ

ڏونڊ محل = بدن يا دنيا. ڀلوڻڊئين = ٻيڙو ٿولڳين. مد گهر = مستيءَ جو گهر يعني
 جواني. وادي = ميدان. لا خير في عبيدي = ٻانهپ ۾ خير ناهي.

الله الله چو چوين، پاڻ ئي الله ڄاڻ
سچو سائين هڪڙو، ناهي شڪ گمان.

ڳاله ڳجهي

هڪ ڏهاڙي پير مغان، مون کي ڳاله ڳجهي فرمائي
سٺن جهڙي ناهي سا، جا پاڻ پرين ۽ پرجهائي
عام نه مڃن اُن کي، جا صاحبن سمجهائي
مٽ منجهان روڻ مٽي جي، تنهن ساقيءَ سرڪ چڪائي
پالڻ مون پرواز ٿيو، واءُ وٺي هي وائي
عبد ڄاتو ٿي جنين، تن بازي هٿ هارائي
حق کون حق نصيب ٿيو، ٿي مدعا سچو سڀائي.

ڪونهي تنهنجو تل

پول نه پئي ڪنهن پل، تون ٿا آدم ناهين
لڪو ٿو لاتيون ڪرين، جئين باغ اندر بلبل
ملڪن ٿي سجدا ڪيا، واءِ مٽي تنهنجو ملهه
ڪير ٿهائي ڪير ڪڍائي، شاه بنا دلدار
احد منجهان روڻ عبد سڏائي، هئين تاپاڻ اصل
سچل چوي، سچ ٿي آئين، ڪونهي تنهن تل
(برو)

پير مغان = مرشد. پرواز = اڏامڻ جي طاقت. مدعا = مراد.

سچل جو ڪلام

ياڳو ٻيو

وحدت ۽ حيرت

سچڻ مون سان

هو سو سچڻ مون سان، جنهنجي ڪارڻ مون تي پوڻيو پتايون

۱- وهو معكم اينما ڪنتم، آهي سندن اهيان

جنهنجي ڪارڻ مون تي فالون وجهايون

۲- سدا مونوت سهرين، صاحب ٺاهي مهمان

جنهنجي ڪارڻ مون تي واٽون پڇايون

۳- اهڙيءَ او ڏاڻيءَ پر، ڪونه ٻيو مون ڄاڻ

جنهنجي ڪارڻ مون تي راتيون لنگهائون

۴- هيڏي هوڏي ٿي ڏنم، ڪين پروڙيم پاڻ

جنهنجي ڪارڻ ويٺي وره وسايون

۵- پري پڇ نه پنڌڙا، سچو تون پاڻ سڃاڻ

جنهنجي ڪارڻ مون تي ميڙيون سنڀاليون

وهو معكم اينما ڪنتم = خدا اوهاڻ سان آهي، جتي ڪٿي اوهين آهيو، اوڏائي =

ويجهائي. ميڙيون سنڀاليون = ميڙن مٿن جون تياريون ڪيون.

آهي مڙيوني يار

عاشق اڪيون آهتي ڏسين، آهي مڙيوني يار- ميان
ظاهر زباني ٿو ڪريان، عجب جيهو اسرار
اعتقاد فردا جو نه رک، اڄ دوست ٿي اظهار
جن کي پسڻ هٿ پرينءَ جو، هٿ پي تنهن ديدار
سالڪ صحي ڪي تاڪرين، صورت سندو گلزار
پانهون ٻڌين چو پين کي، آهين سڀه سالار
بلبل اول ڪو پاڻڪي، گهٽ گهٽ سندو گلزار
جي تون زليخان جان ٿين، ساجن سڀو سنسار
تون تا سڄي هن ڳالهه ڪون، عاشق نه ڪو انڪار
جيڪي چيو مرشد توکي، آڻج اتي اعتبار
سروپا اهو ساجن وسي، ٿيءَ پاڻ کان بيزار
آهي وس سڄو سڀ يار جو، ناه ڪو اسان اختيار
(جهنگلو)

يار رنگيلو

پاڻ منجهون ڪٿل پيئي ٿي پيئي، دوست جي ميان مونکي
ونحن اقرب ويجهو وسي ٿو، ڏس هاديءَ جو هيئي
ڪڏهن زاري ڪڏهن زوري، ٻوليون سندس آهي پيئي

فرداءَ= سڀاڻي، گهٽ گهٽ هر ڪاڌل، سروپاءَ مٿي کان وٺي پيرن تائين،
ونحن اقرب= قرآن جي آيت جو منڍ جنهنجو مطلب آهي ته خدا ويجهو آهي، انسان
کي ڳچيءَ جي رڳ کان،

هادي اسانکي وقت ملڻ جي، ڏسڻ آيا اهو ڏيئي
 يار رنگيلو هڪ رنگ نه آهي، ڪوڙين سندس رنگ ڪڍي
 سڄو جو اندر ٻاهر سونهي، وڇون پيائي ويئي.
 (آسا)

حسن تنهنجو

حسن تنهنجو ٿو اچي، طرحون طرح ڏيکار ۾
 هڪ هٿين، آئين وري ڪنهن شوق مون به شمار ۾
 ڏوريان انهيءَ دم ڏور ٿيا، واقف پيا ويچار ۾
 حاصل نه ٿي، جيئي پيا آهن سنڌ انڪار ۾
 محرم ٿيڻ، منهن جي وجهين، هن تن سنڌي طومار ۾
 جي ٿو چوين آءُ شاه ٿيان، گم ٿي يڪايڪ يار ۾
 رک هوش تا مدهوش ٿيڻ، غمزون اٿيئي گفتار ۾
 ساري پويئي سڌ تا صحيح، جي رخ رکين رفتار ۾
 پوءِ تا پڇج هيءُ ڳالهڙي، اول اچج اعتبار ۾
 قابل هٿين، ڪريانهجي صورت سهي سنسار ۾
 ڪرگوش تون درگوش، جي ديدان رکين ديدار ۾
 آهي سڄو ٿي نام جي، ناهي پيو نروار ۾.

. ڪوڙين = ڪروڙين. ڏوريان = ڏور رهڻ وارا يعني غير واقف، محرم = واقف.
 طومار = دفتر. ڪرگوش تون درگوش = تون ڪن جي اندر ڪن ڏي يعني، تون
 اندر جي ڪن سان ٻڌ.

سهڻو ۱

سهڻن رنگن ۾ سهڻو بي رنگ بن آيو
 ٻوٽي وچ مٽي جي يارو، سارو سمنڊ سمايو
 چولون، چرن، واھڙن، الله لھرن لس لڪايو
 سمنڊ نالو ڪن الله جي، مٿم آئي ڦرايو
 نہ تہ اسل پاڻي آھيان، لوڪن نانہ ڀلايو
 وحدت جي آڙاھ ۾، يار جن جم جلايو
 منصور آئي موج ۾، سائين سوريہ سُر سلايو
 عرش ڪرس آسمان، مڙيوڻي آئي ورھ ورايو
 باري بار برھ جو الله، آدم سر تي آلايو
 من خدا یم موج ۾، ميان سچوہ يار الايو
 آھ ڪل روح ربي، مرشد عبدالحق فرمايو
 (پيروري)

شاھ سيلائي ۱

شاھ ٿيو سيلائي، نجاڻان ڪيهي ڳالھ ڪون
 ٿي گدا گر ڪري گدائي، شرف چڏي سلطاني
 صورت انهي ڪير سڃاڻي، هني هني سڀ حيراني
 ظاهر پنهنجي ذات ڪيائين، جوڙ ڪري جسماني

چرن = ليٽن، واھڙن = ننڍن واھن، لس = ليٽن، الله جي = الله ڄاڻي، آڙاھ = اونھي
 کڏ، سلايو = ڪولارايو، عرش = تخت، ڪرس = ڪرسي، عرش ڪرسي = آسمانن
 کان بہ مٿانھين منزل، من خدا یم = آءُ خدا آھيان، الايو = چوايو، گداگر = پندڙ.

پول نه ٻئي ڪنهن اوهين ڀلجو، هين اٿو انساني
 اهو اندر اهو ٻاهر، ڪير ٿيندو قرباني
 سڄو سر سري ڪر ڇاڻين، جان جڻو سڀ جاني.
 (آسا)

ساڳيو ٿي رائجھو

پاڻ ته آهيان پاڪ، پر ڪي ڏينهن هت گذاريان ٿو
 ساڳيو ٿي سور انجھو آهيان، ظاهر ليکي چاڪ
 آهيان آءُ معشوق مڙن جو، موٽي ٿيس مشتاق
 آهيان آءُ خوشحال هميشه، هن غمزي ڪيو غمناڪ
 ڪاڻين زهر پيالو، ڪاڻين ٿيان ترياق
 سڄو آهي وصال سڄو ٿي، ڪاڻي فلڪ فراق.

پُٽلي

پُٽلي دي وڃ ڳالهيان، يار ڪريندا ڪيهان

ڪيهان سي تعجب جيهان!

تند تنهن دي دست سڄڻ دي،

سو ڪراڻيندس چاليان

آپ هلائينداس آپ چلائينداس،

رنگ ڏيکي رنگ واليان

نسورو = نڃ، سر = ڳجهه، سر سري = ڳجهه جو ڳجهه، حشو = بدن، چاڪ = نوڪرو.

غمزو = اک جو جلوو، ترياق = زهر جي اثر دفع ڪرڻ جي دوا، فلڪ = فرق يا فراق.

ڪيهان = ڪهڙيون.

گنهان پتليان نون خرقاڏيندا،
 گنهان نون شالي شاليان
 گيئي بوليان آپ بوليندا،
 هڪ هريان هرتاليان
 بن بازيگروناچ نه ٺهنديان،
 ڪڏهان نه هوندا خاليان
 پتليءَ تي نام سچوڌر،
 باتيان ڪري پر جهاليان.

حيرت ۾ حيراني

ڪريان اسرار مان ظاهر، هتي حيرت ۾ حيراني
 نڪا ڪا جوڙ جسماني، رهي ڪٿا شڪل انساني
 عجائب بحروچ پيو سي، جسم ۽ جان کون ڳيوسي
 لهر آهي آپ هن ٿيوسي، ٿئي سڀ موج نوراني
 سنو منصور ڪي مڙس، سوليءَ ڪنن نه ڪڙا ترسي
 برهه دي بوند سربوسي، جسم ڪنن ٿيا فنا فاني
 ماريس انا الحق دا نعرا، ٿيا هس جسم سؤ پارا
 پڙهيس سِرُ حق دا سارا، ڪيٽس جند جان قرباني
 نظر ڪوئي غير نه آئندا، نه دم وچ غير سماندا

نون = کي، خرقا = فقيراڻا جا، هرتاليان = سڀ تال، جهاليان = تپ، جوڙ = اٽپتي،
 ڳيوسي = ويا سون، فنا فاني = آزاد ۽ گم، نعرا = آواز، سؤ = سون، ڪان = پارا، پار،

آهي مال آب لنون لائندا، ٿئي سڀ روح روحاني
سمجھ انا اليه اشارت، هئي عبرت هم حيرت
جيھي وحدت تيهي ڪثرت، سچو هي سِرُ سبحاني
(بروو)

سج

جنين سج آهي پريشان، سوئي ڳولي سج کي
مچلي جنين آب سان، آب پڇي طفيان
تارو پڇي نجم کي، موج پڇي مھراڻ
قري پڇي مينهن کي، شاه ڳولي سلطان
هڻ مڙهي پاڻ ٿيو، هڪير ٿيا حيران
سچو جي صفت ۾، اهو باريءَ هڪير بيان

ڏيو ۽ سج

ڏيو باري سج کي ڪٿائي ڪين ڏٺائون
ساري روشني سج جي، پرجهي سج پسيائون
وحدت ڪثرت هڪڙي، جنين مينهن ڦريون موراڻون
سچو سنڌي نانءُ ۾، اهڙي طرح اُٿائون

انا اليه = قرآن جي آيت (انا لله وانا اليه الراجعون) جو پيا ڳو، جنهنجي معنيٰ آهي
تو اسين خدا وٽان آيا آهيون ۽ وري به خدا ڏي موٽي وينداسين. طفيان = پاڻي جو
طوفان. باري، خدا. موراڻون = اصل کان. اُٿائون = چيائون.

رڳوئي راحت

اٿئي انهيءَ ۾ حالت، نه تصديق نه راحت
 نڪو هيءُ نڪو هوءَ، نڪا صفت نه صنعت
 نڪو ذڪر نڪر فڪر، نڪو ڪشف ڪرامت
 نڪو غم نڪو دهم، نڪو درد نه محنت
 لڪو ڏسڻ نڪو پسڻ، نڪو عيش نه عشرت
 نڪو جيءُ نڪو روح، نڪا جان جميت
 نڪو سک نڪو ڏک، نڪو هوش نه حسرت
 نه عبرت نه غيرت، آهي حيراني حيرت
 سچو سچ، آهي نه ڪجھ، آهي رڳوئي راحت.
 (بلاولي)

آءُ جوئي آهيان سوني آهيان

ڪو ڪيئن چوي، ڪو ڪيئن چوي،

آءُ جوئي آهيان سوني آهيان.

ڪو مومن چوي، ڪو ڪافر چوي،

ڪو جاهل نالو ظاهر چوي،

ڪو ساحر چوي، ڪو شاعر چوي، آءُ جوئي

ڪو پنٺ چوي، ڪو منت چوي،

تصديق = تڪليف، راحت = آرام، صنعت = ڪاريگري، جوڙ = ذڪر = خدا جي
 تعريف زبان سان ڪرڻ، فڪر = خدا جي قدرت جو ويچار دل سان ڪرڻ،
 ڪشف = ڳجهه ٻڌائڻ، جميت = آرام، حسرت = ارمان، پڇتاءُ، ساحر = جادوگر،

ڪو باغ بهار مست چوي،
 ڪو ميراڻي ڪلونٽ چوي، آءُ جوئي
 ڪو ملان چوي، ڪو قاضي چوي
 ڪو مفتي چوي، ڪو غازي چوي،
 ڪو روزہ دار نمازي چوي، آءُ جوئي
 ڪو خاص الخاص خيالي چوي،
 ڪو ازلي مست موالِي چوي،
 ڪو شڪ چوي، نا حق چوي،
 ڪو بات اها برحق چوي،
 مون کي مرشد عبدالحق چوي، آءُ جوئي
 ڪو خاص چوي، ڪو عام چوي،
 ڪو پختو چوي، ڪو عام وڃي،
 ڪو سچو سچو نام چوي، آءُ جوئي

پاڻ کون وياسين ا

اسين پاڻ کون وياسين، ڪنهن جاءِ ٻئي پياسين
 ٻانڌون پاڻ نڪري ڪري، ڪنهن راه پر رلياسين
 سنڀا ٿلها سٿرا، سڀ چولي هڪ چناسين
 اهي هوڪا حقيقت جا، اسان ڏيه منجه ڏناسين
 جيڪي هو سو ٿيو، اسين ساڳي سي ٿياسين

ميراڻي = راڳيندڙ فقير، ڪلونٽ = ڪلا وارو، راڳيدڙ، منفي = ڦٽي ڏيندڙ،
 ازلي = ازل تائين، هميشه تائين، برحق = سچ تي، خام = ڪچو، رلياسين = پياسين،
 سٿرا = سٺا.

ويندي انهيءَ واٽ تي، اسين جهنگلن ڪين جهلياسين
 توڻي پليو پاڙيچن، تا پي رتي ڪين رهياسين
 موٽي موٽڻ جي سمي، اسان وڏا وس ڪياسين
 حاضر آهيون سڀ هاڃ ۾، اسين گولن سان گڏياسين
 موج اُڙهي مهران ۾، تنهن مون ٻار لنگهياسين
 سچل نانءُ سڏائي، اسين لوڪن منجه لڪياسين.
 (بلاولي)

سچل جو ڪلام

ياڳو ٽيون

عاشق مڙس منصور

مڙس منصور

مڙس ٿي منصور چؤ، نه ته ڪيم چؤ منصور آءُ
 منصور جي منزل اُتي، ڏاڍا تماچا تهمتان
 سگهه نه جي ساري سگهين، اڃ نه هن پڙ ۾ ميان
 چو چو ڪرائيءَ ۾ پئي، رانديون روين راتو ڏيهان
 احوال سڀ اسرار جو، عشق کي آهي عيان

پاڙيچن = پاڙي وارن، اُڙهي = وهي، تماچا = لهائون، ڌڪ، ميان = ظاهر.

لڙڪو لڳيءَ جي لاءِ جو، ناحق ڪرين ناتوان
هن کي چيو، هن کي چوين، آهيان لاهوتي لاطمان
منصور جي تنهن ملڪ تي، آهن سدا نڪتا نوان
سُن سچو تون سمجھ رک، توکي چڱائي ٿو چوان.

ڪن ملامت

ڪم نه سو عاشق ڪريج، جنهن ۾ تنهنجي تعريف ٿئي
ڪن ملامت ڪا مٿي، مر ڏيهر تو طعنا ڏئي
بره ۾ بدنام ٿي، پڻو ڪين ٿئي ڪسين ڪسي
عشق جي درياه جي ڇولي چڪي مرڻو نٿي
راه گم ڪر پانهنجي، ونءِ وڪ نه ڪنهن بهڳڻ پئي
پيچ حجابان پڌر پڙ، لوليو توکي ڪهڙي لئي
ڇا ٿيندو پوءِ تا سچو، هني هني انهي ورهي وٺي

محبت جو مينهن

جي هٿن عاشق نه برسر، مينهن محبت جو وساءِ
ساه جو سانگو ڪرين، تا پير هن پڙ ۾ نه پاءِ
پاڻ ڪل قربان ڪر، هيءَ دم هٿ جي ناهي جاءِ
آءُ ادا اعتبار ڪر، آهي هوش نيندڙ هيءَ هواءِ
رت رٿن راتو ڏينهان، آهي لڇڻ محبوب لاءِ

ناتوان= بي گها. لاطمان= بنان لالچ. نڪتا= ڳالهون، مصيبتون، تهمتون
وغيره. مر= پل. لوليو= (لوسن يا لوھڻ مان) ناريو. هوش نيندڙ= هوش
ڪيندڙ.

هي ملئي سرور سڀاڻو، ڪيڻڪي سرورين سوا
 ڪيڻڪي مون کون ٿيو، هيءَ عمر تا وڃي اجاء
 هيءَ وساري نٿي وهن، جاني نه هين توکي جيڪا
 هيءَ مهل مڃاري آهي، پوءِ ڪريندين هاء هاء
 هاء هاء مون هٿ نه ايندو، ويل گذريئي واء واء
 هيءَ حقيقت حال جي ساري وڃي سانيءَ ساء
 سو سچو مرشد سچو جو، پير عبدالحق آه،
 (جهنگلو)

منصور

حق انا الحق ٿي چيو، پر منجهه نظر منصور هو
 منجهه شرع شرڪت جون، منجهه معرفت منظور هو
 وس نه هو علاج جو، ڪوئي محبتي محصور هو
 سر نه جي سوريءَ ڏنائين، قرب پر ڪو قصور هو
 هور حيرت پر هٿ، تنهن ذوق مون به ضرور هو
 عين مست جي فوج پر، تنهن مست جو مد ڪور هو
 مشرق ۽ مغرب، تنهن جو مڙيو مشهور هو
 علم کي ارمان، تنهن جو، حق کي به حضور هو
 حال پر علاج هٿي هٿي، موج پر سرور هو
 (پيروِي)

شرڪت=ڪور، علاج=پيارو، هور=پني، ع=عبد، ڪور=پيار، هر=بريد
 هي شڪر جو سرڪردو هو پوءِ اهو جيڪو هيءَ ٿيو، شهيد ٿيو
 سرور=خوش.

یہی ابو!

سچي نان سڃاڻن ٿا، گدڙ نه سڃاڻن، ڪو به
چوڪو پئي نه
رڻون ڇائي پٺسار، هٿ سون ته لالڻ به
عرش مڃهارون نڪري، ورهه وسائڻ به
سوريءَ تي منصور ٿي، هٿ سڀ سلاڻ به
مصر جي بازار ۾، هٿ منهن وڪڻڻ به
سچو ڙي منسار ۾، هٿ پير گهمائڻ به.

عاشق گہوت

محبت عشق موليٰ جي. گيت سي گهيون گهي ڪن
هزارن ۾ - سورن تون. ڪنهن گهروري گهي ڪن
ڪنهن سر ۾ - جن لئي. مٿي سوري ۽ سڀني ڪن
ورن جي واٽ تي ويون. ڪنهن کون ڪنڌ ڪپيا هئا
ٿيو تن ميهن موٽن. ٽڪي ڪنهن تاء تاء هئا
مٿا ميخا ۽ تي مستن. وڻن جي وٽ وڍايا هئا
انهيءَ پٿر ۾ پهلوانن. جوڙن هٿي جلايا هئا
ڪنيا جي لوح محبت جي. اهي هن سار آيا هئا

ن، - تۇ، تاي، = تھایا، وتی = شراب حی وشی، مار = ساید، ر = حی، حی = حی، حی = حی، طرف.

ڏسو جي ڦينهن جي ناتي، ڪنهن جا سر ڳنوايا هئا
 سڄو ڙي ٿي مدقي تن تون، جنهن هي رنگ رڇايا هئا.
 (بروه)

عاشق ڪر آرام !

عاشق ڪر آرام، آءُ ٿا توکي اوڏو آهيان
 پيو به پانچ پاڻ کي، آهين هڏ نه عام
 تون ٿا آءُ ئي آهيان، پڇ دوشيءَ جا دام
 مطلب آهي ٿا ڪنهنجو، سرڀرون سر انجام
 ڪنهن ڪيو تو پاڻ کي، بندو ٿي بدنام
 هڪڙو زلف اسانجي، منهن سڌو اسلام
 پانهپ پيائيءَ کون ميان، سڄو ڪڇ سلام.
 (توڏي)

سڄ

سڄ ٿا مرد چون، ڪنهنڪي وٺي نه وٺي
 ڪوڙيءَ دوستيءَ جو دم، ٻئي نه ٻئي
 سڄ نه پاڻ ڏٺيءَ، پيدا ڪيو آهي
 انگ نه آدم جو ٻئي ڪنهن جوڙيو ناهي
 سڄ چيو منصور، نٿي چڙهيو قاضي
 اهڙا ٻار برهه جا، پيو ڪٿي نه ڪٿي

دام = قاضي. زلف = وار. سرڀرون = بدن مان. سرانجام = پورا ٿي. ٻئي = لهي. نٿي =
 نٿي. وٺي. محب = پيارو. مجيب = سوال ٻڌندڙ.

سچ ته مٺي محب مجيب جي
 وانا احمد عين عقيب حيو
 اسان ته عامن خاص نصيب جيو
 ڳئي يار ويو، ٻيو ڳئي نه ڳئي
 نڪا عيب ثواب جي جاءِ آهي
 نڪا ته نينهن نواب جي راءِ آهي
 اهو نه عشق حسن هر جاءِ آهي
 چئي يار ويو، ٻيو چئي نه چئي
 سچ ته سچل سائينءَ جي ڳالھ سچي
 مٺي ته محبت وارا ڪندا ڪين ڪچي
 رنگ رمز انهيءَ ۾ ويو روح رچي
 سڌڙا مالڪ مٺي، ٻيو مٺي نه مٺي

رڪه يار جو خيال

رڪن يار جو خيال، ڪوڙا چوڻو ميرن مان
 تڏهين طالب ڪولنجين، جڏهين چڏين سڀ جنجال
 هلي ونج حال کي، ڪٺي چڏج قال
 وٺي ونج ورم جي، ڪوٺيو ڏئي ڪلال
 سچيڏا سڀ ۾ اٿئي جانب جو جمال
 (بلاولي)

”اما احمد بلامير“ = آءُ احمد آهيان، مير کان سواءِ يعني احد، الله آهيان
 (حديث)، عين = غ، خاص، طالب = ڳولائو، ڪٺي = سڄوئي، ڪلال = ڳئي وارو.

قابو رک قدم

ون ک، غوطو ٿي ڪم، بچي مار ماري ڏهر
اچن انهيءَ پٿر ۾، ڪڇن ڪونهي ڪم
شادي غمي عام ڪي، غازن ناهي غم
بڙ تصور اُن ۾، شاغل سان دم دم
سچل چوي اتي، تون قابو رک قدم.

عشق موليٰ جو

جهنگي عشق موليٰ جو ناهي، سو جن جهنگ جنور ٿي
وهم رڌا خيال ٻيا، وچ ڳالهه ٻه ڪي گهي
هو جو ڪوٽ هٿن جو، ڏوڙ پهرينءَ، سان ڏهي
عاشق تڏهن ڪونهي، جڏهن سڀ لاڳاپ لامي
دوستي ٻه جهون دوست جي، هڏنا نه ٻيو ڪو مهي
محبت جي ميدان ۾، هو ڪامل پور ڪهي
سجور مذهب سڄو وارن ڪي، چاهه منجهون پيو چاهي.

جوش خروش

جهن دل تي آهي جوش، سادل سورن سان خري
آهه ٿا ڪهوري اُن تون، جنهن تم، جوش خروش

بچي = پيو، مار = هن عاريءَ شهيد، تصور = خيال، مٿ ڪم = مشغول، گاهن = مٿس
ڪي سڙ مار ان صفا هڪون، گاهه = ڳاهن جو ڪم، سوري = حوس، نون = ٿين،
خروش = اساهه و

ڳاله نه ڳرهن جهڙي، حق ٿيڻ خاموش
 سالڪ سڳ نه سرها، ڏوبڻ ڏي ڪن ڳوش
 اٿو اميئي عشق جا، اول ويهائڻ هون
 خلق الا نسان علي صورته، هي بادشاهي پوڻ.
 (ٽ)

عشق جو انصاف

ڏسو عشق جو انصاف، سڀني مذهب ڪيئن مڃي
 مڪي وڃڻ متصد ڪيهر، ڪر اندر توڻ خوف
 واديءَ ۾ وحدت جي، جڙي لاه ڏ ڪاف
 لالاس سري و ن سره، تارن ٺهي علاف
 حوني مذهب عشق جو، سوئي ٺهي مار
 سڄو انهيءَ ڳاله ۾، خس نه ٺهي حلال.

پيارو سامي

جو اڳن پيهي ٿيو، سو مون تان صحيح سڃاتو
 سرڳيءَ جو بیک ڪري، تنهن ڪيڏو هنو هلايو
 سر جتانئون جوڳن واريون، تنهن لڳن بسمون لايو

ڪافي ڏاڍا (ٻين) خدا انهن کي پنهنجي صورت، ٺهي ڪيو، ڳوڏر = درد،
 ڪافي ڪافي = ڳوڏر ڏيڻ، وادي = ميدان، لاه ڪافي = ٺاهي ڪر،
 لالاس سري = سار ٺهي ڪجهه مهجور آڏاڻا ٺاهي ڪجهه انجو، علاف = ڍڪ، حسر =
 ڏوڪر = ڏوڪر

ميري مـ سـ ر ر اسيء جي. ميهجو روح ربحهجو
 رحيم رح رح ري ورو. مولي ني ملاو
 عمر عبيو انهيء جي ڪارن. مون تا مشڪ ملايو
 بيدري هي سرپانون چاڻي. سچوءَ کي سمجهيو.

جوڳي زلفن وارو

جو جوڳي زلفن وارو سو سامي مون تا ڪين سڃاتو
 ڳر ڪي ڪڏني. دست پهوڙ ڪڪل منهن موچارو
 انگ پپوت بناڻي آيو. بیک پني ونجارو
 پني لباس ڪو رانجهو ايندو. چڙي تحت هزارو
 سبب انهي کون ڪين سڃاتو. ماريون موليءَ وارو
 سچو سڃاتو ترانجهو ٿي. جڏهن ڪار لپين وارو.

محبوب گل سناسي

عاشق ڏسڻ ۾ آيو. محبوب گل سناسي
 عبرت عجب عجائب. اسرار رنگ عباسي
 بره جي اک بيبي. ڪاڻي مثال چيني
 تون رنگون رنگيني. چينيءَ جي مٿ ۾ ڪاسي
 گل آب جاءِ جاتي. محبوب راز ٿاتي
 عاشق ڏسڻ کون ڪاڻي. رهندو پتنگ پياسي

پهوڙا = ياهوڙي، چهڙو اورار جو پيراڳن وٽڪر ڪٽڻا جي ٿو. مياسي = منبر جو
 قسم. عباسي = ريت جو قسم. بيبي = ڏين، ڪاڻو = شيشو. ڪاسي = ڪاسي.

صورت ۾ جاء ڏهر جي. ڏهر ڏي ڏاڏ صورت ڪم جي
ڏهر ۾ جا لذت ڪم جي. واڌ وڌ ڏند ڏند
ابليس جي وڏائي. هر ڏند تي سوئي
جيون ٿ ڏهر پلائي. ٿ ٿ ٿ ٿ ٿ ٿ ٿ ٿ
ثابت مچل مچري. ٿ ٿ ٿ ٿ ٿ ٿ ٿ ٿ
وحدت جنين وساري. ٿ ٿ ٿ ٿ ٿ ٿ ٿ ٿ

سچیل جو کلام

پاگو چوٹون

مسکینی ۽ بندگی

تنگ باروچن تی

اصل اساغزو آهي، ننگ باروچل توتي
چڏڻ مناسب ناهي، ننگ باروچل توتي
درزو جنهڪي ذوق تنهنجي هو، چيو تنهڪي چاهي
هادي گهمڻين ناڏي گهمون ٿا، ڏوري وڌي توڙي
جيو تيهو بار اوهاڻجو، چڏڻ لائق نه آهي
تئين مڙين بار ٽڪريءَ کي، رس ڪو ٻيل ڪاڻي
ساڄو جو در تنهنجي ڏانهن، هڏ نه آسرو ڏسي.

سے = اے = اوائی = وڈے = تخت = جہنم = نحر = پیر کو = پاسی = سامنے ٹیپڈر

جاسي تو نه جڳائي

جاني تو به جڳائي، رسن لڏائي سان
دوست اوهانجي در تي، ويٺي ورد وڙائي
بهر بهي تباهي، سڀول هيءَ سڏائي
هن لاءِ اوهانجي، پاندي روز بچائي
هٽون فلڪ فراق جون، وريتن کان وجهائي
سور سچوءَ جو سڀرين، عجز سان گهائي.

آءُ علام تنهنجو

تو آئين صاحب صوبت جو، هي آهي

علام تنهنجو

هي ذوق، شوق سڀا، من کي مدد تنهنجو
جي آهن اصل اوهانجا، سي ناوسار جو ميان
مون تي آهي مقرر، سائين سلام تنهنجو
تو ڏينهان روئن ٻه، هينرو اڏائڻ هيءُ
رهو آئي رسائيو، پريم پيار تنهنجو
دلگير تون من ٿين، ڪر دور درد کي ميان
ول آخر اسان وٽ، هوندو مقام تنهنجو
رد ڪر فنا مڪر کي، اميد وار ٿي ره
هت هت يئين جانج، آهيان امام تنهنجو

مڃندو

ميامر = پيغام امام = پيشوا، مهندار.

طالبه- تون آهين اصل لاسغور، آهيون سين سي تنهجا
آهي قبول ڪئي، سچو ڪلام تنهجو.

رب بي پرواه

تون رب ڏاڏو بي پرواه، آه تن ڊڄان تڏنهي ڏه
زڪريا کي ڪوٽ وجهائڻ، سبي نه منجهن
هو مڪي جو ڪوٽيو، نه مڪي ڏري ڪيئن ڪهڪڙ
حسن مريد، حسن مريد، ڏيئي جيءَ ڪا
ڪوٺلا محمد قتر ڪرين، ترين اڌ پير ڪا
طمي نهين، رحمتي نهين، ڪا وڌيڪا ما وه
سچو سر نهين، سچي سچي، سچي جيڪا رب، رما.
(ملاوئي)

جيوين نيوين پالنا

ننگڙا ٺاڻي د، جيوين نيوين پالنا
ميري هين، مندي هين يڪهه سي هين
ڏڪڻ منهنجا ڏرندا، پيا عجب نه ڦولندا
پير پتاري، ننگي نهين ڏاري
جوکي مال جاک، سار ور هين ٽون

ڏاهه= ڏيپ ڪان، رڪب= ڪسي جي سوا، جاک= ڪڏاڙن، رهڻ، ول= وڙي، موسي
ٿور= ٿن، گهر حميد= قهو، نگر= پها، پها= خوش ٿي، ڪهڪڙ= پڌ،
عذاب، ترين= ڏب هني، سچي.

يار سچل تون، ٺٽي ڪٽائي
گھونگھٽ ڪوٺا، ٻه ٻه ٻوڪا.

ڪانگل ادا

اوڏهن اين ڪنگراد، سو تون جيئي 'ج' لات ڪا
ڪر، دٽ هئي محبوب ڪي، مشتاق جي مصلحت ڪا
هيڏي اچڻ جي ڪاهين، ڏي تون مون ڪي تسلا ڪا
مون هن نمانيءَ وٽ آهي، رهند چي هٿ رات ڪا
هي ٿا هرندي هيني 'د'، حاضر نه جهڙيم ذات ڪا
پيمار مودهن پرت جا، ساڻي آندو سوعات ڪا
شب روز عاشق روئڻ ۾، جاتن نه هڏهي بات ڪا
جاني جدائيءَ جهڙي، آهي نه هي آفات ڪا
هڪار هنن جي هٿ سان، ساڻي ڪندڙ ساعات ڪا
دٻر ٻا جهون هڪدم سچو، ٻيئي اڃا درسات، ڪا.

آءُ ڪانگل

آءُ ڪانگل ڪا، پرينءَ جي ڳاله ڪر
وعدو ڪيڻ ڪالو، سو بحال ڪر.
(۱) ڪيئن ڏٺو تو، دوست منهنجو ديس ۾
حوش ڏنو هئي يار ڪهڙي ويس ۾

مصحت = مصحت = رٿ، ارادو، تسلا = تسلي، دلجو، هڪار = هڪو،
هڪندو، گڏ، ساعات = ساعت = ڪهڙي.

- سا خبر مون سان ساري في الحار ڪم
(۲) ڪي پڇيائون، خبر هن جي حال جي
ڪي ڪند آهه هن جون ڪي
سو مون سان سا هو انهن ڪم
(۳) هت فراق آهي ماريو مون، سڄو ڇو جون
سورهن جي ساء ڪي مت مت مون
آهه د خاطر مهجي حوتدر ڪم
(۴) ڪي اڏائو هين پريءَ جي ٻار ڏي
ڪي پيا هي، پيا هي، ٻار ڏي
ڪا مدد مهجي ان خاطر ڪم
(۵) دوست جي د حضور جي حاضر ٿي
زاع زاري، مون اهي پيا ٿي
لڳ سائيءَ سارو سڄو، جو سار ڪم

واليءَ جو وعدو

وغدا آهي ياد پيا، مون سين ڦيرين جي ڪيا
ٻانهيون گجهيون آهي يار جون، منون پتيم اسرار جون
سي ٿيون عطا اعتبار جون، دل ۾ رهيون دند ۾ جون
وڃي آهو وعدو ڪيو، جو ڪم چيو سين سو ٿيو
هڪ ٻول توهان نه پيو، وري نه مونڪون سو ويو
فائق وري مرهه ٿيو، تو ۾ر اسانو سائو

زاع = ڪند، خاطر = در، الحار = ماني ڦيرين، سڄو = سڄو، فائق = شاهين
در هي وارو، اهي حد سو = هٿن مري، سائو = ساهه، ڇو

اهو ڏسڻ مون آئيو، دل سان سر مون لائيو
 سچو سا سرهو رهين، هن ٻول اسانجي تي بهين
 تون به تان هن تي نهين، سريار برهم، جو سهين.

پرينءَ جو پانڌي

تو ڪيئن هي وسري ويا، جن ٿي ڪارون توهان ڪيا
 پانڌيءَ پرين جي ڀار ڏنهن، نڌي خبر اها ڀار ڏنهن
 آيو اصل اسرار ڏنهن، دوستن سڌيءَ درٻار ڏنهن
 ڪيئن تون پئڻ پي، ڀنڀر، هيءَ جيءَ وڌ، جڄال ٻر
 ڇو آهين ڪهڙي خيال ٻر، ره تون هميشه حال ٻر
 ڪاٺن پاسي ڏينهن ٻڙ، سي ٻڙ سندن وسري ويڙ
 سچا سخن ساڻن ٿيڻ، سڌ ڪي ڪڏهن ناڪيڻ
 ڳالهون سچن جون باد ڪر، دل سان سي عاشق ٻڙ
 ناتو اچي نازڪ نظر، هني هني مان ٿي بيخبر
 بيڪس فراق جي مال هئي، ڪا ڪيئن تهجي ڳالهه هني
 توڳڙ جيئن جي جال هني، اڄ تون تن نيال هني
 تي وسارين ڪيئن ويهي، جي ڏيهه ها تنهنجا ڏيهي
 توکي آئي مصلحت ڪيئي، هاڻ پاڻ اڄ ايندا پيڇو
 مان دلگير ٿين، اڄ پاڻ فرمايائون ائين
 طائب وڃي تسلي ڏين، معافي مڌيون ڪيون مٽين

ڪارون = نيزاريون. ساڻن = ساڻين. نيالي رڪڻ. ٻڙ = گهنيون. بيڪس =
 تان. ٻڙ ڪو. جال = (جانن مان)، مڪان. مٽين = مرشد.

مرشد جو پيغام

دسو هيءَ سڏي، پيغام، تنهنجي ڏن ڇا ڇي ٿو
عاشق عجيب جو توکي، سڏ ٿو آهي سلام
سڀ قبوليو سهرينءَ جو، توهان اڃا انجام
رو نه رت کين مون، عاشق ڪو آرام
سچر ڪڏهن به پي، ته نه طلب ٿاهه.

سچل جو ڪلام

يا گو پنجون

گفتا

-
- (۱) سچو سر سري ڪو چاني
جان چنوسپ جاني
(۲) کيون اڀري جي ڏسي، تاهدي آه هر جاءِ.
(۳) ڳالهه ڳهرن جهڙي، خلق اڳيان خاموش.
سالڪ سک نه سڻها، گوندو ڏي ڪن گوش.
(۴) ڪڏهن زاري ڪڏهن زوري، بوليون سدس اهي پيئي
يار رنگيلو هڪ رنگ نه آهي، ڪوڙين سندس رنگ ڪيئي.
(۵) هي هر ڪاٺي ماءُ پيءُ جاني، هير عشق دي جاني.

- (۶) جتان ڪٿڻ هٿي تڙون تار، موح خوني هٿي زور ڏوڏي
- (۷) سڄو انهي ستارو چون رها هٿي هو شيار.
- (۸) جنهن دل، پهر ڪو پيتا هيءُ د' جابر
دل دل مستو مست مدار
- (۹) در سائينءَ جي سوين سپاهي، سڄو به هڪ غلام
- (۱۰) سا جن پيال پريم ڪا، مڃي ڪون پلا ديا
ميري دستر صراحي ره گئي، سا جن ڪجا گيا؟
- (۱۱) پرين سڄو آهي، پن سان، جنهن شيءَ سمجه سڳو.
- (۱۲) آخوند عشق پڙهيا، آهي سڀ عشق و ساري.
- (۱۳) وڙڪ، غوضوئي گهر، پڇي مارا هٿي د' دير
'جن انهي پير، ڪچن ڪو نه ڪم
سادي غمي عامر کي، غازن ناهي غم.
- (۱۴) جب سمجه پري آهي دل ڪون
تا اي جڳ سارا مين هون.
- (۱۵) ڪل ستارا گهر ٿيا، جڏهن ايسر يو آفتاب
شارڪ پڳا سنڀري، جڏهن آيو نيهن نواب.
- (۱۶) تبليح ڦرند، من نيهن ڦرنداء.
- (۱۷) جت جاموت جي جاءِ نيهن
ڪي ڪا من ڪن قضا.
- (۱۸) مومل و چون ر' تاهو يا، راتي و چون مومل،
- (۱۹) جهن کي عشق مولي جو ناهي
سو چن جهنگ جناور آهي
- (۲۰) سچ نامرد چون، ڪهڪي وئي وئي

ڪوڙي دوستي ۽ جوڌم ريتي ۽ ريتي

- (۲۱) ڏن ٿي ويهي پيئي، جتي ڏوهه توب جي جاءِ نهي،
(۲۲) ڪاٺي سومار ڪوٺائين، ڪاٺي ڏير سر ڏنائين ٿو
ڪاٺي ڏير سڀتا، ڪاٺي پرهمڻ لکائين ٿو
(۲۳) ٿو دوستي ۽ جوڌم ريتي، پر ڪي ڪسي قرباني ٿين؟
جي ڏير سڀتا ٿي پانهنجو، تون دين تون ٿي ٿين
سچو پڪا پڪ ٿين، تون شمع تون پروا ٿين،
(۲۴) ڪاٺي ٻڌو پير ٿي، ڪاٺي ٻوٽي پار
آهي دلبر دوست جو، سچو سڀ سڀگار
(۲۵) هم نم هويا، هم هم هويا، ڏوڏهي رمر جلند ڪون؟
عاشق بگر، عاشق ڪاٺي، دمع ڪ پند اڪون؟
(۲۶) سڀس وارن کي نا حتمي، ملار مين ڏير
راند ڏيند ٿي ٿو ٿي کي، ڪنن هي ڪار،
(۲۷) ڏوڏگر ڏولي پائين، پير يان جي ماء
(۲۸) مڃا ٿي وڃ هميشه، ڪيئن سو ڪمي ڪا هي
صاحب سن ٿي ٿو ٿي، ڄاڻ جڙو وري ڇا آهي؟
(۲۹) پيو ڪو ڇانن محسوس ڪند،
هر ڪنهن صورت آڻ ٿي ٿي.
(۳۰) اوهي ڪم ڪريجي، محسوس ٿي ٿي ٿي،
دين ڪم ڪم ٿي ٿي، عاشق ڪڏهن ٿي ٿي.
(۳۱) مان نا ڪو ٿي ٿي ٿي،

ڏير = ڏهن سرن وارو، ڏهنون = ڏانهن، پروا = پروا، پنگ.

هان لپان ٿو پڻ خيال سان.

(۳۲) شڪ جهڙو هڪوئي آزار ناه.

(۳۳) ٿو پڻي ساريو جنڪي، تن بدسڪ سندياء.

(۳۴) سچو آهي ناپيدا، سو تڏسڻ ۾ نٿا ٿيندا،

پنهنجي ناپيدائيءَ منجهان، آهي پاڻ ئي پاڻ پيدا.

(۳۵) حق ٿيو اثبات جڏهين،

تڏهين گم ٿيو هئي دعويٰ دار.

(۳۶) غرض ندرڪان لوڪ جي، هڪ سائين هون سنوان.

(۳۷) مڪڻ اڪرو هيڪڙو سوئي کير سببان.

(۳۸) آب شڪر گڏ شربت ٿئي،

جسم اندر انهن اسم سمايو

الله آدم نام سڏايو!

(۳۹) نل ٿيو بادشاه ملڪ جو، جنهن کي نينهن نوايو،

دمن لاءِ ٿيو پيرا ڳي!

(۴۰) سچو ڳالهه انهيءَ جي سچي،

ڏيان ٿو مان به گواهي،

طلب آهي تحقيق سيائي.

(۴۱) هڪ نڪو اسلام رهيو، اتي لٽا راه حيراني

سچو نالو گم ٿيو، اتي باقي سر سبڻاني.

(۴۲) مسجد چوڙ ويس ميخاني، مٺي جو جام پيتوسين،

آءُ تنهن پئي وسري وياسين، بيخود كيف ڪيوسين.

ذبح ڪر پندا = ڪهندو. ڏولي = آرام جي جاء. ساء = (ساء يا سواد مان) لاء،

ڪاٿر، واسطي. محض = سوڙو. سببان = کڻو جو کير ۾ ڏڏا هڻ لاءِ وجهيو آهي

(۴۳) ڏوھ ٿواب کان چٽي پياسين، سچو سارو ڏن ڏنوسين

جان جان مسجد منبر منارا، نهنن سي ويران ٿيون
تان تان راه قلندر والا، حاصل ڪڏهان نه ڪريون.

(۴۴) جنهن دل ۾ ڪري تا مٺي دا جام

سادل مستو مست مدام

چوڙ ڳيا تنهن ڪون، علم عقل ڏونهن

جنهن دا عشق امار.

(۴۵) مٺون قسم الله دي آهي، آپ هوي اظهار

جاشي، وچ اکين دي آوي، اوڻي هئي اسرار

(۴۶) ڪيا جي مومن، ڪيا جي مسلم، ڪيا جي هئي ڪفار

سچو سچ آکان هان، هئي سڀ صاحب دا سينگار.

(۴۷) بني ڪر آدمي صورت، سراسر خود خدا هوگا.

(۴۸) ڪهان روتا ڪهان هستا، ڪهان سک دک بيچ هوتا.

ڪهان بد خواه، بد نيت، ڪهان اوهي آشنا هوگا.

(۴۹) ڪهان هئي موج لڪ لهريان، ڪهان ڪڙتا، ڪهان بهتا

ڪهان درياه ڪهان ڪشتي، سچو اوڻي نا خدا هوگا.

آشنا = دوست، واقف، ڪڙتا = بيٺل، بهتا = وهندڙ. ڪشتي = ٻيڙي. نا خدا =
ناڪون.

سچل جو ڪلام

ڀاڱو چهون

اڙدو ۽ سرائڪي غزل

اپنا قدر جانو

اگر اپنا قدر جانو، سڄو سالار ٿي رهيا
اوڻي اندر اوڻي ٻاهر، همدا اظهار ٿي رهيا
عجب هئي بات باطن ڪي، به گوش دل ڪي ٿي سن ڪر
يقين ڪي آءِ ميدان مين، اصل اسرار ٿي رهيا
گمان ڪر ٿو آويڪن، ڏٺي ڪر دور وادي سي
جسي ڪي طلب ڪرتي هو، اوڻي تڪرار ٿي رهيا
ڪيا ڪيا ڪار سڪندر، جو سارا ملڪ ٿي جاتا
پڪڙي ملڪ دل ڪا ٿي، سڪندر وار ٿي رهيا
سچو ڪي ذات معلوم هئي، سچو سچ هئي جو اوڻي هئي
نهي ڪوئي دوسرا دلبر، اوڻي دلدار ٿي رهيا.

ڪر ٿو = ٿوري، آويڪن = ڏسڻ، وادي سي = پرديسي، مسافر، طالب، تڪرار =
ضرور، وار = وانگر.

ناچائي، نانيائي ۱

اسان نا ڪنهن، دي چائي هون، اسان نا ڪنهن دي نپائي هون
 چوڙ فلڪ زمين تي آيا، هر ش ڪرسي وچ مٿن نه سمايا
 ايڏون داوت پيوسي رايا، اسان اپني خواهش آئي هون
 اصل آهس لامڪاني، اٿان آڪرئيس مڪاني
 تڪيا جوڙ ڪيتر تقساني، صورت سپ سھائي هون
 ڏٺي اها عشق ولائي، سانون پاڪ منزہ چائين
 سانڌي ذات صفات سچائين، چائي ڪنهن نه چمائي هون
 مڪتان چوڙ پير تخت هزارا، مڪتان ڪاسي بيد دوارا
 مڪتان آهس نبي سونھارا، ڪمبي حرر بناي هون
 ڪڏھان شمس الحق هوا هون، ڪڏھان علاج دي نان غرھيا هون
 قاضي ملا آپ بنا هون، سولي پڪڙ چڙھائي هون
 ماڻي باپ نه مير ڪوئي، بيد آهس نا حد ڪوئي
 هر جاء سانڌا سير سپوئي، اٿان سچو پيل سڏائي هون.

يقين ڪرنا

اگر اثبات ڪر جانو، نه هرگز تم گدا هوگا
 يقين ڪرنا، گدا اگر هيٺ، وليڪن خود خدا هوگا

فلڪ = آسمان. ايڏون = هتون، هن پاسي. رايو = خيال، ارادو. آهس = هيس.
 ولائي = ورائي. منزہ = پاڪ. ڪاسي = ڪاشي. بيد = ويد. دوارا = در اثبات =
 آه. گداگر = فقير. وليڪن = پر، نه به.

فنا ڪي ذات باطل هئي، اڪريو چو هنن سون ڙي،
 بقا با الله، هميشه تون، خدا تانا فنا هوگا
 نهين ديدار ڪوئي دو جهان، نه جاءِ ديکن ڪي
 نظر ڪي جاءِ تمھاري هئي، سڀين تا خود لقا هوگا
 زمين پر ڪيا فلڪ پر ڪيا، ڪيا پر عرش ڪوسي پر
 درون بيرون، هم اندر هئي، سڳ ڪلي جا بجا هوگا
 هو الاول هو ال آخر، هو الظاهر، هو الباطن اهان
 اوئي، اهان اوئي سچو ڪهه تم ڪجا هوگا.

آيا تماشي يار

آيا تماشي يار، آمل ويڪو
 لقا حجاب، اکين کُل پٺيان، ساڳي مٿن دوست سڃاتا
 محلا هڪو رنگارنگي، ڪنون عشق اڏيوسي
 پاڻي آگ تي واڌ، مٽي نال گڏيوسي
 محل آهيندا آهي ڄاڻي، آدم نانءُ رکيوسي
 بنگلادڪ دريچي ڪٽي، دلبر يار بنائي،
 جائين جوڙ ڪچھري واليان، ٻڌا حڪم هلاوي
 تختگاه تنهين وڃ ويڪو، جو سارا دوست سماوي
 هڪي طاق دريچي وڃون، آهڪون آهڻ پکيندا
 ڏوجهي طاق وڃون، ڙي ميان، انا الحق اليندا

فنا= ناه. باطل= ڪوڙي. ٻين= ڏس. لقا= ديدار. ڪيا= ڇا. درون
 بيرون= اندر ٻاهر. ڪلي= سڀ، هم. باطن= اندر. آمل= اچي ملي.

تيجهي طارق وچون ڪيئي ٻوليان، دليريارسيندا
 جوئي الائنڊا، سوئي سائيندا، سوئي ڏيک ڏکاري
 ٻوليان لک هزار ڪروڙيان، سڄو ڪون يار سڪاوي.

ميرا يار خيالي

ڪسنون، مٿن ڪه سناوان، ميرا يار هئي خيالي
 ميرا حال ٻوچتا نهين، هئي اصل لاڙبالي
 آءُ سَنوڙي سَنيان، وه واه يار ميري
 دليان ڪي لوڻي ڪي، ڪيتي هيءُ استعمالي
 ڪجلين اکين ڪون دلبر، لملي ڪارنگ لڳايا
 ٻيڻا هئي پُريالي، دارون ڪي ڀرتڪالي
 آيا نظر بيهي، مجھ ڪون ڙي ٻيڇا ٻيڇي
 گل ڀرتڪر هي هئي، ظالم ڪي زلف ڪالي
 وه عشق ناز سיתי، آتا هئي عاشقان ڀر
 مد هوش هورها هون، ڀي ڊيڪ، چست چالي
 ٻيڇا رها ڪي نهين، مٿن آشفته اُس منم ڪا
 ڪتني هوئي هين حيران، ڊيڪ حسن لايزالي

ڪنون = کان، سان. ٽي = ۴. آئيندا = چويٿو. لاڙبالي = بيهرواه، البيلو.
 سنيان = ساهيڙيون. ڪجلين = ڪارين. ڀرتڪالي = پورچوڳال جو،
 ولاٽي. بيهي = بيهي، گهٽا. ٻيڇا ٻيڇي = گهنڊيدار، ورن وڪڙن وارا.
 زلف = وار. سיתי = سان. آشفته = ديوانو. منم = دوست، محبوب.

ڪعب مهر سڀي آوي، ڪس دن ميري گلي مين
 دن رڻن، در آسيڪي، هني سگ سچو سوالي.

گم هويا

گم هويا مڻن گم هويا، ائين سهڻي وڃ گم هويا
 خاڪي جسم وڃ مڻن تانهيان، اصل ڪنهن مڻن تادهر هويا
 لامڪاني سيرا سانڌا، هر جا حاضر هم هويا
 الله وچون بنڊا بنيا، ائين ڳالهيون پر غم هويا
 جيڏي ڪيڏي آهوا آها، ڄاڻ سچو تاتمر هويا.

ڪهه ڙي قاضيا

ميري پاس ڪهه ڙي قاضيا، ڪٿا تارا ڪام هئي؟
 تجهڪون ڪتابون ڪي خوشي، مجهسون سارا ماتا هئي
 پالين ڪتابون ڪا ورق، عاشق عشق ڪي آگ پر
 ميرا نام ايو ڪو ياد ڪر، يهي دوست ڪا پيغام هئي
 اُس ڪي هجر مجهڪون ليا، ڪهتي هو تهر تو ڪتاب پڙه
 ميري گهر اُسي محبوب ڪي، آون دا اڃ انجام هئي
 ايڪ دن ٻارڻ يار ڪون، نا عاشقون ڪا ڪام هئي
 سجد سهو اُسڪو نهين، جس ڪا عشق امان هئي

لايزالي = بي زوال = فنا نه ٿيڌڙ. سگ = ڪتو = تهر = تمام. ڪامل. پالين =
 ٻارين، ساڙين. هجر = وڃوڙو. سهو = چوڪ، ڀل. وهو = آهو. ليئي = لا،
 واسطي.

وهونڪنامي ٿم ليئي، اي عشق سڀي بي خبر
 تيري جماعت ڪي آڳي، بره سارا بدنار هئي
 يهي درد سر مطلب هوا، مرشد همڪون پون ڪها
 بن عشق سچو يار ڪي، ڪيا ڪفر ڪيا اسلام هوا.

انس اسرار ۱

اس چشم موري انس اسرار ديکاتا
 بيچ ابر ڪي، آفتاب ڪا انوار ديکاتا
 جس نور تجلي ڪي، سارا طور جلایا
 اس دل ڪي گلي پر، اوئي چمتڪار ديکاتا
 جس جاء سين علمائون پرهيز ڪيا هئي
 اس جاء پر سر نور ڪا، جهلڪار ديکاتا
 بي فڪر به هو ذره، نه ديکن هئي مناسب
 هر شيء ڪي نگه همي، ذوالفقار ديکاتا
 اس ديکن هادي ڪي، سارا ڪام ميراتا
 اس صورت مرشد ڪي سون، ديدار ديکاتا
 جيون سورج ڪا نور، به هر جا هئي برابر

سڀي = ڪان. ابر = ڪڪر. آفتاب = سج. انوار = نور = روشني. طور = جبل
 جنهن تي موسيٰ روشني ڏني هئي. پرهيز = پاسو. ذوالفقار = حضرت عليءَ جي
 تار جونالو.

تيون هر مظهر اُسڪا، انظار دِيڪاتا
 جس ڪوئي آيا هئي، اس رندان ڪي، بوم ۾
 ايڪبار هوا مست، نه هوشيار دِيڪاتا
 ڪهه ڪلمه انا الحق ڪا، ايڪباريتن سي
 منصور يهي اسرار، اوپر دار دِيڪاتا
 تن بحر ۾ آيا هئي سچو، جس نه ڪنارا
 اُس بحر ۾ عشاق، نگو نسا دِيڪاتا

تيرا جادو لگا

مجھڪون تيرا جادو لگا، ناصبر نا آرام هئي
 تيري طرف سين اي صنم، نا خط آيا نا پيغام هئي
 آتش لگائي جان سون، فریاد ۾ فریاد هئي
 مرتا هون تيري هجر ۾، سِر سوز ڪي صمصام هئي
 اس حال اپني ڪي خبر، ڪسڪون سنانئون، اي سجن
 جنجال هئي يهي زندگي، موني ۾ ميرا ڪام هئي
 يا مک سي برقعه دور ڪر، يا خون تيري گل هوا
 تم هين بها ميري خون ڪي، مجھڪون يهي الهام هي
 اڪيان جادو گر تير يان، جس ني ميري دل لٽائي
 گر پڙي زلف ڪي پيچ ۾، سچو دلون ڪي داهر هي.

مظهر = ظاهر ٿيڻ جي جاء. انظار = بزم = مجلس. دار = قاسي. ٿيڻ جي جاء.
 نگو نسا = اوندو ٿيل، ٻڌل. - هجر = جدائي. صمصام = تڪي تلوار. الهام =
 خدا جي طرفان جيڪي دل ۾ اچي. نتي = نهي

عشق عقل

عشق عقل ڪيا لڳي لڳي؟ سن ڙي قاضيان
دوڙ عقل دي ڪتلي توڻي؟
عشق دي منزل لڳي لڳي
نال عقل دي ڪيئي پساري
ڏيک بره ڪنون پڳي پڳي.
مئين رانجهو دي رانجهن ميڏا
ڪيڙا ڪيون وت وڳي وڳي.
بوءِ بره دي جنهان نون هوڻي
يا انهان نون لڳي لڳي.
دوست منگي ٿو، سچو جنهان نون
پرت تنهان دي، تڳي تڳي.

بره جون نيشانيون

بهتر هئي ايسي زندگي، ٻن عشق هئي شرمندگي
جس ڪو سجن ڪا درد هئي، رويت اُسيڪي زرد هئي
اس اس جڳت سون سرد هئي، صد عاشقان ڪي مرد هئي
عاشق اوڻي جس غم هوا، دونو جڳت ايڪدم هوا
ڊن رڻن اس ماتم هوا، اڪيان ڪا آب آگم هوا

ڪتلي توڻي = ڪيسين تائين. وڳي وڳي = بڪي. (رويت = شل، جڳت =
دنيا، آگم = وهڻ جو سميو.

برها ظاهر مد نام هئي، باطن ۾ ڪٿي ڪام هئي
 ناصبر نا آرام هئي، وه واه اُس ماتم هوا
 عشق اعجب آفات هئي، نا ڪشف ڪرامات هئي
 تقويٰ نه ڪا ئي طاعات هئي، تس ۾ نه مرجوعات هئي
 وه اِيڪ دم ديوانگي، گم ڪرڻ هئي فرزانگي
 يهي اصل هئي مردانگي، بن عشق هي بيگانگي.
 ڪردين بدل زنا ۾، يهي حال نهين هوشيار ۾
 منصور هو چڙه دار ۾، ڪه انا الحق سؤ فار ۾
 سوليءَ اوڀر منصور هئي، منظور هئي، مشهور هئي
 مٺي پي ڪي اوڻي منصور هئي، اُسڪا عجب مذڪور هئي
 باري بره ڪا بار هئي، سر عاشقان سينگار هئي
 سچو ڪي سرخمار هئي، يهي عشق ڪا اسرار هئي

حد هستي

(۱) اس بازي ۾ سربازي هئي
 سوڏيون سرافرازي هئي
 اهو عشق ۾ عرضِ نيازي هئي
 وت شاهي عشق لڳاؤن ڪيا؟
 وت تڪنڪون آپ چاؤن ڪيا؟

تقويٰ = پرهيزگاري، طاعات = طاعت، بندگي = مرجاعات = رجاعت، ماڻهن
 جي آمد رفت، فرزانگي = ڏاهپ، بيگانگي = ڌاريائي، غير واقفيت، زنا =
 جڻيو، سؤ فار = ڪمان جو گوشو يا وچ، ڏيون = ڏيڻ، سرافرازي = وڌائي،
 اهو = هن، وت = (حرف زائد) نه ته، پوءِ. وه = هن.

(۲) آپ ڪنهن گذر ٿم ڪر ٿا ٺهين

و هو سولي ۽ پر چڙهتا ٺهين

يهي موت ڪنهن اڳ مورتا ٺهين

وت عاشق نامر سڏا وڻ ڪيا؟

تب انا الحق الا وڻ ڪيا؟

(۲) جي سر ڪون ڏيوين، سانگا چورين

وچ وحدت پيائي پورين

سڱ سياپا سارا توڙين

نينهن شهان نال لا وڻ ڪيا؟

وت اس گلي پر آ وڻ ڪيا؟

(۴) وک پير پچي ڦر ٿا ٺهين

وت ائسا سودا ڪر ٿا ٺهين

وت مڙت ڪنهن آب ڦر ٿا ٺهين

وت باربره دا چا وڻ ڪيا؟

وت درد رآپ پنا وڻ ڪيا؟

(۵) عاشق هو ڪر نوبت ماري

اپنا سر صريح سنڀارين

پانهپ والي ڳالهه وسارين

سودي وال منا وڻ ڪيا؟

وت تنهنڪون خلق ڪلا وڻ ڪيا؟

وهو = هن. الا وڻ = چوڻ. ول = وري. چا وڻ = ڪڻ. نوبت = دهل، ڏونڪو.

صريح = سمورو، خالص. وال = وار. منا وڻ = ڪوڙائڻ.

(۶) ٿي تيار تماشا لاوين
 انا الحق ڪا دم الاوين
 سولي ٿا وهر آپ سلاوين
 ٻن خيال خودي، ٻيا ڪاون ڪيا؟
 وت طرح اسي ۾ تاون ڪيا؟
 (۷) او ڪٿي ڏينهن غلامي ۾
 وت سارا روز سلامي ۾
 ڪيون آپ گهتيوئي خامي ۾
 وت آپون آپ آڱهاون ڪيا؟
 وت اٿسي چوٽ چلاون ڪيا؟
 (۸) عشق ڪي ديري عاشق آءُ،
 ساري سردالهن ساءِ
 بازي اسدا عجب بنا
 وت ڳلي ڳلي وڃ ڳاڻ ڪيا؟
 وت اٿا سر سناون ڪيا؟
 (۹) دين ڪفر ڪنون منزل چاڻين
 هوئي هو دا حڪم هلائين
 ٻچي مڙل نه پانءُ ولائين
 وت ٻيرا سي در پاون ڪيا؟
 وت گهٽ گهٽ آپ گهماون ڪيا؟

سلاوين = سل يا ٿونگ ڪڍائين. تاون = تاوان، نقصان. او = اڙي. ڪٿي =
 ڪيترا. گهتيوئي = وڌو. سر = گجه. چاڻين = ڪڍين. پانءُ = پير. ولائين = ورائين.

(۱۰) عاشق هو نشانائي،

يڪدم ياريگانائي

عالم وچ بيگانائي

وت تنهنڪون آپ ٻڌاؤن ڪيا؟

وت اٽسا ڪار ڪماؤن ڪيا؟

(۱۱) وه عشق ڪي ڪوچي آيا هئي

وه ڪٿا قدم چايا هئي

ايهان پير برابر پايا هئي

سچو سرڌي ڪر آپ ٻڌاؤن ڪيا؟

وت جوشان جيءَ ڄاؤن ڪيا؟

گهٽ گهٽ = درد. نشاناءَ = چئن جي جاءِ.

سونهارو سچل

حق انا الحق انا الحق انا
الحق انا الحق انا الحق انا
الحق انا الحق انا الحق انا
حق انا الحق انا الحق انا

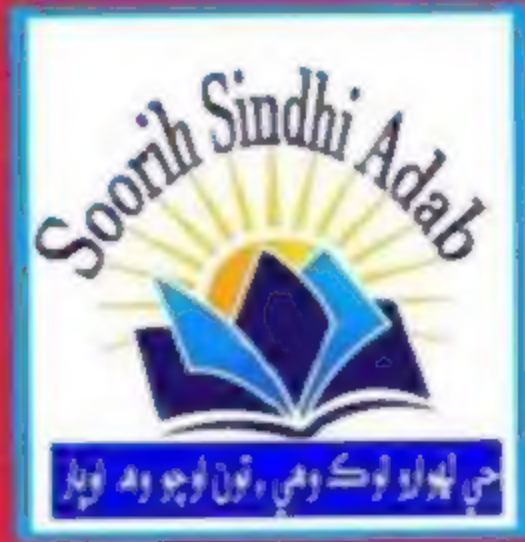

لا لچند امر دَنو مل

سوره سنڌي ادب

صاحب خان سوره ميرائي

Cell No: 0344 3919786

0300 3404488